KNUTSMÄSSO MARKNAD

AV

HJALMAR BERGMAN

STOCKHOLM / ALBERT BONNIERS FÖRLAG
BERLIN, ULLSTEIN & CO:S TRYCKERI 1920

Förord till den digitala utgåvan

Under arbete...

FÖRSTA KAPITLET

som handlar om Magisterns kläder och Jörgen Siedels affärer.

Julnatten gingo de nylagda isarna upp för ett stritt regn, tövädret varade tio dagar. I Bergslagen troddes, att det icke skulle bli någon Knutsmässoresa det året, då vägarna voro hart när bottenlösa och sjöarna oframkomliga. Detta väckte bekymmer. Barnen runt om i stugorna skulle icke kunna tillhandla sig årets nödiga förråd av gipskattor, lergökar och piskesnurror. De unga flickorna nöddes försaka vissa betydelsefulla prydnader. Mor blev sittande vintern över med stugan full av lin och ull, vispar, kvastar, skedar, näversaker och träskor. Tattarna i Västerråda, som samvetsgrant tjuvskjutit allt dugande pälsverk inom tio bergssocknar, skulle bränna inne med sina lager. Bergscollegii cirkulär angående nya bestämmelser för utskeppning av kallsmide m. m. skulle icke dryftas av ärliga, betänksamma bergsmän. Mutter Carléns kraftiga enbärsdricka skulle surna på faten eller vålla de klena stadsborna alltför starkt rus.

Och vidare:

Det var känt, att Tanninge och Vrånga hyttelag ärnade sänka tillverkningen från 3,500 till 2,500 skeppund. Härav borde följa minskad brytning i Tanningegruvorna, minskad avverkning i skogarna, färre körslor. För Västerrådaföljet och hela dess anhang av hästbytare och annat löst folk var detta betänkligt. Likaså för gamle Jörgen Siedel på Klockeberga, som var i starkt behov av kontanter. Men häradsdomaren Jan Erse i Ryglinge ville spara malmen då priserna voro i sjunkande. Och kommerserådet Bourmaister ville hjärtans gärna sätta krokben för gamle Siedel, som han trots svågerskap och vänskap icke kunde fördraga. Striden dem emellan måste utkämpas på Knutsmässo marknad, där bergsmännen från Tanninge, Vrånga, Damsjöfors, Klockeberga och Björkenäs hyttelag av ålder brukade samlas.

Då vädrets makter sådant tillstadde.

Fram emot trettondagshelgen red magister Andreas Ekmarck genom Bergslagen. Han var sänd att för gunstbenägne gynnare och synnerligast för herr greven och hovmarskalken Hans Brenner på Larsvik tillkännagiva en märklig händelse vid stundande Knutsmässa, då latinskolans lärare assisterade av några ärbara mamseller ärnade till allmänhetens förlustelse uppföra herr de Voltaires sorgespel Zayr. På rådman Norstedts vind vid Stora torget. Att magistern erhållit det hedrande uppdraget berodde på många omständigheter men

främst därpå att hans klädpaltor ej längre kunde märkbart skadas av något väder. Dessutom var han en flink ryttare och oförsagd. Konrektor Valdemar Krok och ett halvtjog gossar ur apologistklassen följde honom till väster tull för att bevittna avfärden. Magistern svängde sig upp i den redan dyblöta, skvättande sadeln.

"Nu, gossar," ropade han, "rider jag ut med julen och kommer igen med S. Knut. Sanningen att säga hade jag ingen glädje den här helgen, jag blev aldrig mätt. Men på Larsvik finns grytor! Och klädkistor! Får jag glänta på kistan kommer jag åter som en sprätt."

"Då blir mamsell Lisa-Brita glad," ropade scholares, som kände magisterns hjärtehemlighet.

Och konrektor höjde välsignande sina magra, bläckbesudlade händer.

"Rid, min Andreas, rid! Vem skulle hinna lyckan om icke en ung, flink ryttare? Rid och vänd åter i anständig dräkt och i anständigt sällskap av grevar och baroner, bergsmän och bönder, byttor och laggkärl, smörklimpar och runda, behagliga töser. Vale frater!"

Magistern red. Han for fram efter sitt lynnes beskaffenhet, skyende varken väta eller väglag. På Larsvik togs han väl emot, omfamnades av unge greve Henrik, som varit hans discipel, och tilläts kyssa fröken Ullan på hand. Hovmarskalkens syster, fröken Rosalie, gav honom ett par pantalonger av nankin, som brukats endast en kortare tid av hovmarskalkens far, salig landshövdingen i Falun.

"Nu sitter han torrt, käre Ekmarck," sade fröken Rosalie och klappade honom på axeln. "Men säg mig om det är sant, att han tänker fria till rådman Norstedts dotter? Hur skall det gå? Ekmarck som är en sådan fattiglapp och slarver."

Magistern log och svarade:

"I våra dagar kommer det mest an på den naturliga meriten. Dessutom har hovmarskalken lovat mig Ekersta pastorat --"

"Ack," suckade fröken Rosalie, "det har han lovat så många. Men säg mig nu, magistern, vad säger man i staden om bror Hans? Har man sig bekant, att han tänker gifta om sig?"

"Hovmarskalken!" skrek magistern och spärrade upp ögonen, fylld av ungdomens billiga häpnad över ålderdomens dårskap.

"Jo, han tänker gifta om sig. Stackars Henrik sänder han till Uppsala och mig ville han väl sända till Häcklefjäll för att skaffa plats här i huset för sin inklination. Och Ullan gifter han bort med den odågan Arvid Siedel. Nåja, han är ju den ende, som friat till vår Ulla. Men det är tydligt, att Hans skall gifta om sig."

"Med vem?" frågade magistern.

"Det är inte bestämt, käre Ekmarck. En dam av stånd tror jag inte, att han tänker på. Hennes pretentioner skulle inkommodera honom alltför mycket och mig med. En borgardotter? -- ånej, det är uteslutet. Enklast vore, om han toge sig en liten älskarinna, men det förbjuder religionen och käre brors allvarliga karaktär. Ack ja, magistern, det är svårt när ett passionerat sinne och en allvarlig karaktär förenas. Men dröj nu ett ögonblick, så skall jag anmäla hans ankomst"

Magistern blev efter en dryg kvart införd i biblioteket, där Hans Brenner vandrade sin invanda vandring runt stora bordet. Kökmössans tofs daskade än till höger än till vänster om huvudet. I förbifarten räckte han magistern sin knubbiga hand.

"Goddag, unge vän. Sitt ned om så behagas. Jag går. Vad nytt, unge vän? Kommer med bud från staden? Från

rektor? Nåväl, jag beklagar, men till Knutsmässan kommer jag inte."

"Käre Hans," inföll fröken Rosalie, som tagit plats i fönstersmygen, "du glömmer, att du har lovat Jörgen Siedel --"

"Kära Rosalie," avbröt Hans Brenner i det han med god fart rundade bordshörnet, "jag glömmer ingenting. Jag har lovat Jörgen att hjälpa honom på stämman. Ja visst. Men jag tänker inte hålla mitt löfte. Skulle jag hålla alla löften, som hänsynslösa personer avtvinga mig, så skulle jag vara den olyckligaste bland människor. Vilket jag också är --"

"Och du har lovat Ullan och Henrik," fortsatte fröken Rosalie.

"Ta, ta, ta," mumlade greven. "Ja visst, man käxar på mig. Dag och natt. Jag lovar. Det är naturligt. Men minsann om jag tänker hålla --"

"Och du har lovat magistern --"

"Vasa? Vad har jag lovat magistern?"

Ekmarck bugade.

"Ekersta pastorat, herr greve och hovmarskalk."

"Bah, Ekersta. Det har jag lovat åt så många. Vad är det eljest för nytt, min käre magister? Vad tänker man roa sig med? Vad har man för stupida projekter i görningen?"

Magistern framförde med lätt skälvande stämma rektors inbjudan. Nu skulle det visa sig, om han räknat rätt. Lyckades han väcka herr grevens intresse, vore spelet till hälften vunnet.

"Zayr," upprepade Hans Brenner och stannade framför magistern. Verkligen? Högst egendomligt. Magistern vet inte att jag själv agerat som sultan Orosman. Det var hos greve Pehr i fastlagen anno sexton, i hans kunglig höghets presence. Minsann -- jag blev applåderad. Ett förträffligt stycke, käre Ekmarck, och ett högst eget sammanträffande."

Inte så eget heller, tänkte magistern, som ordnat programmet med all hänsyn till hovmarskalkens väl kända smak.

"Och vilken hundsvott," frågade Brenner och rynkade näsan, "vilken hundsvott skall nu utföra sultanens parti?"

Magistern bugade djupt och pekade med en blygsam men värdig gest på sin trasiga nattkappa. Brenner slog upp lornjetten.

"Nå, varför inte? Magistern har à peu près min figur. På en gång agile och très fort. Hm. Och Zayr?"

"Mamsell Lisa-Brita Norstedt."

"Aha, mamsell Norstedt, hon är alltför täck," mumlade greven och blev plötsligt kalkonröd ända upp över den skalliga hjässan. Fröken Rosalies spetsiga nästipp stack fram ur fönstersmygen.

"Ja, tänk, käre Hans, vilken charmant liten prästfru hon skulle bli. Hon är magisterns trolovade."

"Å, verkligen?" sade greven och vände sig bort. Magistern stirrade förbryllad än på den spetsiga näsan i fönstersmygen än på den breda och valkiga rygg, som så väl dolde herr grevens allvarliga och passionerade hjärta. Här försiggår något, som jag icke förstår, tänkte han. Tro om det är till min och Lisa-Britas lycka?

"Nåväl," sade greven och svängde hastigt runt på sina röda toffelklackar. "Syster Rosalie har rätt -- varför skulle jag inte fara till mässan? Henrik vill dit, Ullan vill dit. Rektor och borgerskap önska min närvaro. Och dessutom har jag lovat Jörgen Siedel --"

"Och pastoratet?" frågade magistern, som fann att löften började hållas i helgd. Brenner slog ut med handen.

"Bah, bah. Om han sköter sig väl som aktör skall det räknas till förtjänst. Orera med livlighet, min herre, agera en smula i predikstolen. Jag har en fördömd benägenhet att somna i kyrkan, en verklig blamage för en man i min ålder. Har han eljest goda utsikter hos Norstedt? Har han fått ja-ordet?"

"Mamsellens ja, men inte rådmans och ännu mindre rådmanskans."

"Bah, bah, hälsa dem från mig, att jag lovar honom patoratet. Rosalie, Rosalie! Ser han inte bra pauvre ut, den stackars gossen? Giv honom ett par av salig fars blommiga västar. Jaså, Brita-Lisa är förnamnet? Mycket nätt, mycket nätt. Far med Gud, käre Ekmarck, far med Gud. Jag vill hans lycka."

Och det tillstaddes magistern att ännu en gång trycka den knubbiga handen.

"Hej ho, hej ho," sjöng magistern då han åter satt i sadeln. "Pantalonger och väst, gäll för en präst, vacker början, framåt i sörjan. Men tro, var jag ska finna friarefracken?"

Han red till närmaste gård, som var Rogershus. Frack fick han inte men väl en halsduk av vitaste silke, som Ullan Bernhusen, född Siedel, egenhändigt framletat ur sina gömmor. Vidare försålde han till baronen fyra biljetter av denna lydelse:

[1]

"Är det där, han skall slaktas?" frågade Roger Bernhusen och pekade på BÖRS-INRÄTTNINGEN.

Magistern spärrade upp ögonen.

"Vem?"

"Stortjuren på Klockeberga," viskade Bernhusen, klippte med ögonen och räckte ut tungan. Magistern måtte väl förundra sig. Stortjuren var gängse öknamn på baron Bernhusens svärfar, Jörgen Siedel. Bernhusen slog honom på axeln.

"Vad gapar han efter, lille magistern? Ecoutez. Jag skämtar bara. Vasa? Stortjurar slaktar man, stortjuvar hänger man. Vasa? Vad bryr jag mig om börsen. Finns det någon börs för vackra flickor?"

"Den tör väl ligga i nådig barons ficka," skrattade magistern. "Eljest brukar det inte felas varken taskspelarejäntor eller tattaretöser till Knuts."

Baronen sträckte på sig.

"Eh bien, mon cher? Jag är knekt. Jag låter fördöme mig inte väder och vind bestämma. Jag kommer."

Magistern bugade och önskade å stadens och latinskolans vägnar välkommen. Hennes nåd följde honom ut på trappan. Hon slöt porten bakom sig och frågade viskande om magistern ämnade rida till Klockeberga. Ekmarck jakade.

"Hälsa då käre far," sade Ullan Bernhusen, "att av Bernhusen har han inte något gott att vänta."

"Inte något gott?" upprepade magistern.

"Nej, inte något gott," sade Ullan Bernhusen, och med ett vissnat litet leende tillade hon. "Och inte jag heller."

Här försiggår något, som jag icke förstår, tänkte magistern. Tro om det blir till min och Lisa-Britas lycka? Ack, vilka sorger i palatsen, suckade han en smula patetiskt. Bättre då att vara en fattig slarver som jag, nota bene -- med käresta och löfte om gäll.

Han steg in i betjäntflygeln, undfägnades med klimp och ölsupa och somnade sött i en vidunderligt stor och djup och mjuk och bottenlös fjäderbolster.

Följande dag, som var själva trettondagsafton, nådde magistern ända fram till Vassviken. Det var hans mening att fortsätta till Hilleborn, kommersierådet Bourmaisters gård, men vadstället i Vassviken var oöverkomligt. Magistern måste söka nattläger på Viskingeholm. Lyckligtvis var husbond, den snåle herr Lilja, icke hemma. Fru Gunhild dukade upp en präktig aftonvard och när magistern mättat sig, räckte hon honom ett paket av karduspapper och smala blå, blekta sidenband, underligt slingrade kors och tvärs kring paketet.

"Inte öppna, inte öppna," förmanade hon och rodnade som en ung flicka. "Inte nu, magistern. Det är ju bara Liljas brudgumsskjorta."

Men magistern kunde inte styra sina fingrar, han vecklade varligen upp paketet och fram kom stassen av finaste linne med silkessydda broderier. Fru Gunhild såg sig ängsligt omkring.

"Jag kan väl ge bort, vad jag själv har sytt, helst Lilja aldrig nänts använda den? Och det sägs ju, att magistern skall gifta sig med mamsell Norstedt. Är det sant?"

"Det är sant som det är sagt," bedyrade magistern strålande av glädje. "Maken till grannlåt såg jag väl aldrig. Törs jag fråga vad för slags knappar, som passa till ståten?"

Fru Gunhild begrundade saken länge och allvarligt. Men plötsligt sken hon upp.

"Ack, det passar bäst med en röd sten, som betyder kärlek, och en blå sten, som betyder trohet, och en vit sten, som betyder -- som betyder ett klart förstånd. Men alla dyrbarheter håller Lilja under lås. Dem får magistern söka på annat håll."

Magistern suckade och blev i sin tur helt förlägen. Det var honom och allom bekant, att fru Gunhilds klara förstånd alltmera fördunklats av mjältsjukan. Han tackade och suckade ännu en gång.

Då sade fru Gunhild:

"Jag vill ge Ekmarck ett gott råd på köpet."

"Vad skulle det vara?"

Hon betraktade honom stadigt och länge med vidgade ögon. Magistern fann, att hennes ögon voro underbart vackra, kanske vackrare än själva Lisa-Britas ögon, men med en besynnerligt kall, blågrön lyster som gjorde honom ganska försagd.

Fru Gunhild lade handen på hans axel, höjde sig på tå och viskade tyst och hastigt så att ingen annan än han måtte höra:

"Aldrig misströsta, Ekmarck. Nej, aldrig. Det är en svår synd. Aldrig misströsta."

"Nej, aldrig," upprepade magistern fogligt.

"Fast nog kunde det finnas skäl," fortsatte han betänksamt talande mera till sig själv än till fru Gunhild. "Jag har

ett stort och mäktigt parti emot mig, hennes nåd, det är då sant."

Och han började räkna på fingrarna.

"Först och främst rådmanskan själv. Hon tycker att jag är en riktig hundsvott."

"Visst är han det," medgav fru Gunhild.

Magistern fortsatte att räkna.

"Vidare är det rektors hustru. Hon tycker, att jag inte har slitit nog med apologistklassen."

"Nej, inte har han slitit nog, käre vän."

"Och borgmästarns hustru! Kan tänka! Det vore en skam för hela magistraten, om Ekmarck finge rådmans dotter."

"Visst vore det skam."

"Där ser hennes nåd! Lägg så till prostinnan. Ekersta passar väl bättre för hennes äldste, Elias, än för mig. Nog har jag motståndare. Men det lovar jag hennes nåd som tack för den granna skjortan att troget följa rådet, evad det må bära eller brista."

Fru Gunhild såg på honom från sidan, en lång, osäker blick under sjunkande ögonlock.

"Vilket råd?" frågade hon kort.

"Att aldrig misströsta."

Då slog hon plötsligt samman sina händer och brast i skratt.

"Trodde jag inte det? Ack, jag har sagt detsamma åt många unga människor, och alla läto sig narras. Det är en svår synd, har jag sagt, det är en svår synd att aldrig misströsta. God natt, käre Ekmarck och laga sig i väg tidigt, innan Lilja kommer hem."

I dörren vände hon sig om, skakade betänksamt på huvudet.

"Skulle han icke misströsta, Ekmarck? Då vore han väl galen. Nej, bed om ett klart förstånd, bed Gud om ett klart förstånd."

Magistern hörde henne ringa häftigt med nyckelknippan, då hon gick genom långa gången. Det var hennes sätt att varsko tjänare och barn, när mjältsjukan ansatte henne och de bittra orden trängdes i munnen.

Den natten sov magistern i herr Liljas brudgumsskjorta. Hans egen var lapp på lapp och flikar och trasor och dessutom smutsig och blöt. Han sov rätt gott.

*

En frack måste jag ha, tänkte magistern, helst blå och med blanka knappar. Det ser reputerligt ut. Och den måste vara efter en karl av min statur. En säck duger inte, inte heller en tvångströja. Ack, här finns ju så många saligen hädansovna att välja på --

Han erinrade sig att Jörgen Siedels far, löjtnanten, varit en välväxt och smidig karl, lagom lång och sprätt in i det sista.

Där skulle han hämta fracken. Men dessförinnan gjorde han en sväng om till Bourmaisters Hilleborn, fick stövlar och fyra brokiga snusdukar. Och var han red fram strödde han de gamla paltorna efter sig. Håken skulle spara på strunten, då framtiden tedde sig ljus.

Trettondags morgon anträdde han återfärden, red vid middagstid över gränsen till Klockeberga skogar. För första gången efter jul låg nattisen kvar hela dagen. Skogsvägens svartbruna vatten ringlade zickzack i oändliga ormar under isrutorna, dök ned i stengropar eller bredde mörka flyn över den frostiga mossan. Granarna drogo åt sig grenarna, tyngda av kristalldräkten, topparna bugnade under gnistrande kronor. Djur sågs inte till, undantagandes furufnattar och annat småskrap. Och inga människor.

Men i närheten av Lerberget stegrade hästen så oförmodat att magistern helt beskedligt hasade ur sadeln. Det var eljest en from ungvalack, mer van vid kärra än vid ryttare och trög som en gris.

Vad nu? undrade magistern. Skulle det vara varg eller lo i faggorna? Han trevade i fickorna efter något tillhygge men fann intet. Inte heller hörde eller såg han något misstänkt i skogen. Valacken trampade en stund omkring i isskärvorna, blev snart lugn igen och började försiktigt med grinande nos nafsa efter den isiga mossan.

Han vill väl rasta ett tag, tänkte magistern. Han släppte tyglarna, ställde sig mitt på vägen, gäspade stort och sträckte ut armarna. När han nu med bakåtböjt huvud stirrade upp i tallkronan, blev han varse två stenkolsögon som orörliga, utan blinkningar fixerade honom. Magistern tog åter till fickorna i en fruktlös sökan efter försvarsmedel. Då hörde han en röst från ovan:

"Stilla du. Eljest tar jag dig på kornet."

Västerråda-tattarn! tänkte magistern. Det var då också attan! Och jag som har nya kläder! Och svärdfejarens valack till låns! Och mutter Carléns fjorton riksdaler banko för försålda biljetter! Det var som attan!

En hagelskur av ispiggar och frusna barr dråsade ned över honom. Längs den bruna furustammen gled en lång, smal, svart kropp och hamnade med en knapp förnimbar duns på marken. Västerråda-tattarn, svart i ögonen, vit i håret, gul i ansiktet, mager och senig som en gammal hök. Han rörde sig bredbent och vaggande, med ständiga svängningar och oroliga huvudkast. Magistern visade han ingen särdeles uppmärksamhet men behöll bössan tryckt mot högra höften med den korta pipan hotfullt lyftad. På krokiga knän vaggade han fram till valacken, granskade tänderna, granskade hovar och hasor, drog i taglet, blåste i näsborrarna.

"Ska vi byta?" frågade han utan att vända sig mot magistern. "Jag har en unghingst hemma i Västerråda. Vad ska du med en valack?"

"Det är inte min, det är svärdfejarns, och jag har honom bara till låns."

"Vad gör det? Du ska få en klocka emellan. Jag ser, du har ingen klocka. Jag har många."

"Om det ändå varit tre guldknappar till skjortan," log magistern. Och tillade:

"Hut, gubbe, tror du jag är hästtjuv?"

"Vad är du eljest då?"

"Det kan göra dig detsamma. Men vill du veta, så blir jag med det snaraste präst i Ekersta. Och då ska jag läsa lusen av dig din --"

"Din?" upprepade Västerrådarn.

"Din skojare," fullföljde magistern, som tänkt använda ett annat ord. Gubben plirade illmarigt med ögonen.

"Det var väl för dig att du sa skojare. Jag satt eljest här och bidade en, som skällt mig tattare."

"Å kors," sade magistern och stramade ihop läpparna kring ett bångstyrigt leende. "Vem är så fräck att han skäller Västerrådafar för tattare?"

Det gulnade, skarptskurna gubbhuvudet svängde oroligt av och an, men stillnade plötsligt och sänktes som en fana i sorg. Rösten ljöd märkligt len och saktmodig.

"Häradsdomarn i Ryglinge. Jan Erse om du kännern."

"Då har I fått dom på't," sade magistern och svängde sig upp i sadeln.

"Vart rider du nu?" frågade gubben, grep efter tygeln.

"Till Klockeberga."

"Då följer jag," sade gubben. Han släppte tygeln, tog tag i sadeltampen och sprang ett stycke jämsides med ryttaren. Plötsligt böjde han nacken och skuldrorna, slog upp med benen och föll tvärs över hästländen.

"Bra gjort," berömde magistern. "Det ska du ha friskjuts för. Hur gammal är du vid pass?"

"Det vete håken. Efter mors räkning skulle jag vara sex och sextio. Men inte kan jag tro att jag levat så länge. Vem är du son till?"

"Stadsvakten Per Ekmarck."

"Den!" sade gubben och spottade.

Och efter en stund sade han:

"Hälsa honom från Västerrådarn att i år tar han mig inte med saxen, den böveln. I år får han ta till de bästa handklovar han har, gubben. Hälsa honom det."

"Ska det gå så hett till?" sporde magistern och skrattade.

Västerråda-tattarn svarade med en tung suck, som slutade i gäspning.

"Åja, åja, en har blivit för gammal att bara fjollas."

På Klockeberga gård syntes varken dräng eller piga. Stalldörren stod olåst, spiltorna så när som på två voro tomma. Magistern klättrade upp på skullen och hävde ned hö, som luktade unket.

"Här måtte stå illa till! Är det sant som sägs, att brukspatron slagit ut halva besättningen?"

"Nej, vad folk ljuger!" jämrade Västerrådarn. "Bruksherrn vet väl, vad han gör. Det är kar, det. Resten är käringar."

Över gruset kring herrgårdstrappan låg ett lager av multnande barr. Kring portalen hängde trasor av väderblekt svart kläde. Ingen hade vålat sig till att avlägsna dessa minnen från sista begravningen. Magistern skakade på huvudet.

"Som här ser ut!"

"Ja, är det inte rart?" grinade gubben. "Det är den likaste gård i Bergslagen."

Den stora svarta porten stod på glänt. I förstugan snubblade magistern över allehanda bråte och kom brådstörtat

in i salen. Västerrådagubben följde på tysta fötter. Han hade dragit av sig stövlarna och ställt dem vid dörren. Bössan behöll han.

Ensam vid det mörknade, klumpiga ekbordet i salens mitt satt Jögen Siedel, ensam mellan två klent lysande vaxljus, ensam och sovande över Schroderi postilla, snarkande så att det tjocka grågula bokbladet sögs upp och ned för varje andedrag. På bordsändan syntes i smutsiga fat resterna efter en måltid, bredvid postillan en blommig porslinsmugg till hälften fylld med dricka. Magistern dröjde vid dörren, oviss om han borde väcka kolossen. Men tattaren slank genast bort till de smutsiga faten, rotade bland resterna och åt. Därpå tog han muggen, vädrade betänksamt över drickat och tömde. I detsamma vaknade Jörgen Siedel.

"Poh," pustade han. "Vem där? Vad är du för en mästertjuv?"

"He, he," grinade Västerrådarn. Siedel gned med rockärmen sina ögonlock, igenklistrade av sömnens och ålderns sega tårar.

"Jag tror du har bössa under armen? Vad är du för en lönnmördare?"

Tattaren bugnade av tyst skratt.

Då slog Siedel samman sina händer och ropade:

"Nej kors, nu ser jag. Det är tattarn!"

Västerrådafar reste sig plötsligt från bordskanten, där han hängt som en trasa. Han slog ett slag mot kolven och spände hanen.

Men Jörgen Siedel skrattade så att ljuslågorna ringlade som smala blå maskar.

"Ho, ho, ho. Se på honom! Spänner du hanen, din bövel? Mästertjuv tål han och lönnmördare tål han. Men nämn bara tattare!"

Västerrådagubben mumlade mellan tänderna:

"Det vet bruksherrn att jag inte tål. Det kostar."

Och han tillade blidare och med ett illparigt grin:

"Tjuv kan en vara lite var, bruksherrn, både kristen, jude och hedning. Som skrivet står. Men tattare, det går på släkten."

Jörgen Siedel skrattade alltjämt, en skrattare utan like. Dock, även skrattet sinade till sist och bruksherrn kunde andfådd bjuda sina gäster välkomna. Till Västerrådarn sade han:

"Släkten, ja. Du har en god släkt, min redlige vän. Min son är död. Jag vånne jag hade dina söner och döttrar."

"Bruksherrn har väl en son till," mumlade tattaren. "Och dotter och måg, som är förnäma."

Siedel suckade.

"Ja," sade han, "Gud beskär mig den nåden ännu. Men den äldste och käraste ligger, där han ligger. Och här sitter jag ensam."

Det stora ansiktet svällde upp, så att ögonen blevo till smala springor, ur vilka tårarna ymnigt sipprade. Han lyfte högra armen med en befallning eller bön, att de icke måtte betrakta honom.

Och han sade:

"Nej, man stänger icke gravdörrn om den, man håller kär. Inte vid mina år. På glänt blir den stående och snar att öppna. Det är väl enda trösten."

Mitt i natten väcktes Ekmarck av Klockebergaherrn, som satte sig på sängkanten, bjöd vin och höll honom vaken med otaliga berättelser om ditt och datt.

"Natten blir mig lång," sade han. "Om dagen kan jag sova men inte om natten. Västerråddarn har gått till sitt, och nu har jag ingen att tala med. Låt oss dricka."

"Att brukspatron gitter tala med tattare?" undrade Ekmarck.

Siedel sade:

"Då Vår Herre hängde på korset, gitte han tala med rövaren. Och likväl kunde rövaren inte vara honom till något gagn. Men tattaren håller jag, som gamla tiders jägare höll sin falk. Magistern som lärder karl känner till falkjakten? Nåväl. Jag håller honom i min hand. Och då tider bli --"

Han avbröt sig plötsligt och började med vreda ord klaga över sina fiender, över Bourmaister och över häradsdomaren Jan Erse i Ryglinge. Han beklagade sig över sonen Arvid, som gick Bourmaisters ärenden och spionerade på Klockeberga, över mågen Bernhusen, som avvaktade ett lämpligt tillfälle för att förråda käre svärfars intressen, över hovmarskalken på Larsvik, som endast sörjde för eget lugn och nöje och lämnade gamle Jörgen i sticket.

Och han berättade om sin äldste son, sin Jörgen, som gjort ett sista förtvivlat och fruktlöst försök att hålla Klockeberga gård och Siedelska släkten över den stigande floden av skulder, av falska fordringar, nedriga intriger, fiendens otaliga stämplingar. Slutligen förtröttad och bruten hade gossen tagit sitt liv.

Jörgen blev sittande en stund tyst, med hakan nedsjunken mot bröstet. Så reste han sig och gick till dörren. Med handen på vredet sade han lågmält och lugnt:

"Nej, magistern, Gud ratar intet redskap, när han vill straffa. De förföljde min son, de fördärvade honom till kropp och själ. Min frände Bernt Bourmaister och min hederlige granne Jan i Ryglinge dräpte min son. Men ske Guds vilje, ske Hans vilje. Nu som då, nu som alltid. Och sov sött, lille magistern. Det blir en dag i morgon också."

Magistern stannade två dygn på Klockeberga. Hans förhoppningar kommo icke på skam. Jörgen förärade honom en blå frack av rätt passande snitt och finaste kläde. I gengäld måste han berätta en mängd lustiga anekdoter för att skingra gubbens nattliga svårmod. Han berättade om rektors löjliga sätt att agera i komedien, om rektorskans hårda regemente i skolan, om rådmanskornas gräl och om scholares ständiga fejder med gesäller och lärpojkar. Synnerligast roade det gubben att höra berättas om dessa slagsmål. Han gjorde sig underrättad om gesällernas och lärlingarnas antal och om de värsta slagskämparnas namn. Bourmaisters ökända hårdhet och snålhet mot tjänstfolket lät han sig utförligt beskrivas och skrattade rätt hjärtligt åt eländet.

Vidare frågade han om gesällhärbärget vid Knutsmässotid brukade vara fullsatt med kringvandrare.

"Jag har några drängar, som skulle in till marken. Törhända kan jag hysa dem i härbärget?"

Därom kunde Ekmarck icke giva besked. Och när han nu i två runda dygn talat sig kavhes, tyckte han att fracken kunde vara någorlunda gäldad, varför han ödmjukast bjöd farväl. Gubben gav honom då ytterligare en mörk slängkappa med ståndkrage. Han lät spänna för tvåhjulkärran och var så angelägen om sällskapet, att han följde magistern till nästa rastställe, Ryglinge.

*

I den vinterkala syrenhäcken lekte Märta Janse med småsyskonen. Där kunde de larma och roa sig efter behag i riset. Men Märta, som redan var tolv år fyllda, hade svårt att finna nya upptåg för de små, helst hon själv var av ett allvarligt och betänksamt kynne.

När hon nu varsnade en ryttare på vägen, tog hon tacksamt mot hjälpen och ropade.

"Här kommer Knutsryttarn! Låt oss möta honom! Ser I, ungar? Där rider Knutsryttarn!"

Och i spetsen för sin skrikande skara rusade hon vägen framåt.

"Kom, kom! Var inte något rädda! Det är bara Ekmarcken, som predikade i Lillhammar i somras. Han är så lustig och lärder."

Men med ens tvärstannar hon, häller högerhanden på skrå över ögonen och trycker den vänstra hårt in i sidan. Hon har upptäckt Klockebergakärran.

Och Jörgen kör upp bredvid magistern och säger.

"Ja, se! Ja, se! Hur de springa för mig. Det har han lärt sina ungar och alla andra ungar i socken. Nu löpa de in i lyan och varna far och mor. Det är som i sagan om rävarna. Känner han den sagan, Ekmarck?"

Magistern klappar på porten. Han klappar sakta och han får klappa länge. Jörgen Siedel dusar av, där han sitter i kärran. Ögonen klippa, hakan sjunker ned mot bröstet. Den höga hatten med de alnslånga krusflorsbanden, som han bär till vårdtecken av sin sorg, åker ett stycke fram i pannan. Då spritter han till, rätar på sig, gnuggar de besvärliga ögonen.

"Kom ut!" ropar han. "Kom ut, granne. Det är jag. Det är Jörgen Siedel."

Häradsdomaren Jan Erse stiger ut på trappan. Han är lång som Jörgen men endast hälften så bred. Han har en hög, blek panna, som nu när håret glesnat och vitnat förefaller nästan alltför stor.

"Granne," säger Jörgen, "vad tror han om vädret? Blir det Knutsresa i år?"

Jan Erse ser upp mot himlen och svarar långsamt och sävligt:

"Knutsresa blir det, vad vädret så vill. För resten ser det ut till frost och före."

"Då möts vi på börsen?" frågar Siedel.

Jan funderar en stund och säger:

"Stämman blir på kommerserådets kontor. Något annat möte har vi väl inte orsak till."

Jörgen skrattar.

"Här eller där eller var håken han vill, käre granne. Bara vi möts."

"Nog möts vi," säger Jan.

Jörgen tar avsked av magistern, han svänger sin piska till några skarpa smällar, och vänder den knakande kärran.

"Gudsfred då, Jan," ropar han. "Och Gud vare med alla redliga män nu och framgent."

Först när kärran försvunnit i Lerbergskröken, räcker Jan Erse magistern sin hand och bjuder honom stiga in.

Ryglingemor dukar upp och Ekmarck håller till godo. Märta Janse ställer sig framför honom och säger:

"Blir det nöje på Knutsmarken i år? Jag ska köpa två gipskattor och två lergökar och en piskesnurra. Det har jag lovat ungarna. Men tro vad jag ska få för nöje själv?"

Magistern blinkar hemlighetsfullt.

"Ska jag säga't? Kanske Märta kommer på bröllop. Vad säger du då? Eller till minstingen på trolovningskalas. Gissa nu, vem som ska giftas --"

"Mor, mor!" ropar Märta, "Ekmarck ska giftas till Knuts! Då får han väl en riktigt vacker och fin mamsell? Han som är så lustig och lärder."

"Just det," småler Ekmarck och lättar litet på västen. "I våra dagar kommer det mest an på den naturliga meriten. Och nog har jag fått mitt efter förtjänst. Och mer till."

Ryglinge var magisterns sista hållplats på ritten genom Bergslagen. Därifrån medförde han fyra par yllestrumpor och salig husbonds kastorhatt, något hög i kullen men eljest oklanderlig. Anders Ekmarck tyckte sig nu vara väl rustad till det, som för honom var det viktigaste under instundande Knutsmässa.

---

[1] KLUBB-BILLET under Knutsmesso-Marknad uti Klockare Carléns Hus vid södra Kyrkogatan. Flere slags Tidningar finnas till läsning å stället, hvarjämte erhålles Röktobak och Svagdricka emot Entrée-afgiften En Riksdaler Banko, hvaraf äfven den till Allmänhetens gagn uplåtne BÖRS-INRÄTTNINGEN underhålles.

Andra Kapitlet

som är en sannfärdig skildring av Ekmarckens frieri.

Huset numro 27 Söder var en kåk bland de minsta. Sittande gränsle över dess spetsiga tak hälsade magister Andreas Ekmarck solens uppgång morgonen den tolfte januari. Magistern var sysselsatt med att vältra snön från taket, vars bristfällighet ej tålde sådan tyngd. Vidare skulle han skotta en gång från porten till gatan och taga upp en annan från köksdörren till hemlighuset. Bränsle skulle huggas, ugnen eldas, brunsvatten hämtas. Allt detta var av vikt och brådskande, ty kåken på Söder borde med det snaraste värdigt mottaga vissa fantastiska dyrbarheter såsom pärlor och ädla stenar, mantlar, kronor, svärd med besynnerligt veka klingor och rikt sirade fästen, tamburiner, gitarrer, markattor och papegojor. Till kronorna, mantlarna och svärden hörde furstar, furstinnor och svärdsslukare. Och alltsammans hörde till Knutsmässan som svansen till kometen.

Solskivan steg ur det grå morgontöcknet, långsamt och ovilligt som guldmyntet ur girigbukens pung. Då magistern såg denna vintermorgonens gyllene gåva, reste han sig rak på åsen, balanserade med armarna och hälsade solen med ett ljudeligt galande. Strax svarade Skur-Kajsas tupp, som bodde i köket. Skur-Kajsa var Ekmarcks mor.

Magistern hoppade ned från taket och uträttade i rask följd sina sysslor. Steg därpå in i kammaren, där kringströdda paltor och böcker, en blåmålad kista och en klen bädd voro hela rikedomen. Anders framtog ur kistan plagg för plagg den dräkt, som han plockat samman i Bergslagen. Väl kommen i stassen var han från topp till tå en prydlig och reputerlig ung karl.

Han trädde ut ur det röda rucklet, som upp till takskägget bäddat i snö liknade kopparporten till en vit, gnistrande grotta. Utanför kopparporten stod en grå liten tomtebisse med korg på ryggen och kvast i hand. Det var stadsvakten Per.

Magistern bugade lätt och frågade om han vore igenkänd. Stadsvakten svarade:

"Ansiktet känner jag, Anders lille. Eljest är du nog grann."

Han tog åter till kvasten och sopade en ring runt sonen.

"Gack du och fria, Anders, mig kan det kvitta. Nog har du fina kläder, men inte blir du herrekarl för det. Och nu ska Norstedtens drängar kasta dig utför trappan."

"Far menar det?" sporde magistern och sträckte på sig. "Far tror att jag är en vanlig hallunker? Men nu ska I höra! Två år var jag hos hovmarskalken på Larsvik och informerade. Två år var jag med unge greven i Greifswald; där levde vi mest som bröder. Sammastädes blev jag magister, och prästvigd blev jag förliden vår i Strängnäs av hans högvördighet biskop Holmström. Knäpp mig den nöten, om I kan! Jag orerar med känsla och uppträder i tragedi och komedi, rimmat eller orimmat, hur det behagas. Som I ska få se! Det minns väl far, hur jag låg på magen över vindsluckan, när Djurströms komedianter spelade på gamla rådhusvind? Så den lusten och insikten har jag från barnsben. Det vore håken, om inte hovmarskalken skulle finna mig charmant. Och mer behövs ej för pastoratet --"

"Anders," avbröt nattvakten, "håll armarna stilla, eljest fläks skjortan upp ända till naveln. Si det står skrivet: Given icke lastarenom rum. Det har du gjort, för titt och tätt satt du på krogen --"

"När mor inte hade mat att ge mig!"

"Just det, Anders. Då gick du till Carléns flickor och borgade och söp dig full --"

Magistern krafsade otåligt med stövelspetsen i snön. Ack, ack, ack, vad den gamle var enfaldig!

"Hör, far, det gjorde jag ock i Greifswald --"

"Där söp du med grevar, här super du med pack. Det är skillnaden. Och en skurkona har intet anseende och en nattvakt har intet anseende men rådmans har. Det är skillnaden. Men gäck du och fria, Anders lille, mig kan det kvitta. Nattvakten kommer aldrig på bröllop. För om dagen sover han och om natten tar han bröllopsgästerna i saxen. Gack du och fria. Men lämna mor i stugan. Inte ska du släpa den lorten till rådmans --"

"Så I pratar!" skrek magistern. "Ska jag skämmas för far och mor?"

Svarade stadsvakten:

"Det menar jag du ska, Anders lille."

Därmed var samtalet lyktat och magistern drog vidare.

Han gick Gamla gatan uppför mot torget. Framför rådhuset mötte han Röösens hustru. Hennes man var borgmästare, och själv bar hon den vidaste krinolinen i staden. Ekmarck gjorde för den skull en lov, stannade, lyfte på hatten och lät den sjunka i en båge till höfthöjd. Så skrapade han lätt med foten, bockade. Och pannluggen, som var av ett oroligt kynne, föll ned över ögonen.

Röösens hustru granskade honom, enkannerligen hans dräkt, ty personen kände hon nog. Och det skall vara sämre folk! tänkte hon. Likväl tilltalade hon magistern helt vänligt och sporde:

"Bäste magistern, hur går det med komedien? Skall Lisa-Brita Norstedt agera som Zayr? Nej, att hon vågar? Det må jag säga, det är en hardiesse --"

Magistern skrapade med stövelspetsen i snön. Han stod där och smålog för sig själv och såg alls icke på Röösens

hustru.

"Mamsell Norstedt blir nog bra som la belle Zayr. Så magistraten, min nådiga, kan vara alldeles trankil. Där sällsynta behag förenas med vett och modesti, där är risken ringa. Rektor blir ock förträfflig som den vördnadsvärde Lusignan. Och själv skall jag som sultan Orosman bevisa, hur av en hundsvott blir en passabel kung."

Det är kläderna, tänkte Röösens hustru, det är kläderna som gör honom högfärdig. Här står jag också och pratar, som om det inte funnes någon skillnad oss emellan. Nej, strunt blir strunt i alla tider! Han har icke ens vett att knäppa nattkappan.

Hon nickade bakåt och steg in i rådhuset.

Magistern svängde lätt på klacken och sneddade över torget. Hela tiden såg han oavvänt upp mot Norstedtens hus. Han tog ur bakfickan en gul och röd snusduk, som tillhört salig bergsrådet Sundin, och viftade häftigt i det han låtsades stryka en obefintlig svett ur pannan. Det var ett överenskommet tecken. Mellan magistern och mamsell Lisa-Brita gavs många tecken, men för ögonblicket var mamsellen hindrad.

Magistern fortsatte sin väg. Han spände vadorna och rörde benen raskt och sirligt. Stövlarna knarrade, snön knastrade, det präktiga byxtyget stramade behagligt. Andedräkten gick stor och vit ur magisterns mun. Han deklamerade:

> "Förrän oss äkta band, Zayr, fått göra sälla
> vill jag som muselman okonstlat föreställa
> att Förstars levnadssätt i denna världens del
> ej står min heder an och är hos dem ett fel --"

På Skolgatan mötte han gumman Wagnelius. Hon var svartklädd från topp till tå, undantagandes mössbanden, som voro röda. Kjolen var mycket vid och där bak putade kjortelsäcken, ständigt fylld med gamla pepparnötter. Magistern trädde åt sidan och bugade. Men som detta var rektors hustru sänkte han hatten ända till knähöjd. Fru Wagnelius trädde likaledes åt sidan, fällde armarna och neg. Magistern blev mycket förvirrad, bockade ännu djupare och drev hattkullen i drivan. Fru Wagnelius neg tre gånger i rad. Då förstod magistern att han icke var igenkänd. Han brast i skratt. Men gumman vaggade emot honom, röd av förargelse.

"Nu hör jag, att det är Ekmarck, den flabben. Nå, när lort kommer till ära! Vad har han fått på sig? Det ska vi se --"

Och hon började knipa i rock och väst. Magistern måste redogöra för varje plagg, hur han bekommit det och vem det tillhört. Gumman höjde sig på tå och stödjande sin tjocka kropp och sina otaliga underkjolar mot magistern, nöp hon honom kraftigt i kinden.

"Förträffligt! Salig landshövdingens pantalonger och väst, salig löjtnantens frack och kappa, salig Bourmaisters stövlar, salig bergsrådets snusduk, salig Ryglingens hatt och den stolliga fru Gunhilds skjorta. Förträffligt! Och det här? Är det nattvaktens pojke eller salig kungens?"

Magistern bekände:

"Det är nattvaktens."

Då släppte fru Wagnelius sitt tag i kinden.

"Aldrig skall jag nypa dig mer, din likplundrare. För nu ser jag ju, att du är en herrekarl. Men har du de gamla paltorna kvar, så sänd dem till rektor. Han stackare behöver ett byte."

Avunden, tänkte magistern. Avunden. Och två käringmöten har jag redan haft, mor oräknad. Hur skall detta sluta?

Han tog genvägen över brännerigården, knackade på konrektorns fönster och ropade:

"Valdemar, Valdemar! Kom ut!"

Just på denna gården möttes de för sexton år sedan, magistern och hans hjärtevän Valdemar Krok. Anders var ultimus i apologistklassen och bar färla och matrikel från rektorsgården till skolan. Han gick sedesam och strykrädd, men kommen in undermälthuset hade han måst stanna för att tjuvtitta i matrikeln.

Nederst på sidan stod:

Andreas Ekmarck.

Och vid namnet hade rektor skrivit:

Filius hominis tenuissione sortis.

Det var obegripligt för den, som ännu ej lärt sitt latin. Men Valdemar Krok kom ut på brännerigården. Han var då som nu mager och lungsiktig och stadsfysikus Orlander hade ordinerat sött, varmt brännvin med ingefära, varför han ständigt var något beskänkt. Anders kände honom som den kunnigaste och beskedligaste gossen i quarta. Därför tog han mod till sig och frågade:

"Vad betyder filius hominis tenuissione sortis?"

Svarade Valdemar:

"Det betyder, att denne Ekmarck är av ringa börd och icke som jag son till en rådman. Är det du pilt, som heter Andreas? Då lär du dig snart betydelsen."

Och inom året hade Anders lärt tillräckligt med latin för att förstå ordens innebörd. Och efter ytterligare femton år kunde han dem utantill.

Men nu hade han nya kläder, löfte om pastorat och hopp om kärestan. Han knuffade vännen i sidan.

"Valdemar, har du sett?"

Konrektor Krok lyfte den tunga, svarta, druckna blicken.

"Ja, kläderna, kläderna! Kom, hjärtebror, tömmer vi ett halvstop till din lycka."

"Nej," sade magistern, "intet brännvin i dag. Klockan tolv skall jag gå till rådmans och fria. Men kan du borga mig tre knappar till skjortan? Helst av silver och förgyllda --"

Konrektor knäppte upp rocken och visade segelgarnet, som höll hans skjorta samman. Han lade sina händer på magisterns axlar och sade:

"Vad bryr dig några knappar, Anders? Med eller utan är du en grann karl. Fast blek under ögonen. Är det oron?"

"Den också," suckade magistern. "Men värst är att jag inte fått ett gudslån i magen. Låt oss gå till Carléns och lukta på mutters grytor."

Där gingo åtta kalvar över Skolbron, och alla ville de dansa. Efter kom en gumma, som förde dem samman med repet och vred än den ene än den andre i svansen. Då ropade magistern:

"Ack, mor lilla, låt dem dansa!"

Svarade gumman:

"Ska I dansa, kalvslängor? Ska I dansa på glanskis? Slaktas ska I, och inte dansa."

Konrektor lyfte handen och sade:

"Se offerdjuren! Var helst jag går i dessa dagar, möter jag hekatomber. Och efter de granna djuren en käring, icke olik forntidens augurer, som kastade sig över offrens rykande inälvor för att utröna gudarnas vilja. Men i vår tid vila gudarna och av inälvorna blir det läckra korvar. Här rökes på var vind, brygges i vart brygghus, bakas i var bakugn, sys i var frustuga, skuras, tvättas och bykes. Och stöpes många ljus. Gud give att det blir ljus ända till påska."

Alltjämt ville kalvarna dansa. Magistern sade:

"Låt oss förhjälpa kalvarna till en svängom. I morgon ska de slaktas."

Men konrektor höll honom tillbaka.

"Var inte blödig. Har du hört talas om en glädjefest, där icke kalven slaktades? S. Knut är på väg, och staden doftar som en brud. Vädra och känn doften av humle, nejlika, enris, artemisia, söta sviskon, mynta, peppar, citron, kummin, ingefära, bittermandel och den milda vaniljen. Ack, det är annat än vardagens linolja, läder och sura pojkpaltor. Icke heller liknar det helgens ros och lavendel. Det är sankt Knut. Nu putsas seldon och luftas kalescher runt om i Bergslagen. Tänk så många lyktor på de mörka skogsvägarna och så många bjällror i tystnaden! Så många klatschar och så många svordomar, så många sånger och så många kyssar! Röösen får gå i uniform, och Wagnelius får deklamera. Hovmarskalken dricker dus med far min, med prosten, borgmästaren och rektor. Då blir gubbarna sälla, fast det sker för tjugonde gången, glöms dessemellan. Och mor Kajsa får tolv skilling pro persona av taskspelarna. Ack, det är glädje den dagen."

Nu kommo alla åtta kalvarna tillbaka över bron, frigjorda och med svansarna till väders. Efter följde gumman med repet trasslat kring kjolar och magra ben. Magistern slog sig på knäna.

"Hopp och hej! Dansa mina kalvar!"

Scholares, som hade äran av revolutionen, togo i ring med kalvarna och det blev väsen. Wagnelii hustru ringde i skolfönstret att rasten kunde vara slut. Konrektor skyndade på skrangliga ben uppför trappan.

"Andreas," ropade han, "vi träffas hos Carléns innan din timme slår. Ack, vilken glädje! Så länge jag kan minnas, och far, och vem helst som hållit ett stop brännvin i hand, så har här varit en obegriplig glädje Sankt Knuts dag. Men den som har svaga ben, han gånge ur vägen --"

Och Wagnelii hustru ropade från sitt fönster:

"Gack han från skolans vägg, Tugenichts och Sprätthök! Lapa Guds solsken och slit de saligas kläder. Här slita vi gamla för födan."

Magistern viftade med hatten och deklamerade:

> "Jag vet väl att vår lag till lustars bana leder
> och fria nöjen nog åt sinnlighet bereder.
> Vad hindrar även mig att i Serrailen gå
> att rökverk där utav slavinnor få? --"

Orden voro herr de Voltaires eller sultan Orosmans, men magistern tänkte närmast på flickorna i källarsvalen och med rökverk syftade han på mutter Carléns rökta korvar och skinkor. Tornuret visade trekvart på elva. Vid den tiden puttrade säkert många grytor i mutters kök. Fresta duger, tänkte magistern. Hos Carlénskan stod han väl, hos flickorna ännu bättre. Han ville se åt, om det gavs något.

Hungern ansatte honom odh han gick med raska steg mot västra Kyrkogatan. I hörnet stötte han samman med klockarfar själv. Klockare Carlén var en beläst man men led av danssjukan, varför han uppträdde illa. Han hakade sig fast vid magisterns arm.

"Anders, Anders," gnällde han, "sanna mina ord, det blir dålig marken i år. Packet kommer, men aristokratien uteblir. Den ende som kommit tills dato är gubben Siedel, om han längre får räknas bland de förnäma. Men drängar och gesäller och strykare och tattare och pack, de komma. Och taskspelare Pretorius lär redan vara i antågande. Borgmästarn pluggar upprorslagen, han befarar oroligheter. Oj, oj, oj, då blir det slagsmål i Bondstugan och då får jag dansa --"

"Lugna sig, klockare," förmanade magistern. "Jag kan väl kasta ut ett halvtjog fulla bönder, om det kniper. Men då skall han låna mig tre knappar till nattkappan. Helst av silver och förgyllda --"

Klockaren kastade loss från magisterns arm och dansade ensam mellan husraderna.

"Oj, oj," gnällde han, "jag lovade mutter att tappa drickat. Det hade jag rent förglömt --"

I källarsvalen flögo jäntorna av och an. Magistern gläntade på dörren och strax surrade de i springan som bin på ett fluster. Nej, pass, tänkte magistern, källarjäntor får det vara slut med för Ekmarcken. Flottiga är de om fingrarna och förstör kläder värre än slagsmål. Och vad skulle Lisa-Brita säga?

Han stängde dörren i lås och skyndade uppför trappan. I avsatsen stannade han mellan två dörrar. Den högra ledde till Blå salen, den vänstra, som hade grönt glas i dörrspegeln, ledde till Bondstugan. Den kände magistern, men dit ville han icke. Och att objuden stiga in i Blå salen hade varit för dristigt. Han blev därför stående i förstugan och ropade först sakta sedan högre:

"Mutter Carlén! Mutter Carlén! Titta ut, om hon vill se något. Titta ut!"

Och mutter tittade ut. Gardinerna i Blå salen voro fördragna, hon såg just ingenting.

"Det är bara Ekmarcken," sade magistern.

"Stig då in i Bondstugan, Anders. Jag breder smörgåsar, så tummen domnar. Men en får väl lov att se, hur Norstedtens måg tar sig ut."

Hon torkade den smörfeta tummen på förklädet och svängde magistern två varv runt.

"Det må jag säga! Vad kostar titten?"

"Förståendes gratis," log magistern. Och tillade:

"Men det luktar allt bra gott här i huset."

Mutter for upp.

"Skam om det luktade illa! Sen i måndags en vecka röker jag, sen i torsdags stoppar jag korv, sen i lördags har jag bak. Carlén sitter i källarn och tappar dricka mellan danserna. Och tro mig, Anders, jag är hungrig som en gädda för jag har varken tid att tugga eller svälja."

"Det är det väl alltid råd med," menade magistern.

"Nej, skam om jag har. Jag har inte tid med morgonbön ens, utan Carlén läser för oss båda.

Och nu har Siedel kommit. Vad håken gör han här så tidigt? Nå, det kvittar, men mat ska han ha. Ack, herre je, det är bara början och ändå har jag sådan sveda i fotsålorna. Nej, si en krogmadam skulle ha vingar som Guds änglar. Stå nu inte här och hindra mig, Anders, utan maka sig ned i köket till mor Kajsa. Rektorskan har varit hos Norstedtens och skvallrat att du super, Anders lille. Ja, se käringsladder, bärga sig för det, den som kan. Ur koppargrytan får du inte ta, men järngrytan längst till vänster är ditt. Och krydda bäst du gitter, för kryddorna tar jag på räkning hos Kullens."

Nå, maten fick jag, tänkte magistern. Det livar modet och styrker själen. Och vad bryr jag mig om rektorskans skvaller?

Han slank nedför trappan och bakvägen in i köket. Vid spisen stod Skur-Kajsa. Hon räckte honom slev och kniv och bad honom akta västen. Magistern åt stilla och beskedligt, torkade mun och händer och prisade Gud. Därpå sade han:

"Ja, nu lider det, mor. Ska jag säga sant, så dryper svetten om mig. Halshuggning kan det inte bli, men nog blir det utkastning."

Mor Kajsa forskade i grytan.

"Det är kalvlever, Anders. Inte ska du lämna!"

Det var fint, tänkte magistern, och gudslånet får icke försmädas. Han lossade på byxlinningen och åt grytan läns in på bara järnet.

"Mor följer väl med till rådmans?"

"Det blir, som du tycker, Anders. Men nog ser det mera reputerligt ut, om du går ensam i de nya kläderna."

Magistern skakade på huvudet.

"Kläderna, ja. Det var ingen konst att komma över stassen. Men är man en fattiglapp så ska det alltid haka upp sig på något håll. Se bara på fru Gunhilds skjorta, som är sydd för en fasligt mager karl, se bara hur den gläntar! Och det finns inte själ i kristenheten som vill borga mig tre anständiga knappar. Hur ska det gå? Segelgarn, som Kroken använder, eller benknappar som rektor, det passar inte. Det har fru Gunhild sagt --"

Mor Kajsa sköt hucklet tillbaka i nacken och klådde betänksamt sin hjässa.

"Kläm in bröstet, Anders, så håller skjortan ihop. Det blir nog råd i morgon, då taskspelarn kommer med sin grannlåt."

Tornuret klämtade två dova slag. Halv tolv. Magistern reste sig hastigt och gick ut i källarsvalen.

"Har konrektor kommit?" frågade han flickorna, som förundrade gapade på hans bleka ansikte och dystert rynkade pannan.

Och någon svarade:

"Kroken står på gatan med en hoper pojkar kring sig."

Magistern skyndade fram till fönstret.

Mitt på gatan rastade i god tukt och ordning vid pass ett tjog av latinskolans största och starkaste discentes. Makligt lutad mot kyrkogårdsmuren bidade deras lärare och anförare, konrektor Valdemar Krok, armarna korsade över bröstet, blicken sömnigt fästad vid gatans modd.

Han vill min olycka eller ock är han drucken, tänkte Andreas. Vad i himlens namn skall rådmanskan säga om pojkarna börja gny vid hennes port och kanske krossa hennes rutor med snöbollar?

Kallsvetten sköljde hans panna och kinder. Han dunkade så häftigt på fönsterposten, att konrektor spratt upp ur sin dvala. Med värdiga fasta steg skred han över gatan och in i Carléns källarsal. Han tog av sig hatten och sade:

"Herr magister och kollega, då I denna dag går att bedja rådman Norstedt om dess dotters hand, synes mig denna handling vara ett symbolum eller en sinnebild av den vittra lärdomens välbehag till det dugande borgerskapet. Och länder det borgerskapet till heder och oss till gagn. Men skulle mot all rimlig förmodan herr rådman låta sina drängar kasta eder utför trapporna, så synes mig även detta vara ett symbolum eller en sinnebild av det krassa borgerskapets förakt för lärdomen."

"Å, min Gud," suckade magistern. "Vad tänker du ta dig till."

"Då," sade konrektor och satte handen i sidan, "då är det min avsikt att leverera en batalj, vars make ingen Knutsmässa skådat. Och noggrant följande Caesars, Polybii och Livii föreskrifter skall jag föra mina legioner till seger. Gå oförskräckt, min Andreas, gå och fria. Din heder är latinskolans heder."

"Fria! Fria! Fria!" skreko mutters flickor i korus. "Lille Anders skall fria. Herre je."

Mor Kajsa kom från köket och efter henne mutter själv, som tryckte en silkeshuva och en silkesschal mot sin barm.

"Inte behöver ni hålla ett sånt helvetes oväsen, det vet väl hela stan, att Ekmarcken ska fria. Men titta på Kajsa, Ska hon gå som en schana till rådmans? Nej tack."

Hon satte mössan på Skur-Kajsas huvud och lade schalen över hennes skuldror.

"Så där. Hölj över käringen, så kan man tro, att det är en bättre människa."

Men Skur-Kajsa sade:

"Inte Norstedtens inte. De känner mig nog, för där har jag skurat i tjugu år."

Magistern tog henne vid handen, spände ut bröstet och deklamerade:

> "Kom, skynda nu, Zayr, emot min låga svara
> som i sin ljuva drift ej flera hinder tål
> som facklor redan tänt till lyckligt giftermål --"

Flickorna kastade slängkyssar, och mutter neg för Skur-Kajsa i silkeshuva och silkesschal.

I Kyrkgränden mötte scholares och slöto sig till processionen, som tyst och allvarlig ryckte fram mot torget. I spetsen gick mor Kajsa, följde så konrektor och magistern arm i arm och slutligen ynglingarna fördelade på fem led. Mor Kajsa lunkade snällt undan, hon hade Knutsbrådskan i benen och många oskurade golv framför sig.

"Håll, mor!" ropade magistern, då de hunnit ett stycke nedför torget. "Klockan har inte slagit tolv. Och mamsellen skall sätta en blomkruka i fönstret."

Hon stannade med ett ryck, blev stående orörlig med hängande huvud, tomt stirrande i marken som en gammal

utkörd häst. Rädd var hon inte, inte heller bländad av den gryende lyckan. Tjugusju år hade hon strävat för pilten Andreas, och det var väl intet underverk, att han nu skulle bliva kyrkherre och måg hos en rådman. Det var inte besynnerligare än att det oändliga rådhusgolvet äntligen blev rent, sedan hon skurat och gnott var planka och var kvist.

Magistern stampade och skrapade som en språkfåle. Han lade armen kring konrektors skuldror och viskade:

"Vad bryr mig rådmans drängar? Men skammen, hjärtebror, skammen! Har du någonsin sett så många fönster öppna vid torget? I vinterkylan! Ack, vad de skulle gona sig, om Ekmarcken komme tullrande utför trapporna! Ja, skammen! Och Lisa-Brita! Tänk dig hennes förtvivlan. Tänk dig hennes tårar. Ack, söta Lisa-Brita! Säg då något, min hjärtans bror! Ack, vad mitt hjärta dunkar. Säg något, Valdemar --"

Men konrektor teg. Han såg på sin rock, vars fläckar voro otaliga och underliga som fläckarna i en trollspegel. Det rann honom i minnet att han själv en gång friat till en flicka, fått ja vid midsommarvakan och återbud fram på höstsidan, då en bättre friare anmält sig.

Allting är ovisst, tänkte han. Varför hoppas eller förtvivla? Och varför tala?

Magistern tog rovan ur hans västficka och räknade minuterna. Gossarna betraktade tornuret.

Och med ens ropade tjugu scholares:

"Hora est. Hora est."

Klockan slog tolv.

Mamsellen satte en blomkruka i fönstret. En Celosia cristata, även kallad Tuppkam. På mamsellens teckenspråk betydde den "strid och förhoppning."

"Framåt!" ropade magistern. Han grep mor Kajsa i armen och förde henne så hastigt mot trappan, att silkeshättan föll ned bak i nacken och det såpgula skurmadamshåret steg högt till väders.

Porten öppnades och stängdes.

Konrektor huttrade i kölden.

"Bliven nu här, piltar," sade han. "Och stimmen icke. Men kommer magistern utkastad av rådmans drängar, så skynden uppför trappan och avskär återtåget. Och den flinkaste bland er springer oförtövat till krogen. Där sitter jag."

Han dolde händerna i rockärmarna, ansiktet i rockuppslaget och gick därifrån. Fönstren runt torget stängdes, ty kölden var ganska bister och under närmaste tiden var intet att förvänta.

Rådmanskan förde ordet.

"Nej, vet du, ditt skarn, din elaka käring! Har du gått här i tjugu år och ätit min mat och fördärvat min såpa bara för att göra oss den skammen? Är det likt något i hela världen, att rådman Norstedts dotter ska ha en sådan svära? Skäms, ditt elände! Vad håken flög det i dig, att du tog Carlénskans schal och hätta och kom hit som en bättre människa?"

Rådmanskan satt vid bordet, mor Kajsa i vrån bakom skänken. Vid fönstret med ryggen åt dagern stod magistern, i gungstolen gungade rådman. Men flera rum därifrån, i kylkammaren bland vinteräpplena låg Lisa-Brita på magen och grät.

Rådman gungade i takt med rådmanskans tal. Själv yttrade han litet och det han sade hörde sällan till ämnet. Än tog han sig om näsan, än tog han sig om hakan, där skäggstubben frodades.

"Jag borde ha rakat mig, ja minsann."

Rådmanskan fortsatte, alltjämt riktande sitt tal till mor Kajsa, som dock något skyddades av skänkens massiva gavel. Magistern stod tyst och försagd i fönsternischen. Men plötsligt trädde han fram, klappade lätt i händerna och sade:

"Lämna mor i fred, rådmanskan. Här är det jag, som friar. Mor följde, därför att det passar sig bättre --"

"Nej, håll! Passar sig bättre? När mor är skurkäring och far nattvakt? Kanske nattvakten också skall häropp?"

"Om det blir bröllbp, ja," sade magistern och lade armarna med en beslutsam gest i kors över bröstet. Tärningen var kastad. Far och mor skulle han icke förneka.

Nu teg rådmanskan en stund för tårars skull och även mor Kajsa grät, ehuru sparsamt. Rådman steg upp och frågade:

"Är herrn en hundsvott eller är han inte?"

Andreas svarade:

"Jag är magister och prästvigd och alls ingen hundsvott. Nu vet rådman det."

"Det kan så vara, det kan så vara," sade rådman och satte sig. Men rådmanskan tog upp ämnet och frågade efter pastoratet. Det talades vitt och brett om löner och förmåner. Och så länge samtalet rörde sig kring detta var hon hovsam nog, och rådman gungade helt beskedligt. Men stadk mor Kajsa sin röda näbb fram ur skänkskuggans dunkel knöt rådmanskan näven och begynte på nytt.

"Ack, ditt skarn! Din slabbertacka! Aldrig kommer du på mina golv mer och inte på rådhusets heller."

Då detta upprepats gång efter annan steg magistern åter fram ur fönstersmygen, bugade och sade:

"Nu har vi talat fram och tillbaka och tiden lider. Får därför ödmjukast och med skyldig vördnad anhålla om gunstbenäget svar."

"Det får han hämta i Häcklefjäll. Men det går ju an att fråga Norstedt."

"Jag går och rakar mig," sade rådman och skyndade mot sängkammardörren. Rådmanskan grep i förbifarten en flik av hans långa syrtut.

"Norstedt stannar här," befallde hon. Magistern vred sina händer, ty trätan växte och sinnena förbittrades alltmer. Rådman och rådmanskan grälade som om hela världen hängt på ett strå i rådmans skäggstubb. Och frieriet sjönk ned i det förglömda.

Då öppnades sängkammardörren.

Mamsell Lisa-Brita trädde in, rufsig och röd av gråt. Hennes rörelser voro tunga och slappa av förtvivlan, huvudet tycktes vackla på den smala vita halsen, alltför tyngt av sorg. Hon satte sig på bordskanten och snyftade högljutt. Far och mor glömde sin tvist. Rådman pep henne i sidan men fick en försvarlig törn och hamnade åter i gungstolen. Rådmanskan tog Lisa-Brita om livet och grät med ansiktet begravet i hennes kjortel. Skur-Kajsa hade nu också kommit i gång och sågade sorgen bit för bit i knarkande snyftningar. Magistern trampade av och an som en björn på eldkol. Men när förstämningen blivit djup och allmän, återvann mamsellen hastigt sina

krafter, sträckte ut armarna mot magistern och sade:

"Kom, Anders, så får jag pussa dig. Inte ska du bry dig om vad far och mor pratar --"

Och magistern förstod att här liksom i Zayr voro alla roller och gester och repliker bestämda på förhand. Ja, i en hastig glimt tyckte han sig skåda hela livet som en redan färdig och utskriven commedia, där sorg och glädje, framgång och motgång, fattigdom och rikedom voro bestämda roller, gester, repliker.

Fatum, tänkte Ekmarck, ja, det passar mig, som är en muselmansk sultan. Hade jag det vetat, så hade jag våndats mindre.

Och han steg oförfärat fram och kysste Lisa-Brita.

"Mig kan du kyssa här," sade rådmanskan, pekade på kinden.

"Och nu ska vi ha rhenskt," inföll rådman.

Men rådmanskan sade:

"Vad du är enfaldig, Norstedt. Tror du kanske att det här är trolovning. Nej, trolovning blir det inte, förrän Anders är installerad i Ekersta. Men kaffe ska vi ha."

I detsamma blev hon åter varse mor Kajsa, som redan torkade de mysande läpparna. Strax gick solen i moln.

"Det kunde jag väl aldrig drömma, att jag skulle bjuda dig, Kajsa, på kaffe i mitt eget förmak. Tvi för den lede! Kunde du inte ha hållit dig borta --"

Stopp! ville magistern ropa. Men mamsellen såg på honom och viskade:

"Vad du är grann, Anders!"

Då fick han annat att tänka på.

Och rådmanskan fortsatte:

"Din pjalta! Ska Carolina Röös gå omkring och skräppa med att skurkäringar sörpla kaffe i Norstedtens förmak? Nej, det lider jag icke! Kaffe ska du ha, din höna, men nog kan du väl dricka't i köket?"

Genast stack mor Kajsa upp från stolen, neg och sade:

"Tackar som bjuder. Norstedtens kaffe är gott, det är känd sak det."

Neg ännu en gång och gick ned i köket. Magistern ville kalla henne tillbaka, men Lisa-Brita höll för hans mun.

Och viskade:

"Så blir vi ensamma."

Då teg han.

Rådmanskans åska mullrade bort i köket, rådman hördes slipa sin kniv. Magistern sysslade med mamsellen, som kysste honom gång på gång, utan hänsyn till kära mors distinktion mellan kaffe och rhenskt. När detta varat en stund, måste han gå några steg ifrån henne och sakteligen vända sig runt. Hon slog samman händerna.

"Ack, du min söte, vad herr kyrkoherden är nätt! Nu kan jag inte förstå, vad jag såg hos den pjalten, magistern."

Det stack, det sved en liten smula.

Lisa-Brita frågade med oro:

"Vad fattas dig, Anders? Ack, din stackare, du är så blek under ögonen. Vad fattas dig?"

Vad skulle felas i hans lycka? Han satte sig vid bordet och lade huvudet i Lisa-Britas knä. Hon lekte med den ostyriga luggen, som aldrig ville ligga till rätta. Hon talade sakta och viskande om många ting, och magistern lyssnade som man lyssnar till sommarvinden. Hans blick gled förstulet och vördsamt över salens möbler och bohag. Vilket allvar, vilken ordning! Hur burget, gediget och tungt! Vilket majestät i skänkens glänsande massiva päronträdsportar, flankerade av armstjocka svarta pilastrar!

Och allt detta är Lisa-Britas egendom, tänkte magistern, under årtionden sammanbragt och samlat för henne, i arv från far och farfar, hopat med sparsamhet och möda.

Och vem är jag? Hur kom jag hit? Vem öppnade porten för mig? Vem gav mig rätten, att sitta helt trankilt som hon i huset? Med huvudet i Lisa-Britas knä?

Lisa-Brita? Vem eljest?

Ack! Han störtade upp, slöt henne i sina armar och bar henne in i fönstersmygen. Hon skrattade, hon sprattlade och svängde sig. Släpp! Men han släppte icke. Då sade hon:

"Anders -- nu vet jag, vad som fattas dig. Å hu! Det skulle kära mor se! Det fattas dig knappar i skjortan."

Han släppte henne och skyndade att draga igen den uppfläkta nattkappan. Han sade:

"Ack, strunt! Så du rodnar! Det är ju bara en småsak. Jag har inte kunnat finna de rätta knapparna. De måste vara av silver och förgyllda --"

Men Lisa-Brita sköt honom ifrån sig och sade:

"Varför gick du inte till guldsmeden och köpte dig knappar? Vad mor skulle skämma ut dig! Nej, Anders, du förblir då en ohjälplig slarver!"

"Ja visst," log magistern, "om inte Lisa-Brita hjälper."

Han drog fram sin brokiga näsduk och viftade åt scholares som höllo vakt på torget. Det var tecknet, att allt gått väl.

Och scholares sände genast sina mössor och sina käppar och sina vantar till väders och hojtade:

"Vivat! Vivat! Magistern är trolovad. Vivat! Ekmarck är trolovad med Norstedtens Lisa."

Rådman kom löddrig och med kniven i högsta hugg. Rådmanskan kom med kaffebrickan, som hon slängde från sig på bordet. Hon rusade fram till fönstret, rev av klisterremsan, rev ut vadden med de röda rönnbären, slog upp rutan på vid gavel och ropade:

"Hemligen trolovad, edra lymlar! Hemligen, edra hottentotter!"

"Vivat! Vivat!" svarade scholares. Alla fönster vid torget slogos upp, alla fönster vid Stora gatan, Kyrkgatan, Skolgatan och Gamla gatan slogos upp.

Och överallt skallade jublet från konrektors legioner:

"Ekmarck är trolovad med Norstedtens dotter. Men hemligen, era hottentotter, hemligen, hemligen, hemligen!"

*

Tredje Kapitlet.

Vad som tilldrog sig på Knutsmässans första dag.

Knutsmässan blåstes in.

Torget var redan belamrat. På dess nedre del bildade böndernas slädar en mäktig fyrkant sammansatt av ett par hundratal större och mindre rektangulära lådor på medar. Denna slädborg kallades Bondkanten, den spred en behaglig doft av lin, smör, ost och honung, blandad likvisst med fårullens feta dunster och lädrets fräna.

Längre upp mot kyrkan reste sig en stad av tält, bodar och öppna diskar. Här framställde gipsmakaren sina kungliga byster, sina kattor och kaniner, krukmakaren sina krukor och lergökar, tunnbindaren sina laggkärl, borstbindaren sina borstar, kvastbindaren sina kvastar, snickaren sina tråg, pinnstolar, dragsoffor, piskesnurror och röd- och blårandiga hästar. Skomakarstånden öppnade sig som svarta gravar i snön. Gälbgjutarens disk bågnade under den gedigna bördan, bleckslagarens lätta gods klirrade och ringde för varje knuff mot det rangliga bordet. Lärftdukar fladdrade, byxor och tröjor svängde med tomma ärmar och ben. Från grusgropen på Söder, där fänaden samlades, trängde ett stadigt växande sorl. Hästar travade och grinskade, nöten ramade dovt, piskorna smällde gällt. Allt till Sankt Knuts ära.

Här och var sågs redan kärliga omfamningar mellan druckna karlar, medan kvinnorna ännu gingo oantastade, fritt och ärbart från disk till disk, prövande varorna. Män med rävskinn och vargskinn över skuldrorna eller hopknippade vid livbältet vandrade av och an. Gamle far i Västerråda bjöd ut en stor björnfäll, kapad långt uppe i finnskogen.

På rådhustrappan stod stadsfiskalen med sitt träben och trumslagaren med sin trumma, båda föremål för beundran och hälsosam fruktan. I kyrktornet blåste stadens musikanter.

Med ögonen vitt uppspärrade och munnen halvöppen men eljest sedesam och förståndig som ett äldre fruntimmer gick Märta Jansdotter mellan stånden. De röda yllestrumporna glänste grant i sol och snö. Vänstra handen höll hon hårt tryckt mot bröstet och klämd mellan fingrarna låg pungen med styvrarna. Hon stannade hos gälbgjutaren för att efterhöra priserna. Men gubben fräste mellan de snusiga läpparna:

"Schas, unge, och påta inte på mässingen; det blir fläckar."

Och hon gick vidare till tenngjutaren och till bleckslagaren och till lärfthandlaren. Gipsmakaren och krukmakaren, där handel skulle ske, gömde hon till sist. Framför rådhustrappan dröjde hon. Oj, oj, vad en får se mycket i staden, tänkte hon. Nu har jag sett både träben och trumma. Det blir att berätta för ungarna hemma.

En stor, tjock pojke kom fram till henne och bjöd knäck ur en påse.

"Det är väl aldrig meningen?" sade Märta.

"Jo," svarade gossen med släpig tungsint stämma, "det är rektors befallning att vi i dag ska bjuda alla landsflickor på knäck. Det kostar ingenting. Men mer än tre får du inte ta, för det ska räcka till så många."

Vad gossar är snälla, tänkte Märta, stack handen i påsen, som var ganska djup. Där kände hon något som kunde vara fint socker eller mjöl men någon knäck fann hon inte. Gossen betraktade henne milt förebrående, bad henne

skynda, och Märta trevade allt ivrigare i mjölet. Plötsligt drog gossen undan sin påse, och fram från slädar, stånd och diskar kommo tjogtals med gossar, togo ring kring Märta, hojtade och skrattade. Hennes hand var blåfärgad från fingertopparna långt upp på klänningsärmen. Det blev ett allmänt rop och skratt och borgmästaren uppe i magistratens sal satte hand bak sitt lomhörda öra och sade:

"Nu börjas det. Jag har länge befarat oroligheter bland det lägre folket. Och nu börjas det, mina herrar."

Märta Jansdotter var det första offret för blåpåsen, men samma afton voro lika många händer blåa som det fanns oskyldiga landsflickor i staden.

Hälsad av starka trumvirvlar trädde borgmästaren och assessorn, riddaren av Kungl. Nordstjärneorden Rudolf Röös ut på rådhustrappan följd av rådmännen Norstedt, Kulle och Krok.

Röös betraktade folkmassan med stränghet och oavlåtligen under fem minuter och hade hans blickar, hans uniform och hans värdiga uppträdande större verkan än trumman. Här och var gingo hatt och mössa av och sorlet förminskades märkbart. Borgmästaren hostade djupt och begynte läsningen av ordningsstadga, kungliga plakat och magistratens kungörelser. Fyra stadsvakter och stadsfiskalen med träbenet bildade häck. Ett hotfullt mummel hördes från gesällerna, som i varje stadga sågo tecken till den Svenska Frihetens begynnande förfall. Rådmännen rynkade ögonbrynen och hytte var och en åt sina drängar. Och rådman Norstedt viskade till sina kolleger.

"Jag föreslår och proponerar att tvenne kanaljer av vardera könet offentligen föras till pålen och hudstrykas till den allmänna ordningens upprätthållande. Det gör gott, må tro."

"Ja," viskade Kullen, "men vilka? I häktet har vi ingen, som är dömd till spö."

"Då dömer vi," avgjorde Norstedt, Men den milde rådman Krok sade:

"Låt oss hellre se till, att folket får rikligt med brännvin för gott köp. Då blir det allmän glädje och hat och oförrätter glömmas --"

Stadsfiskalen stod orubblig på sitt träben, som icke hade ont av kölden, men stadstjänarna gnedo ivrigt öron och kinder. Norstedts ögon började rinna, Kulle stack fingrarna i mun, Krok sökte förgäves dämpa sin skrällande hosta.

Men borgmästaren läste oförtrutet, och när kungörelserna tröto, hasplade han ur minnet åtskilliga paragrafer i Svea rikes lag, väl valda och mindre väl valda. Och kunde detta ha pågått länge, ty lagboken är tjock och Röösen tröttnade sent eller aldrig i ämbetets utövande. Till allas båtnad och gagn slog Carolina Röös upp sitt fönster och ropade:

"Nu kan det vara nog, Rudolf. Kom genast in, eljest får du tandvärk."

Trumslagaren satte i med en virvel och magistraten retirerade skyndsamt -- dels för kylans skull, dels för att icke giva den fräcka populasen tid att ripostera.

"Det var första duvningen, mina herrar," sade borgmästaren. "Men vi få nog ge dem flera. Det är en osedvanlig mängd löst folk i staden. Och jag kan i förtroende meddela herrarna, att min hustru nödgats avvisa inte mindre än fyra tiggare, som bettlade i hennes eget kök."

"Vilken fräckhet," ropade Kullen. "Och dem vill Krok ge brännvin! Är det herrarna bekant, att patron Siedel inköpt tre kannor sött kummin och ett ankare sexgradigt? Inte hos mig, gubevars, utan hos Carléns. Och alltsammans skall sändas till gesällhärbärget."

"Betänkligt," mumlade borgmästaren, "högst betänkligt."

Och rådman Kulle log hånfullt mot rådman Norstedt.

"Ja, där har bror en kanalje att stryka vid pålen."

Men Norstedt sade:

"Det vet väl jag, som köper hans hudar, att gubben är en rackare. Men inte tänker jag tåla, att herrarna skäller ut honom. Han har bott i mitt hus var Knutsmässa i trettio år eller mera. Och gäst är gäst. Därmed punctum."

Stadsmusikanterna hade slutat att blåsa, trumslagaren stack trumman i fodralet, den ståndaktige stadsfiskalen linkade hem till sin middag, stadsvakterna gingo var åt sitt håll.

Knutsmässan var öppnad.

Alltjämt strömmade slädar, foror, diligenser, gästgivarskjutsar och boskapsdrifter in genom tullarna. Snön smutsades och smälte till en gulbrun sörja som plaskade och skvätte under gesällernas broddade stövlar. De voro fria medborgare, dessa gesäller, de skrattade åt Röösen, de skrattade åt hans hustru, de skrattade, ehuru mera dämpat, åt stadsfiskalns träben. I härbärget väntade dem Jörgen Siedels välfägnad och de tänkte inte genera sig.

*

Stadsvakten Per Ekmarck öppnade dörren till sin kåk och ropade på sonen. Anders kom ut.

"Du får hjälpa mig, Anders lille. Nu har vi läst lagen och nu ger det sig. Men vad som värre är: Utanför väster tull står taskspelar Pretorius med allt sitt elände, och magistraten släpper inte in honom förrän mörkret faller på. För det befaras oroligheter bland skolpojkarna. Men vad han ska bli arg och svår i kölden. Och jag ska vakta honom. Du får lov att följa mig, Anders, och tala väl med Pretorius."

"Ska väl det," svarade magistern. "Fast jag har nog med bekymmer själv. Det är lögn att jag kan finna tre passande knappar till skjortan. Vad ska Lisa-Brita säga, om jag inte parerar order? Vore Henrik Brenner här kunde jag låna av honom. Men det är det värsta, far! Hovmarskalkens har inte kommit. I kvarteret hos Krokens vänta de förgäves, fast klockan redan går på ett. Vad ska det bli med repetitionen i kväll på Norstedts vind om inte hovmarskalken kommer?"

Far och son begåvo sig åstad. I Kyrkgränd mötte de tre tungt lastade slädar, som tum för tum halades fram genom modden. Den första var fylld med en hop ruskiga hudar, dess körsven var herr Abraham Lilja, som lång, utmagrad och trumpen lunkade bredvid hästen. Den andra slädan var bräddad med lintottar och ullpackor, den kördes av Liljas son och på lasset satt fröken Karin, den fulaste flickan i Bergslagen näst Ullan Brenner. På tredje släden, som bar ett helt berg av smördrittlar, hade fru Gunhild själv spetat upp.

Magistern frågade om hovmarskalkens slädar varit synliga ute på vägen. Men Lilja gitte inte svara; han måtte ideligen vända sig om för att se till att ingen stal av smöret. På fru Gunhild litade han föga och trängseln var svår i Kyrkgränd.

"Gunhild!" ropade han. "Kära Gunhild, nu är det någon bak på din släda. Se dig om, kära Gunhild, se dig om!"

Fru Gunhild spratt till och vände sig hastigt om med den följd att drittelberget vacklade och rasade ned i gatan. Skrällen hördes vida omkring.

"Mitt smör!" kved herr Abraham, "mitt smör och min Gunhild. Nu stjäl de mina drittlar. Vakten! Vakten!"

Folk strömmade till från kyrkbacken, och ur källarsalen. Trängseln blev farlig. Magistern arbetade sig fram till fru Gunhild, som låg på rygg i modden. Hon log mot magistern och ropade:

"Det var första kullerbyttan på mässan. Den nästa tör bli värre."

Konrektor Krok störtade ut ur källaren, beskäftig och redan något beskänkt. Han snavade över en drittel och föll. Snart fick han sällskap. Stadsvakten Ekmarck slog med stav i hopen för att skingra följet. Men de liggande kunde icke resa sig och till dem som trängde på från kyrkbacken nådde icke staven. Liljas smördrittlar krasade. Jämmerrop hördes här och var ur klungan. En drucken karl skrek på mord. Herr Abraham ropade:

"De mörda min hustru, de stjäla mitt smör. Är då hela staden en rövarkula?"

Och han tog den stackars stadsvakten i kragen och ruskade honom försvarligt, vilket gjorde att han kunde ännu mindre uträtta.

Men magistern lyckades äntligen lyfta fru Gunhild upp ur trängseln och satte henne på slädkanten. Av drittlar bärgades vad bärgas kunde och konrektor Krok bars åter in i källaren. Han hade fått ett lätt slag i huvudet och somnade mitt i stojet. En tumlare konjak var till fyllest för att väcka honom till nytt liv.

Stadsvakten och hans son fortsatte vägen ned mot tullen. Magistern sade:

"Hör, far, I får allt styvt arbete. Aldrig såg jag så mycket löst och dåligt folk i staden. Kan det vara sant som sägs, att Siedeln trummat samman sina skälmar för att bereda bergsmännen oro vid stämman?"

"Skälmar?" upprepade stadsvakten. "Vad angå de mig? Skälmar stanna inte i min sax. Nej, druckenboltar och förnäma herrar, som inte hitta till nattkvarteret! Det är det en ska leva av, Anders. Det blir alltid en dusör för hjälpen."

*

I källarsalen prövade Roger Bernhusen mutters nya biljard. Hans motspelare var Arvid Siedel, och i soffhörnet dusade vid sin toddy käre far och svärfar, gubben Jörgen.

När Bernhusen passerade hörnet, där gubben satt, stannade han plötsligt, pekade med biljardkön på Jörgen och sade halvhögt:

"Arvid, tror du att han sover, le vieux garçon? Eller, lurar han på oss?"

"Å, han sover," svarade Arvid. "Han sover jämt nu för tiden. Utom om nätterna, sägs det."

Bernhusen nalkades på tå och granskade käre svärfar uppmärksamt. Hans läppar åtskildes och mellan tandraderna stack tungspetsen fram, hos Bernhusen ett tecken till stark tankeverksamhet.

"Arvid," sade han slutligen, "hur länge kan en sådan här fet gammal man leva? Inte länge väl? Ett år? Två? Arvid -- om vi skulle skona honom i morgon på stämman? Ett år eller två kan väl Klockeberga hanka sig fram på gubbens maner --"

Arvid Siedel ryckte på axlarna.

"Nog kan du skona honom, Roger. Men Bourmaister! Och Jan Erse i Ryglinge! Nej, det är nog bäst att världen har sin gång."

"A la bonheur!" sade Bernhusen och kritade sin kö. "För resten ska det roa mig, att se gubbens min. Vasa? Kanske får han slag et voilá -- il ne se plaindra plus --"

Bollarna klatschade samman, de båda spelarna ägnade ej vidare någon uppmärksamhet åt gubben i soffhörnet.

Stojet, då Liljas drittlar rasade, väckte Jörgen Siedel. Han mornade sig förunderligt hastigt och kom på benen.

"Nej tänk, nej täänk," gäspade han stort och log. "Tänk, att jag somnade. Och käre son och svärson vakade över gubbens sömn. Ja, det kan vara något. Men nu måtte jag ut och se på marknaden."

Han lämnade källaren och gick uppför kyrkgränd. Han flyttade sig steg för steg, tungt stödd mot käppen, som var av svarvad en, polerad till spanskrör, med försilvrad blykula till handtag och med skarpbroddad doppsko. Uppkommen på Storgatan dröjde han en stund, betänksam inför torgets virrvarr. Han viftade med handen till höger och vänster, hälsande vänner och bekanta bland bergsmän och borgare. Få hälsningar fick han tillbaka. Frimodigt och leende gav han sig då mitt in i marknadsträngseln. Varje steg vållade svårighet i denna halkan, en hård knuff skulle ha fällt Jörgen Siedel. Det var klena ben under kolossen; det ville han icke visa.

Och var han gick fram, bereddes gott utrymme. Alltför gott tyckte gamle Siedel, som i den stunden längtade efter en förtrolig väns axel, detta förträffliga stöd. Hans tunga överkropp kändes svår att balansera. Men nacken var ännu oböjd.

Från den höga svarta hatten vajade två alnslånga krusflorsband, ett vårdtecken över äldste sonen.

Han rörde läpparna och muttrade på gammalt folks sätt halvhögt och trumpet en ramsa utan förklarlig mening --

"-- il ne se plaindra plus -- plaindra plus --"

Äntligen fick han möte. Västerrådafar ställde sig i hans väg, höll fram fällen och frågade:

"Ska bruksherrn köpa en grann björnfäll?"

"Gode man," svarade Siedel. "Jag fäller mina björnar själv. Men följ mig en bit, så kanske vi samsas --"

Han grep honom i axeln och fick sålunda sitt stöd. De båda gubbarna gingo tätt bredvid varandra och samtalade viskande. Då och då yttrades några hörbara ord, som tycktes röra sig om björnfällen. Men därmed bedrogo de ingen, båda alltför ökända i Bergslagen och i staden.

Framför Bourmaisters hus, som låg gavel om gavel med Norstedtens, skildes de åt. Siedel slog några slag med portklappen. Västerrädarn, som kommit ett stycke ut på torget, vände sig om, satte handen som lur för munnen och ropade:

"Bruksherrn! Vill han ge bättre bud i morgon, så vet han var jag finns."

Men Siedel skakade på huvudet och mumlade sin ramsa:

"-- il ne se plaindra plus -- plaindra plus --"

Han blev otålig och dunkade allt hårdare med klappen. Folk började samlas och bildade en halvring kring gubben. Han tog några steg tillbaka och såg upp mot fönsterna. Gardinerna voro fördragna.

Han frågade:

"Gott folk, är det någon, som vet om kommerserådet är hemma?"

Drängarna grinade försmädligt.

"Nog är han hemma. Han stod nyss i fönstret och glodde på bruksherrn. Det är väl det, att han inte öppnar för vem som helst."

Siedel sade:

"Ja, nu tycker jag mig minnas, att gubben är lomhörd. Det ska vi bota."

Han lyfte enpåken, som liknade ett spanskrör, blykulan som föreställde en silverskolla, och drev den i porten. Tunnor tusan! Drängarna veko två steg. Det var ryska smällen!

Stadsfiskalen med träbenet nalkades långsamt och stannade på vederbörligt avstånd.

"Gode stadsfiskaln," ropade Siedel, "vad kan det kosta att slå in en port på Knutsmässo marknad?"

Stadsfiskaln svarade:

"Det blir lagningen, herr brukspatron, och något dessutom i böter. Men porten är sant att säga av ek, så det går nog inte."

"Inte?" upprepade Siedel. Och fortsatte med höjd röst: "Hör, pojkar, vad tror I? Porten är av ek och käppen min av en. Vilkendera ska brista? Prövom, go vänner, prövom."

Han mattade ett nytt slag. I detsamma öppnades porten på glänt. En snövit peruk skymtade i springan, två smala, kisande ögon, en spetsig näsa, en krum haka. Något motvilligt lät Jörgen sin påk sjunka.

"Jaså, kusin hörde till sist," muttrade han, tog ett stadigt tag i ledstången och drog sig uppför trappan. Och drängar och skolgossar sökte nya nöjen.

*

I lergropen utanför väster tull lägrade taskspelarna. Svärdslukaren Pretorius, bandets anförare, marscherade med långa steg upp och ned för sluttningen. Sedan sex timmar väntade han förgäves magistratens licens att slippa inom tullarna och han skalv av köld och förtrytelse. Han var en man, som uppträtt inför högsta och aller högsta kretsar.

"Bud från magistraten," ropade magistern och hoppade ned i gropen. Nattvakten dröjde på vägen, spejande efter hovmarskalkens slädar.

Svärdslukaren drog skyndsamt täckena av sina hästkrakar och svingade sig upp på förhästen. Hans kvinnor jämkade sig till rätta på släden. Men magistern sade:

"Inte så brått! Först efter mörkrets inbrott kommer han genom tullen. Det vet väl Pretorius att han inte får locka ungdomen med sina flickor mitt på ljusa dagen."

Pretorius vände sig på hästryggen och pekade med en stor åtbörd på gropens kanter, som voro tätt besatta med svarta scholares. Magistern klappade i händerna.

"Vill I packa er, pojkar! Eljest säger jag åt rektorskan --"

Pojkarna lättade som en skock kråkor och slogo åter ned vid vägkanten. Flickorna på släden betraktade magistern med lågande blickar och visade tänder, som kunde varit jämnare och vitare. Anders drog sig försiktigt åt sidan.

"Pretorius," sade han, "far står däruppe på vägen och vaktar. Men här blåser förbålt kallt. Jag ska föra er genom tullen nu strax, om I borgar mig tre knappar till skjortan. Av silver och förgyllda."

"Varför av silver?"

Det visste inte Anders så noga, men fru Gunhild hade sagt det, och hon visste, vad som passade sig. Och Lisa-Brita hade också sagt det. Och hon visste, vad hon ville.

"I kvarteret," sade svärdslukaren.

"Nej, här och strax," bad magistern. "Jag har en himla brådska."

På flaksläden satt en stor, fet kvinna, ryggen kullrig, knäna uppdragna. Hon hade fyra kappor, den ena över den andra, och när flickorna svepte sig i flikarna, såg hon ut som en höna med kycklingar. Det var svärdslukarens hustru. Hon gjorde nu miner åt magistern, att han skulle komma fram till släden. Anders trampade oroligt av och an, kisade med ögonen, rev sig i håret. Han kände gumman och anade försåt.

"Anders!" ropade nattvakten från vägkanten. "Vad tänker du göra? Släpper vi in dem, så blir det avsked på grått papper. Helst Liljan kommer att klaga på mig för sina drittlars skull --"

"Far," ropade Anders till svar. "Jag måste vara fix och färdig då hovmarskalken anländer. Vi får förlita oss på fatum som rätta muselmaner --"

Men han trampade fortfarande av och an och vågade icke nalkas släden. Pretorius betraktade den tveksamme pjalten med upphöjt förakt -- en man, som fordom visat sin konst i högsta och aller

högsta kretsar. Hans kvinna löste ett bylte och tog en ask ur högen.

Då trodde magistern, att hon ville räcka honom de efterlängtade knapparna och han närmade sig. Genast föllo flickorna över honom från alla håll, nöpo, knuffade och kittlade och kvinnan drog hårt i hans pannlugg.

"Upp med honom i släden!" befallde svärdslukaren. "Eljest slippa vi inte genom tullen."

Flickorna grepo honom i benen och välte honom upp på släden. Mjuk av kittlingen och halvkvävd av skratt förmådde han ringa motstånd.

"Akta kläderna," bad han.

Pretorius klatschade och krakarnas hovar plaskade i modden. Magistern satte sig till rätta med armarna kring flickornas skuldror. "Framåt," skrek han, "nu lita vi på fatum."

Förgäves söker den grå lille mannen vid vägkanten hindra det stormande följet. "Ur vägen," ropar magistern, och svärdslukaren ger honom ett rapp, så att han viker. En stund lunkar han jämsides släden.

"Nu gör du mig olycklig, Anders, det var borgmästarns förordning -- Nu mister jag min syssla --"

"Så skaffar jag far en bättre --"

Nattvakten lägger sin hand på sonens knä. Då gripes magistern av vrånghetens anda. Han slår undan den faderliga handen. Nattvakten sackade och blev stående. Han ropade efter sonen:

"Din högfärdspjalt! Vad har jag gjort dig för ont?

Och magistern svarade:

"Vad har I gjort mig för gott?"

Han strök luggen ur pannan och hävde sig bakåt bland flickorna. Över hans huvud hängde månskäran, svag ännu och fördunklad av ett grått töcken.

"Alla vi unga," sade han till flickorna, "alla vi unga äro rätta muselmaner. Pretorius, kör nu dina krakar med långa tyglar --"

*

Då vinterskymningen kylig och mattröd föll över Knutsmässans första dag förspordes en allmän oro.

Rektor, konrektor, mamsellerna Norstedt och Roth, alla de som hade något med sorgespelet att skaffa, bidade med ängslan hovmarskalkens försenade ankomst. Repetitionen klockan sex borde försiggå inför denne Melpomenes beskyddare, som var en lika stor konnässör som frikostig gynnare. Rektor, som för länge sedan avslutat konceptet till sitt hälsningstal, ställde scholares på vakt vid alla tullar för att varsko så snart den grevliga släden kom till synes. Men ingenting hördes av. Konrektor såg sin hjärtebrors lycka hotad och kunde ingenting uträtta. Hart när förtvivlad tömde han glas på glas och lät sig svårligen tröstas av Bernhusens försäkran, att en Brenner behöver tolv timmar till påpälsning och tolv timmar till avpälsning, varför någon försening alltid måste befaras. Mamsellerna Norstedt och Roth slutligen ömsom hoppades ömsom fruktade att denne stränge konnässör och varme beundrare av könet skulle utebliva från deras första försök på tiljan.

Men även för myndigheterna gavs det ökade skäl till oro. Herr Lilja på Viskingeholm anmälde för magistraten, att hans egendom angripits och att ett försök till rån gjorts på öppen gata, varvid sex smördrittlar krossats och smöret så gott som förstörts. Med anledning härav togs nattvakten Per Ekmarck i förhör men kunde han icke giva tillfredsställande upplysningar. Fru Gunhild sade:

"Ack, Lilja trodde, att någon klängt sig fast på min släde. Men det var bara inbillning, käre borgmästarn. Den inbillningen, den fördärvar så många."

Klart besked i saken stod icke att vinna. Men bland marknadsfolket spreds ryktet om rånförsök. Vidare berättades det, att Jörgen Siedel slagit in Bourmaisters port och i spetsen för några besoldade sällar brutit in i bostaden. En stadig ström av människor gick därför till Bourmaisters hus. Men då porten syntes oskadd, antog man att sagesmannen gjort sig skyldiga till överdrifter.

Likväl ökades oron. Det påstods, att några latinskolans lärjungar antastat hederliga landsflickor och påtrugat dem förgiftade knäckebitar, som vållade stora obehag. Titt och tätt såg man dessa blåhänta jungfrur, som gråtande av skam skyndade till sina kvarter. Bröder och fästmän utlovade hämnd. I den allmänna förstämningen gjorde Västerrådapojkarna dåliga affärer med sina trasiga klockor och uppskärrade märrar. Förbittringen häröver drev dem till värre tjuvstreck än vanligt. Häradsdomaren Jan Erses dotter Märta blev av en bland dessa lymlar skuffad in mellan gipsmakarens och krukmakarens bodar och därstädes berövad sina fattiga styvrar. Visserligen skyndade stadsfiskalen med träbenet till flickans undsättning. Men tjuven hann han icke gripa och flickan kunde han icke trösta.

Slutligen ingick till magistraten den oroande underrättelsen, att Pretorii taskspelarband trotsande lag och förordning brutit sig in i staden och redan reste sina tält ute på kåltäpporna.

*

Kommerserådet Bourmaister sköt fram den bästa stolen och log sitt bästa leende.

"Sitt, käre kusin, för guds skull sitt. Vid vår ålder kräver man vila. Domestikerna ha orlov gubevars, för mässans skull. Men jag tyckte jag hörde ett buller. Och så var det käre kusin. Är du lite döv, kusin. Snart mina sjuttio på nacken. Men lätt som en vante, kusin."

Han tog några steg ur en gammal dans och snodde runt kolossen, som vred huvudet till höger och vänster för att följa krumsprången.

"Söta bror har inga sorger, då blir man lätt på foten. Men jag har sorger --"

Kommerserådet dansade ned i emmastolen och gjorde en grimas eller gäspade bakom den smala, ådriga handen.

"Ja, jag har sorger," fortsatte Jörgen. "Min son är död. Svarta kistan, bror, det är sista utropstecknet i jämmerdalen. Det lider, det lider för oss båda. Själv har jag mina sextio och många, många sorger."

"Gubevars, gubevars så söta bror gnäller," hånade Bourmaister, som ogärna hörde talas om de döda. "Och vad är det eljest för sorger?"

Nu tego de båda, visste väl, var skon klämde och voro gamla nog att förakta förställning. Helst hade de tegat sig till samförstånd. Men samförstånd var omöjligt och därför måste något sägas.

Siedel begynte.

"Det blir fattigdom och elände för många att minska brytningen. Och vartill skall det nytta?"

Kommerserådet lutade sig bakåt, slöt ögonen, knep ihop munnen, så att hakan pekade mot taket. Fötterna dansade sakta på mattan.

Siedel fortfor:

"Spara, säger herrarna, spara på malmen till bättre priser. Vad håken? Ger Gud med fulla händer, så skolom vi taga händerna fulla. Malmen stiger ur innandömet, som vattnet i en evighetskälla. I fyratio år har jag mutat in fyndigheter. Vet bror, vad jag lärde? Jag lärde, att malmen gav attan i matbord och markschejder. Det var mitt sinnelag, den följde. Det hände, att jag var surmulen och misströstande, vred och vrång mot Gud och människor, då uteblev malmen. Men var jag glad i förtröstan, beredd att ösa med fulla nävar, si då tröt den aldrig. Kusin, det är icke vi, som tvinga oss med list och beräkning till Guds rikedomar. Det är Gud som ger efter sitt behag."

Bourmaister kvävde ett leende eller en gäspning.

"Nog är det så, kusin, nog är det så. Men beräkning skadar inte heller. Och så spara, spara --"

"Ja, spara. Nu spekuleras på, att vinna metall ur varpen. Hi, hi, hi. Ja, det unnar jag Arvid och det klena släkte som kommer. Jag vill bryta i berg. Och hör sen! Jag vill bryta i berget. Så länge jag sitter som herre på Klockeberga skall det brytas malm vid Tanningen."

Plötsligt drev han käppen i det stora runda mahognybordet. Kommerserådet öppnade ögonen, såg på Siedel, såg på käppen, såg på bordet och slöt åter ögonen. Jörgen betraktade honom förstulet från sidan. Han väntade ett svar, men väntade förgäves. Då knäppte Siedel sin rock och svepte dess skört kring knäna. Han frös, så att underkäken skalv. Och åter mumlade han trumpet sin ramsa --

"-- il ne se plaindra plus -- plaindra plus --"

Kommerserådet lättade litet på ögonlocken. Han hörde gubben mumla något --

"Vad är det kusin säger?"

Siedel svarade:

"Jag säger, att det blir min ruin. Nu är det sagt."

Kommerserådet gav honom en lång, lysande, len blick.

"Nej, vad kusin säger? Verkligen? Verkligen?"

Han böjde sig hastigt och djupt, gned sina värkande ben.

"Ja, det vore mycket beklagligt. I sanning. Helst jag ingenting kan göra för käre bror. Jag har givit häradsdomaren och de andra bergsmännen mitt ord."

Han rätade på sig, knäppte händerna, fäste blicken stadigt i ljuskronan.

"Nej, jag kan ingenting göra. Men varför misströsta, käre kusin? Kanske att din mening segrar på stämman. Jag har hört, att bror fått Brenners löfte? Nåja, nåja, han håller ju inte alltid vad han lovar. Och Bernhusen står väl på svärfars sida? Inte? Ack ja, det är en ryslig tid, då familjebanden lösas --"

Jörgen Siedel satte hatten med de alnslånga sorgebanden på sitt huvud, tog ett fast tag kring enpåken och reste sig. Kommerserådet talade ivrigt om ditt och datt, men Jörgen lyssnade icke. I dörren dröjde han, såg sig omkring.

"Det är meningen då, kusin Bourmaister, att driva mig bort från Klockeberga?"

Kommerserådet sprattlade.

"Å, gubevars, å, gubevars! Vad tror söta bror --"

"Jag är för gammal, inte sant? Jag är för gammal?"

Kommerserådet gav honom ännu en lång, lysande, len blick.

"För gammal! Bror är ju yngre än jag. Men si metoden, den är för gammal."

"Ja visst," säger Jörgen. "Den nya lärdomen, den gav jag attan. Jag litade ju på sonen, förstår kusin. Men han dog. Hm. Ja. Tack vackert då, kusin, och adjö. Vi träffas på stämman."

Kommerserådet skyndade uppför trappan till övre våningen. Han smög från fönster till fönster för att följa kolossens vandring över torget. Mellan den spetsiga näsan och den krumma hakan gingo små ryckiga leenden. Kommerserådet Bourmaister hade hyst någon fruktan för bruskpatrons oberäkneliga käpp, men var nu lugnad.

Jörgen Siedel stod utanför Norstedtens hus och stirrade upp mot vindsfönstren. Magister Ekmarck sprang ur porten med flygande sulor. Men Jörgen högg honom i axeln.

"Lille magistern, har spektaklet börjat på vind? Har hovmarskalken kommit?"

Nej, spektaklet hade icke börjat, och hovmarskalken hade dessvärre icke anlänt. Magistern hade eld i frackskörten och ryckte och slet för att komma loss. Men gubben släpade honom med sig utför torget.

"Lille magistern, som känner kreti och pleti, skall visa mig till Västerrådas kvarter."

Då blev magistern stillsam av lutter förvåning.

"Vad ska brukspatron där att göra?"

Men det var Jörgens hemlighet och ingen annans. Magistern beskrev vägen och gården och slapp loss. Siedel fortsatte. Gamla gatan var nu i skymningen nästan folktom. Han gick försiktigt med släpande steg, stannade ofta och pustade. På portstenen vid en av kåkarna satt ett svart litet knyte med röda ben. Vad kan det vara för en unge, som sitter här ensam i mörkningen, undrade Jörgen. Han måtte stanna och höra efter.

"Vad heter du?"

Det var Märta Jansdotter. För skymningens skull och ännu mer för tårarnas kände hon icke igen Klockebergaherrn utan klagade oförställt sin nöd. Jörgen skakade på huvudet.

"Nej, tänk, att häradsdomarns dotter har något att gråta över. Hur stort var beloppet, om man törs fråga?"

Sextiofyra skilling så när som på åtta runstycken. Jörgen halade fram sin börs, letade och skramlade länge bland kopparn.

"Vi säger sextiofyra jämnt. Men då ska du inte gråta mer."

"Nej," lovade Märta, neg och tackade.

Jörgen log och strök henne med handens avigsida över kinden.

"Gråta kan ingen båta, tösen min. Eller som man säger på fransyska -- qu'il ne se plaindra plus -- plaindra plus --"

Med små, försiktiga steg vandrade han vidare och försvann i den yttersta mörka gränden, där Västerrådafolket hade sitt kvarter.

*

I Carléns fönster brunno redan ljusen och nu tändes takkronorna. Dock icke i Blå salen, där mutter satt ensam och allena, doppade sin stackars tumme i smöret och bredde smörgåsar med all flit och mycken skicklighet.

"Carlén!" ropade hon. "Carlén -- har hovmarskalken inte kommit? Oj, oj, hur ska det gå med stackars Anders om han uteblиver? Då kryper pastoratet i skrinet, så ombytlig som den herrn är --"

"Och drickat då!" skrek klockaren, som dansade upp och ned i trappan. "Och vinerna, mor? Svagdricka kan de nog sörpla och rhenskt. Men tokayern och de dyra franska vinerna! Det är bara Bernhusen och Brenner som dricker sånt som vatten. Och Bernhusen är så förbålt kinkig. Sista flaskan ska vara lika god som den första eljest för han ett leverne --"

I källarsalen klatschade alltjämt bollarna för Bernhusens och Arvid Siedels stötar. Men uppklättrad på bänken vid fönstret stod konrektor och förde Frihetens talan inför bergsmän och borgare. Ty därhän hade sinnesrörelsen och mutters varor bragt honom. Efter doppningen i kyrkgrändssmutsen hade han nu iefört sig en ny dräkt bestående av rökmössa, grön nattrock och gula tofflor.

"Ned med tyrannerna!" skrek han.

"Bravo!" ropade Bernhusen, som vid årsskiftet förgäves väntat en hovcharge. "A bas les tyrans!"

"Pereat, pereat," tjöt konrektor. "Ned med Ludvig Filip! Ned med Nikolaus! Alltför länge har den oheliga alliansen förtryckt folken och förgiftat dem med sina heliga lögner. Leve Polen! Leve Finland! Hör I inte, bergsmän? Leve Finland! Upp med käftarna, säger jag er --"

"Leve Finland," sorlade bergsmännen, ännu något försagda. Sankt Knuts tappra anda hade ännu icke fallit över dem, och konrektors blossande ansikte, ostadiga ben och underliga dräkt väckte mer löje än tilltro --

De första bönderna klampade tungt uppför trappan till Bondstugan.

"Mutter, mutter," gnällde klockaren, "nu kommer bönderna. Vem ska man släppa in och vem ska man vägra? Inte håken kan man se på en bonne om han är god att betala. Och vem ska kasta ut tattarn om han kommer? Inte jag, inte jag."

Konrektor dansade alltjämt på bänken framför fönsterraden; folket i kyrkgränd ropade:

"Det är en markatta! Det är taskspelarns tama apa. Nej, si så hon konstrar."

Då sjönk Valdemar Krok plötsligt ned på bänken och blev sittande med benen i kors som en skräddare.

Och bergsmännen skrattade och sade:

"Paff, där stack de hål på den gallblåsan."

Magister Ekmarck kom instörtande och frågade med andan i halsen efter hovmarskalken. Nej, ingen hade sett honom.

Ekmarck slog samman sina händer i förtvivlan. Rektor hade tillkännagivit sitt beslut att inställa såväl dagens repetition som morgondagens föreställning. Societeten hade i hovmarskalkens person visat honom och hela latinskolan den största missaktning och han ämnade inte krusa.

"Andreas -- min Andreas," sluddrade konrektor och blinkade sömnigt. "Hur obetydliga är inte våra sorger -- i jämförelse med -- med hans majestät kejsaren av Rysslands. Och ändock så smärtsamma. Springer du än efter dina knappar, Anders?"

"Det gör jag," svarade magistern och måste le åt eländet. "Pretorius lovade mig tre, men den skalken höll inte sitt löfte --"

Konrektor reste sig hastigt; med oväntad styrka sköt han magistern åt sidan. De sömniga ögonen spärrades upp och rösten skalv av förvåning.

"Nej, si en sån bonne! Nej, Anders, såg du maken?"

Strax inom tröskeln stod en liten rund karl, på bredden inte stort mindre än på höjden, och svept i en vargskinnspäls, som släpade på golvet. Huvudet var väl lindat i kläden och schalar med endast en smal springa lämnad för ögonen.

Konrektor gjorde en djup fast osäker bugning.

"Lille bonne," sade han, "i dig hälsar jag Sankt Knut. Var välkommen. Jag är den lärda, burgna och förfinade staden. Det ser du av min dräkt, som visserligen inte är min utan rektors nattrock fast lånt på långlån. Tag min arm, lille bonne, så ska vi dricka."

Han kastade loss från magistern, grep ett stadigt tag i vargskinnet och drog honom med sig ut i trappan.

"Kom, lille bonne. Visserligen förmärker jag, att du som de oskäliga djuren saknar talets gåva. Men det gör ingenting. Alla våra sorger är strunt och vi ska dricka dus i Blå salen, lille bonne."

Bernhusen tog Arvid Siedel och magistern under armarna, de smögo sig på tå uppför trappan och stannade vid tröskeln till Blå salen, där konrektor vajade av och an, förankrad med alla tio fingrarna i den lurviga pälsen.

"Mutter!" sade han. "Här är Sankt Knut. Här är den förste lille bonnen. Betrakta honom, mutter. Är det en människa? Nej, det är för visso ett fä. Men han är vår gäst. Bjud honom äta och dricka."

Svarade mutter Carlén:

"Hav ut gubben i Bondstugan, så ska han få."

Men vargpälsen hade redan närmat sig bordet, som var lastat med läckert sovlade bröd. Han lossade något på huvudklädnaden och glodde girigt på läckerheten. Konrektor stötte honom i ryggen.

"Hugg för dig, lille bonne! Vad mer, om hon klöser ögonen ur dig? I dag är allt commune bonum, mat som stryk,

flickor och kopparslagare. Hugg för dig!"

Och innan mutter kunde hindra, hade vargpälsen lagt samman två smörgåsar och fört in dem i en märkligt bred käft.

"Å hut, din lymmel," skrek mutter. "Carlén! Carlén! Här breder jag smörgåsar åt baron Bernhusen och så kommer en bonne och slukar�t"

Då svalde vargen i hast, hov upp rösten och sade:

"Det är för gott åt Bernhusen. Det tål jag inte."

Han lade sin arm, tjock som en timmerstock, tvärs över bordskivan och marscherade med små fasta steg från den ena ändan till den andra. Mutter gav till ett skri men fattade sig hastigt, lyfte kjolen och räddade i fånget det mesta. Neg djupt och sade:

"Nu känner jag igen tagen, herr greve och hovmarskalk. Vad behagas härnäst?"

"Brenner!" frustade Roger Bernhusen och höll sig för magen. "Parbleu, kände jag inte igen påpälsningen, så kände jag åtminstone käre onkels faiblesse för min person. Min gud, jag skrattar så det skvalpar i magen."

Magister Ekmarck skrapade artigt med foten. Konrektor sjönk stilla och beskedligt till golvet, blev sittande med benen i kors som en skräddare.

*

FJÄRDE KAPITLET.

Huruledes en sultan avsättes och huru Jörgen Siedel köpslår om björnens fäll.

Skur-Kajsa fejar på rådmans vind, vitschar med kvasten, raspar med borsten, klatschar med den drypande trasan. Efter henne smyger rådmanskans trefärgade katt, svansen i vädret för att hålla balansen mellan skurskvättarna.

Tornurets djupstämda klocka klunkar fem hesa, surrande slag. Carlén har på dansande ben färdats mellan källaren och rektorsgården, mellan rektorsgården och prostgården, mellan prostgården och rådhuset, överallt spridande det glada budskapet att hovmarskalken anlänt. Klockan sex skall repetitionen begynna.

Scholares komma släpande med skolans kulisser och andra rekvisita, scenen belamras. Bänk lyftes

från bänk och radas upp över golvet. De åtta fåtöljerna i logen befrias från sina överdrag. Kattan sätter sig bekvämt till rätta i borgmästarens högkarmade stol.

Kronan firas ned ur gluggen och förses med ljus. Den stora svarta skärmen reses.

Konrektor klättrar mödosamt uppför vindstrappan, ledsagad och nödtorfteligen stödd av yngste kollega, Elias Roth, prostens son. Konrektor vinglar fram mellan bänkarna, kliver upp på scenen, välter notstället, tumlar om i kulisserna och blir lugnt sittande, tills yngste kollega tar honom under armarna och släpar honom bakom skärmen.

Rektor Wagnelius kommer, mager och lång men böjd under lärdomen och skolans mångahanda besvär, ögonens glans låter förmoda ett stridbart humör. Hjässans skallighet täckes av en turban, skägget faller yvigt, grått och något snusbrunt ända ned till knäna. Efter rektor följer lille klockare Carlén, som på ryckiga ben springer utmed

väggarna och skrämmer både råttor och katt.

"Herr rektor," säger han i förbifarten, "mutter sände mig hitupp med en kagge enbärsdricka --"

"Håll sig undan," brummar rektor. "Jag blir yr av hans krumsprång. Var är Ekmarck? Klockan slog fem. Var är Kroken? Var är Elias?"

"Kroken är något beskänkt," säger yngste kollega och träder framom skärmen. "Men Ekmarck är förryckt. Han löper runt i staden och letar efter några knappar --"

Rektor lyfter sina händer.

"I gudar, stan oss bi! Och jag har min yrsel. Öppna gluggen däroppe, puere! Så går kolsyran ut och det färska syret strömmar till. Kunnen I säga varför så sker? Nåja, nåja -- Men var är Anders? Och Kroken beskänkt! I gudar! Greven fjäskar jag icke för, men skolans fama et auctoritas vill jag ha okränkt. Kom ihåg, Elias, att du icke sufflerar för ljudligt. Och tiger jag, så räkna först till sju innan du sufflerar. Det kan vara en paus och dess värde förstod du aldrig. Dramats klimax är dock ett silentium solenne --"

Rådmanskan Norstedt kommer och rådmanskan Krok. De taga de bästa platserna näst bredvid logen. Fru Norstedt ser sig prövande omkring och säger:

"Det är ändå våran vind, kära du. Om Albertina Wagnelius dristar sig att säga ett ont ord så drar jag henne i näsan --"

Klockaren dansar fram med sin enbärskagge.

"Ska det vara? Ska det vara? Det är hovmarskalken som bjuder i kväll. Och mutter kommer med tunnrån --"

Mamsell Lisa Brita Norstedt och mamsell Malin Roth skrida arm i arm fram över vinden. De läsa i kapp ur samma häfte, hålla hand över replikerna, stirra varann in i ögonen och rabbla.

Lisa-Brita tar yngste kollega i armen.

"Elias, om du inte viskar!"

Och hon ger honom ett varnande nyp.

"Ja, om du inte viskar!" upprepar syster Malin, som har Fatimas krävande roll.

Han gnider sin arm, lovar och ler vemodigt, väl vetande att varje lapsus blir hans fel.

"Och hur vill söta Lisa-Brita ha det viskat?"

"Jo, säger jag fel, så kälta inte om utan gå flux till det nästa --"

"Men begår jag ett fel," säger syster Malin, "så ska du ovillkorligen rätta mig. Hellre kältar jag om tio gånger än att jag går ifrån det galet."

Elias gnider sin panna.

"Låt mig se. Till Kroken skall jag skrika, till rektor räkna, till Lisa inte kälta om men väl till Malin. Själv är jag fransösk riddare i första akten och muselmansk officer i den andra --"

"Ja, Elias är ett snille," säger Lisa-Brita, går bakom skärmen och knäpper konrektor på den snarkande nosen.

"Nej, titta, titta," viskar rådmanskan Norstedt och trycker sig upp mot sin granne. "Där kommer den gruvliga käringen. Så rektors hustru hon är ska jag dra henne i näsan om hon säger ett ont ord på min vind."

Ur vindstrappans mörker framträda tre svarta, olycksbådande gestalter, rektors hustru, Rothens hustru och Röösens. Rådmanskan Norstedt stiger upp och niger, vilket besvaras. Ty visserligen finns det en svår reva i vänskapen, dock hoppas man alltjämt på försoning --

Tornuret slår tre kvartar.

Klockaren skuttar utmed väggarna och är nära att stjälpa Skur-Kajsas hink.

"Nu möts vi, nu möts vi," ropar han som varning. "Kommer inte mutter snart så går jag i

flinter. Det blir strunt till komedi om vi inte får maten --"

Borgmästare och råd samlas till fridsam snusning under ljuskronan. I deras mitt står prosten, lyfter på rockskörten och häver fram magen.

"Har han inte blivit fet?" myser prostinnan. "Men så kostar det halvstopet grädde om dagen, med kanel, socker och vetebröd. Kunde jag så visst få kött på Elias."

Och hon går bekymrad fram till estraden, där yngste kollega troget strävar med kulisserna, skiljer hans rockskört och nyper honom prövande i läggen. Lisa-Brita småler och tänker på Andreas, som är fyllig i kläderna. Men Elias slokar hastigt in i kulissen för att dölja det arma skelettet.

Då säger borgmästarinnan med hög röst:

"Röös, tag dig till vara. Det sitter en katt i din stol. Du får hår på uniformen."

Och rektorskan skakar sina röda nackaband.

"Josephine Norstedt!" ropar hon tvärs över vinden. "Ser jag inte fel, så sitter kattan i borgmästarns stol. Hav bort kräket."

Svarar fru Norstedt oförtövat:

"Vinden är våran, söta Albertina. Och kattan är också våran, så hon sitter var hon vill."

"Nu möts vi, nu möts vi," sjunger klockaren och kryssar dansande fram mellan fruarna.

Men rektorskan säger:

"Kattan sätter du i fåtöljen, och slinkern tar du till måg. Jo, det passar! Hav bort kräket eller gör jag det själv."

I detta ögonblick inträder herr greven och hovmarskalken, dess son greve Henrik och dess dotter fröken Ullan. Greven bär alltjämt sina huvudkläden och sin släpande vargskinnspäls.

"Ullan," viskar han, "här ser du en kuriös teater. Bråtet därborta skall föreställa scenen, och de goda människorna tyckas redan agera. Gå på tå, lilla Ullan. Tyst, tyst. Och håll ett öga på Henrik! Och du, min gosse, hälsar hövligt åt alla håll, när man observerat oss. Pass på! Där står en gumma i hörnet och niger för dig. Gör din reverens."

Henrik bugar för Skur-Kajsa, som niger bland borstar och ämbar. Den grevliga familjen skrider sakta framåt.

Samtidigt vaggar rektorskan försiktigt bort mot fåtöljen, där kattan spinner vitaste lin av sin oskuld. Det allmänna intresset fästes ovillkorligt vid fåtöljen. Herrarna maka sig oroligt undan. Scholares, förstuckna bland bjälkarna,

titta nu fram. Klockaren kretsar som en osalig kring den sovande kattan, ur stånd att styra sina steg från faran.

"Akta sig, klockare," bjuder rektorskan. Och med van hand griper hon kattan i nackskinnet, lyfter henne över sitt huvud.

Det greppet känna scholares.

"Vivat Albertina!" ropa de. "Pereat katta!"

"Pereat katta!" ryter rektor och svingar hotfullt sin turban. "Quid? Recte audivi? Är detta latinklassen? Och vet icke att katta heter feles femma --"

"Far," viskar Ullan, "jag är rädd."

"Ack ditt lilla sjåp," säger greven. "Säkert är det ett proverb till vårt nöje. Håll dig parat att applådera."

Herr greven lyfter händerna till applåd. Men gumman Wagnelius slänger Norstedtens katt tolv alnar över vinden och träffar greven och hovmarskalken mitt i ansiktet. Kattan slår klorna i schalarna och låter sig endast motvilligt avlägsnas.

*

Magister Ekmarck återvände från kåltäpporna, där han haft en sista fruktlös dust med den skalken Pretorius. Liljas brudgumsskjorta saknade alltjämt knappar.

Hur besynnerligt, tänkte magistern, att en struntsak skall vålla en karl med mina meriter sådana svårigheter. Det gick gesvint att plocka hela stassen ur de saligen hänsomnades klädkistor. Men nu är det, som om de hade vaknat och ville spela mig ett spratt. Och plaggen känns för trånga. Förklara det! Inte märkte jag förut att de voro för snäva. Det stretar och drar när jag går. Hu, det är som om jag hade dödingarna efter mig i hack och häl --

Tornuret slog tre kvart och han började springa, hållande sig utmed husväggen för att undvika den värsta gatsmutsen. I hörnet av Söder gränd stannade han framför ett svagt upplyst fönster, vars lucka var för dålig att tåla skruvarna. Tiden var knapp, men magistern måste likväl dröja en stund för att betrakta de båda gubbarna i stugan, Jörgen Siedel och Västerrådafar.

De sutto mitt emot varandra på var sin sida om det smala fönsterbordet, med armbågarna stödda mot bordskanten, huvudena framåtböjda som till förtroligt samtal. En oljelampa av lera brann med matt, rykande, rödgul låga. Vad som förvånade magistern var, att gubbarna trots den förtroliga ställningen icke tycktes yttra ett ord. Jörgen höll munnen halvöppen, som om han andats tungt och med besvär. Västerrådafars tandlösa gap sög in läpparna till envis, surmulen tystnad.

"Såna fulingar," mumlade magistern och fortsatte med flygande fart sin väg.

*

"Nobis salve comes nobilissimus, vir praeclarissimus."

Rektor Wagnelius har fått upp sitt koncept ur bakfickans djup och gränslar brillorna över näsan. Han pauserar skickligt och betraktar hovmarskalken med bistra blickar. Herr greven står med armarna utsträckta som en fågelskrämma. Ullan torkar hans panna, där kattan gjort några skråmor. Henrik drar av honom pälsen. Under pälsen stöter han på ett lager av papper, fastsurrat med segelgarn, därunder en mindre bäverpäls, därunder nytt papper, därunder en kalvskinnsjacka, en ylletröja, en sämskskinnsväst. Damerna betrakta allt detta med förundran. Själv betraktar han ingen utan stirrar stelt framför sig under buskiga ögonbryn.

Och rektor läser:

"Här sen I församlade på detta rum, som väl modest dock skall varda ett Melpomenes tempel, den lärda mödans män jämte stadens aktade borgare --"

"Och jag är klockare Carlén," säger klockaren. Ty S. Veits dans låter honom virvla som ett spån kring greven, och något måste han säga.

Greven bugar hastigt åt höger och vänster.

"Bind väl ihop," befaller han sin son. "Papperet också. Se så där. Gör ett bylte --"

Rektor höjer rösten:

"Då vi nu honoris causa och utan beräknad förtjänst beslutat att vid instundande Knutsmässa till allmän uppbyggelse uppföra sorgespelet Zayr, författat av den för sina rika kunskaper och berömliga snille väl kände herr de Voltaire --".

Rådmanskan Norstedt rycker sin man i rocken och viskar:

"Ska du låta gubben käbbla ensam. Säg något, Norstedt"

Och rådman harsklar och säger:

"Se vinden är våran, herr greve --"

"-- så är det mig kärt," ryter rektor, "att för herr greven och hovmarskalken föreställa actores principales, först mig själv, skolans rektor, som I väl kännen. Därnäst min kunnige och oförvitlige konrektor, som dock sitter bak skärmen för illamåendes skull, vidare min yngste kollega, Elias Roth, herr prostens son, om vilken I redan veten att han trots sin ungdom och vacklande hälsa besitter ett ovanligt snille, som sätter honom i stånd att utföra tvenne mindre roller, desslikes sufflera hela pjäsen ur minnet --"

"Ja, herre gud," suckar prostinnan och torkar sina ögon, "om han bara ville bli lite fetare --"

Rektor ger henne en förtörnad blick.

"Därnäst övergående till spinnsidan nämner jag tvenne ungmör --"

Henrik böjer sig på tå; greven slår upp lornjetten.

"-- kända för rena seder och icke okända för kvinnliga behag, mamsellerna Norstedt och Roth."

"Min komplimang," säger greven. Men när nu Lisa-Brita stiger tre steg fram, ett tillbaka, niger och rodnar, förlorar han såtillvida besinningen att han kysser på fingret och ropar:

"Bravo! Bravo! Elle est charmante, la petite --"

Och Norstedt säger:

"Ja hon är också våran, herr greve."

"Till sist," fortsätter rektor, "nämner jag vår förträfflige Orosman, magister Ekmarck."

"Skur-Kajsas pojke och Norstedtens måg!" ifyller Albertina. "Jag ger mig attan att han sitter på krogen."

Men scholares, som hålla vakt vid trappan, ropa:

"Magistern kommer häråt. Och mutter Carlén och två klädkorgar fulla med spisning. Hurra!"

Skur-Kajsa släpar fram ett bord, som placeras mellan logen och scenen. Mutter Carléns flickor slamra med silver och glas. Honoratiores samlas kring bordet, persvaderade av herr greven. Aktörer och aktriser kliva över rampen, knäsvaga fast de ännu ej varit i elden. Rektors röst drunknar i sorlet:

"Silentium!" ropar han, "Silentium för böveln."

"Ska det vara en bildad karl?" frågar rådmanskan Norstedt. "Som han bölar!"

Albertina Wagnelius gömmer det ordet. Men mutter säger:

"Maten ska en också ha och det är hovmarskalken som bjuder. För resten tör min enbärsdricka smaka när han slutat predika."

Klockaren kredensar och spiller, spiller och kredensar. Greven trugar rektor ned från estraden och tar honom i famn för att över hans skuldra ogenerat stirra på mamsell Lisa-Brita. Arvid Siedel fjäsar för fröken Ullan som är hans sista förhoppning. Ullan rodnar och finner honom bra behaglig. Men när mutters vackra flickor nalkas blir han plötsligt helt tankspridd och glömmer sin utkorade.

Roger Bernhusen kurtiserar mamsellerna efter bästa förmåga och till grevens förundran och harm.

"Var håller då magistern hus," mumlar greven, men blir i detsamma varse sin son, herr Henrik, som skygg och beslutsam räckt Lisa-Brita Norstedt ett rån. Då knuffar han rektor omilt åt sidan och vänder sig till Ullan.

"Kära Ullan, är det inte tid att Henrik går och lägger sig?"

"Jo," svarar Ullan. "Och jag med."

Men unge greven rycker obstinat på axlarna.

"Kära pappa, här finns ju andra vackra flickor. Varför missunna mig att jag bjuder mamsell Norstedt ett rån?"

Och till Lisa-Brita säger han:

"Söta mamsell, ska vi inte dricka ur samma glas?"

Lisa-Brita söker med blicken sitt hjärtas vän, magistern. Äntligen finner hon honom, där han står i skymundan med armen kring en takbjälke. Lisa-Brita pekar på sitt bröst och formar med läpparna en tyst fråga. Knapparna? Magistern skakar på huvudet. Då trutar hon trumpet med munnen och vänder honom ryggen.

Wagnelius knackar i notstället. Konrektor spritter häftigt upp ur sin ljuva slummer, tumlar yrvaken in på scenen, sträcker på sig, gäspar och gnuggar ögonen.

Rektor knackar andra resan.

Aktörer och aktriser kliva åter över rampen, om möjligt ännu mera knäsvaga. Honoratiores intaga sina platser i logen. Även bänkarna fyllas så småningom av det förnämligare borgerskapet, som ej kan styra sin nyfikenhet till morgondagens föreställning. Några unga glopar ställa sig tätt intill estraden, däribland Arvid Siedel, Bernhusen och kornetten Bourmaister. Magister Ekmarck tar simtag i trängseln.

Greven säger:

"Se på magistern, Ullan. Figuren är god men han för sig något stelt. Det var just min hållning man värdigades

applådera anno 16. Din salig mor, kära Ullan, utförde Zayrs parti. Hon var förbålt söt i sina svarta mantiljer. Men den här är inte heller illa. Har Henrik hört att din far spelat Orosman --"

"Det har jag väl hört sina hundrade gånger," svarar herr sonen viskande, "men kära pappa skulle inte tala så högt för gummorna sitta och lyss. Det är ändå en, som har lur i örat."

"Nå, det är rektorskan," säger greven, "en elak gammal dam. Très méchante. Mais par exemple!

Ullan, regarde moi ces jeunes hommes la. Varför tror Ullan att de ha ställt sig vid estraden? Uteslutande för att förbrylla den charmanta mamsellen. Jag känner till det där. Jag har varit en stor spjuver i min dar. Bah, c'est indigne ça."

Magistern har nu knuffat sig fram till den grevliga logen. Han tyckes något blek och förstörd. Han böjer sig ned till unge greven.

"Henrik, för gammal vänskaps skull, låna mig de knapparna, du har i skjortan. Jag har inga. Du förstår, det hindrar mig att agera med livlighet för då fläks skjortan upp. Och fracken är något trång och svår att knäppa."

Henrik svarar:

"Sötaste Anders, om jag vågade! Men det är faster Rosalies knappar. Och Ullan har ögon som en katt, hon skulle skvallra. Och pappa är så fördömt trakassant, jag måste menagera honom på det försiktigaste. Söta Anders, är det rent nödvändigt?"

Magistern betraktar honom med ömkan och förakt. Din ynkrygg! tänker han, skall jag stå här och tigga av dig?

Han gör plötsligt helt om på klacken, knuffar Bernhusen och Siedel åt sidan och hoppar upp på scenen.

Rektor knackar tredje resan.

"Pappa," viskar Henrik, "magistern ville låna faster Rosalies knappar."

"Tsss," fräser greven. "Kan du inte vara tyst. Måste jag då skämmas för dig?"

Han är verkligen trakassant, tänker Henrik, nu får jag inte tala. Och magistern ser snett på mig. Och vid estraden får jag inte stå. Jag tror jag går min väg. Till flickorna i Carléns källare.

Men greven griper kring hans knä och håller honom fast.

Och nu gör rektor sin entré.

Rektorskan fäller luren och blundar.

Bakom skärmen omfamna varandra mamsellerna Norstedt och Roth. Lisa-Brita viskar: "Malin, Malin, ska vi schappa?"

Magistern har slagit sig ned på en lår och läser replikerna i taket. Konrektor ler frånvarande mot ljuset.

Rektor träder över scenen i det han lyfter benen obegripligt långsamt och högtidlig, som en konstberidarehäst av den spanska skolan. Ullan viskar:

"Han är väl arg, far, som han blänger."

"C'est ridicul, bien ridicul," mumlar greven.

Rektor lyfter händerna mot himlen och begynner en prolog.

"I höge gudar --"

Baron Bernhusen räcker ut tungspetsen, icke av vanvördnad utan i lutter förvåning över en gammal, aktad och vällärd mans beteende.

*

Äntligen, efter en lång, tung, trög tystnad säger Västerrådafar:

"Nog går det, bruksherra, nog går det att skrämma kommerserådet. Men vad är vi hjälpta med det?"

Äntligen, äntligen, tänker Jörgen.

Men han säger:

"Det gör vad det kan. Det allmänna missnöjet kommer att skrämma honom till eftergifter --"

"Bourmaister, ja," säger Västerrådarn och stirrar envist framför sig. "Men bruksherrn vet väl att det finns en till i lyan."

"Jo, jo," mumlar Jörgen. Och nu tiga de åter, fast beslutna att låta den andre säga första ordet.

Fatima och Zayr göra entré.

Rådmanskan Norstedt glömmer sitt agg, söker och kramar prostinnans hand. "Josephine," viskar prostinnan Roth, "det är en prövning, men den har ju sin övergång. Hör bara hur präktigt min Elias sufflerar."

Yngste kollega ligger på magen i kulissen och läser med ganska ljudlig stämma:

"Om jag er lycka såg mot ungdoms fägring svara --"

Och Fatima Roth upprepar troget de sköna orden.

Herr greven och hovmarskalken lägger armarna i kors och suckar tungt.

Ack, tänker han, jag har en fördömd faiblesse för det sköna. När jag ser denna Zayr, måste jag avundas magistern. Välförståendes -- hans roll. Man njuter mer av pjäsen när man själv agerar ... Om jag inte hade Ullan och Henrik --

"Ephrosyne," viskar rådmanskan, "törs Ephrosyne titta upp?"

Prostinnan svarar att hon törs. Men ger härpå intet bevis.

Sultan Orosman inträder. Han har strukit upp sin lugg och skådar fritt ut över församlingen. I

dunklet urskiljer han några bleka ansikten, som tyckas honom spöklika. Där i mörkret bidar hans Öde. Där sitter Allmakten i herr grevens och hovmarskalkens person, Allmakten -- varken god eller ond men oändligen nyckfull och oberäknelig. Där sitter avunden, föraktet och hätskheten. Där sitter den ljumma likgiltiga välviljan, som varken ids hata eller älska. Och till denna stumma, spöklika domstol skall han vädja med sitt vett och sin skicklighet -- Välan!

Han häver sig något på tåspetsarna för att med lätta, behagliga steg ila till sin sultaninnas möte.

Då stramar det i ryggen, det känns som om någon droge i frackskörten. Han vänder sig hastigt om i den tron att

rektor vill hålla honom tillbaka från en alltför brådstörtad entré. Men varken rektor eller någon annan står bakom hans rygg.

Inbillning, alltså --

"Mer eld," ropar greven. "Magistern -- mer tendresse för böveln! Ser han inte vilken skatt som väntar --"

Jo, där står Lisa-Brita rodnande och skygg, beredd att slutas i hans famn. Och han öppnar med oemotståndligt, häftigt begär sin famn.

"Bravo," ropar greven. "Just så."

Men Lisa-Brita viskar med gråten i halsen:

"Anders -- för guds skull -- tänk på skjortan."

Då falla armarna slappt utmed sidorna och den stolte Orosman deklamerar ganska trögt:

"Förrän oss äkta band, Zayr, fått göra sälla --"

"Just det, ja," säger Albertina Wagnelius och fäller sin lur. "Det blir många brödkakor gräddade innan dess, Anders lille."

Repetitionen fortgår en stund ostörd. Fatima ger prov på ett förträffligt minne och rabblar sina och hälften av Zayrs repliker. Ty Lisa-Brita är ohjälpligen bragt ur koncepterna, den ständiga oron för Anders' skjorta och rektorskans inkast gör henne konfys.

Som Nerestan visar konrektor ett ledigt och oförfärat spel. Hans livliga ingång och utgång är en fara för kulisserna. Och understundom nalkas han sultanen med opassande förtrolighet, griper honom i knapphålet och försätter honom i en sakta vajande rörelse --

"Nå, konrektor är på kneken," förklarar rektorskan för publikum, "det ser man och det ger sig väl.

Men vad håken är det med Anders? Jag tror han blir förlägen till sist."

"Och rektor då?" replikerar fru Norstedt. "Vad har han fått i benen eftersom han sprattlar så okristligt? Är det gikten, stackars gubbe?"

Greven torkar svetten ur pannan.

"Om jag sluppe att se den gamle idioten," viskar han till sin dotter. "Skulle Ullan bli förskräckt om jag erbjöde mig att remplacera gubben? Mon dieu, il est parfaitemant intollerable."

Men Ullan griper käre far i armen och Henrik utbrister:

"Jo, det fattas bara det. Det skulle tant Rosalie veta."

Herr greven sluter sina ögon och suckar tungt, nästan stönande.

Ack, tänker han, som Lusignan i pjäsen och patronus i Ekersta kunde jag trycka en kyss på hennes panna. Jag är också i den ålder och ställning att jag kan unna mig något. Min salig hustru är gud ske pris död, mina barn vuxna. Ullan gifter sig med den slygeln Arvid, Henrik skickar jag till Uppsala. Herregud så konrektor snörvlar. Skulle jag hellre taga Nerestans parti? Han är hennes

bror. Varför skulle jag göra mig äldre än min ålder? Lusignan är en gubbe --

Men plötsligt springer han upp och ropar:

"Herr rektor, för guds skull -- jag ber -- tag om den repliken -- men mera naturligt -- plus douce -- betänk! en ung, skön livlig flicka --"

En allmän tystnad uppstår och man avvaktar med oro rektors svar. Han sneglar lömskt under turbanen men bemästrar sin rättmätiga harm och rosslar fram repliken:

"Vårt tålamod, min vän, här ännu prövas skall."

"Jo, lita på det," säger hans hustru.

Orosman förföljer sin Zayr bakom kulisserna, i klädkammaren får han henne äntligen fast och släpper inte taget.

"Jag drömde så kärligt om dig i natt," säger han. "Som alla nätter. Varför är du så vresig mot mig?"

"Ack," suckar hon, "jag har ju ingen heder av dig, Anders. Jag trodde så visst att du skulle bli den förnämste på spektaklet. Men nu ser jag att Elias får det mesta berömmet och du ingenting. Och inte jag heller."

"Är det berömmet, du går efter?" frågar magistern och ler vemodigt. Hon svarar med en hastig kyss och försvinner in på scenen.

Magistern följer.

Han är blek och något urholkad under ögonen. Men luggen har fallit ned i pannan och blickarna spela. Det oroliga lynnet har vaknat. Varför går jag här så sedesam som ett vitt får? undrar han. Nej, aldrig blir jag får för borgerskapets fålla. Jag ger attan i knapparna. Låt skjortan fladdra så se de, var de ha mitt ärliga bröst. Stöt till. Där vandrar rektor som hade han rostiga gångjärn i knän och armbågar. Där jamar Malin. Där snörvlar Kroken. Där skälver Elias så att en hör knotorna skallra. Och Lisa-Brita? Detta träbelätet -- är det min allra sötaste spratteldocka? Nej, attan, attan! Såg jag inte förr hur lille gubben Djurström kilade kvick som en råtta över scenen. Och alltid orerande i kapp med benen. Så vill jag ock! Till herr grevens behag och min och Lisa-Britas lycka.

Han passar sin replik vid skärmkanten, färdig att störta sig huvudstupa i ett hav av sälla lågor.

Då stramar det, då är det någon som rycker honom i rocken. Fördöme mig, tänker magistern, ingen står bakom och likväl rycker det i fracken. Kan det vara de saligen avsomnade, som rycka i sina kläder? Tror I då, avundsamma dödingar, att det är kläderna som gör min lycka och ej den naturliga meriten? Välan, jag skall visa er!

"Bravo," ropar greven och applåderar av alla krafter. "Ja, det kallar jag élan och tendresse. Ullan, sådan var din far anno sexton!"

"Vad säger nu Albertina?" frågar rådmanskan Norstedt. "Jag tror att våran Anders kan växa trygg för pastoratet."

Albertina säger ingenting, med stigande vrede ser hon rektor försummas för den pjalten Ekmarcks skull.

Och nu skriker greven:

"Herr rektor! Herr rektor! Mordieu! Följ då magisterns exempel. Böj på knäna -- för fanken -- elasticitet i armarna. Si så här --"

Han reser sig upp och gör några lätta och behagliga armrörelser. Ullan tar honom om livet. Henrik säger:

"Jo, nu är det jag, som får skämmas för kära pappa."

Rektor knackar i notstället.

"Därsom herr greven och hovmarskalken kan konsten bättre än jag, så cederar jag gärna rollen. Jag är en gammal man och har därtill min yrsel. Och böveln anamme om jag låter hundsvottera mig --"

Det blir allmän oro. Scholares stimma bak bjälkarna och ropa pereat, om till rektor eller greven är ovisst. Bernhusen och Arvid applådera. Mutter och klockaren äro genast färdiga att kredensa nytt vin men det är endast det lägre borgerskapet som dricker. Honoratiores tala varann i munnen, rektorskan svänger hotfullt sin lur.

Över herr grevens hjärna stiger en het blodvåg. Packet tumulterar, tänker han. Packet vägrar mig smörgåsar och kastar mig kattor i synen. Gott. Jag är en beskedlig man, som aktar var och en efter förtjänst, men förolämpningar tål jag icke.

"Stig ned, gamle man," säger han till rektor. "Utan att vilja chikanera törs jag väl tillskriva mig större kännedom om franska komedien än vad herrarna äga. Magistern och lilla mamsell agera drägligt, de andra icke. Jag åtar mig Lusignans parti därest magister Roth vill ha complaisancen att sufflera. Ullan, håll ett öga på Henrik."

Allt detta säger han med kall hövlighet. Men han är mycket upprörd. Vad tar jag mig till? tänker han. Jag skämmer ut mig, jag begår en fasans ridicul. Inför mina barn! Har jag då druckit för mycket? Min gud, om jag stannat hemma hos den beskedliga Rosalie! Men det är den satans lilla mamsellen --

Elias sufflerar, spelet fortgår.

Greven rycker till sig ett häfte och läser från papperet. Han läser mycket fort, angelägen att komma till slutet. Konrektor lägger sin hand på hans axel och säger vänligt.

"Vänta nu, lille greven, det är min tur."

"Stopp!" säger Orosman, "det var min replik."

En allmän anarki uppstår. Greven skjuter populasen åt sidan med högra handen. I den vänstra håller han alltjämt häftet och läser oförtrutet.

Rektor slår sig ned på estraden och ackompanjerar med ett oändligt grovt skratt -- ho, ho, ho --

Då slänger herr greven häftet, hoppar ned från scenen.

"Ullan! Henrik! Jag går min väg och sätter aldrig mer min fot i detta rum."

Med små fasta steg marscherar herr greven och hovmarskalken fram mellan det vikande borgerskapet. Ullan och Henrik smyga sig efter. Honoratiores betrakta varandra med förundran och allvar. Det är dock betänkligt att stöta sig med en man av grevens kvalitet.

Baron Bernhusen yttrar med ljudlig stämma:

"Kom, Arvid! Kom, Bourmaister! Det förträffliga borgerskåpet tycks inte sentera vår närvaro. Det blir bäst att alla landsbor av stånd ofördröjligen lämna denna mässan."

Repetitionen avbrytes.

*

Men i Västerrådakvarteret fortskrida underhandlingarna långsamt och med många tysta, dova mellanstunder.

Dock utan avbrott, ty de båda männen äro i själ och hjärta ense och det är blott orden, som sökas.

Tattaren säger:

"Vad får jag då, bruksherrn? Vad ger han mig?"

"För björnfällen?" frågar Jörgen. "Vi bli nog ense om priset, min gode man. Men det vet han att jag betalar ingenting i förskott."

Tattaren tar upp i en annan ända och säger:

"Kommerserådet får bruksherrn sköta själv, den angår mig inte. Men vad får jag för Jan Erse i Ryglinge?"

Nu är det nämnt. Musklerna i Jörgens feta ansikte skälva och knyta sig till hårda knutar, som dock genast utslätas.

Han skrattar bullrande. I den tysta, trånga, halvmörka kammaren är Jörgen Siedels skratt alltför klangfullt, ljust och godmodigt. Tattaren gör en motvillig åtbörd.

Siedel säger:

"Vad håken, har han sådana fällar på lager? Nej, kom inte till mig med struntprat och sattyg, min gode man. Fällen köper jag. Men ingenting i förskott --"

Västerrådafar betraktade honom med ett visst förakt. Så vänder han sig bort för att slunga en spottstråle in i spiselglöden.

"Det kostar, bruksherrn," säger han, "det kostar att skälla mig tattare mitt på tingsbacken --"

Jörgen slår med händerna, han vill inte höra, han håller för öronen. Västerrådafar ger inte akt på apspelet. Han säger:

"Det blir ingen annan råd. Det känner jag."

Och efter en stund tillägger han:

"Men gesällerna och lille Bourmaister får bruksherrn sköta själv. Jag är för gammal att fjollas."

*

Prosten gör rektor de allvarligaste föreställningar. Borgmästaren tror att denna bedrövliga schism kan ge anledning till oroligheter. Anders säger till Lisa-Brita:

"Tänk om håken tar vid pastoratet?"

Hon svarar:

"Mig kan det kvitta. När Anders inte gitter skaffa sig ett par knappar fast det var min första bön som fästmö --"

Förslag väckes att sända en deputation till Brenners kvarter men förfaller av den orsaken att herr greven och hovmarskalken plötsligen gör sitt återinträde. Han hälsas av djupaste tystnad och följes av oroliga blickar. Rektorskan ställer sig bred och

trygg framför sin man, händerna i sidorna. Greven skjuter henne med en blid rörelse åt sidan och sluter rektor i sin famn. Man sorlar sakta av tillfredsställelse. Men scholares' vivatroptysta hastigt ned ty det är angeläget att

giva episoden minsta möjliga vikt.

Endast konrektor förstår icke stundens allvar utan ropar från estraden:

"Si, den förlorade har återvänt. Var ha vi kalvstackarn?"

Rektor och greven tvista nu ädelmodigt om vem som skall utföra Lusignans parti. Greven avböjer på det bestämdaste och vill återtaga sin förra plats i logen.

Då blir han varse Lisa-Brita, som med oförställt intresse betraktar hans person.

Åter stiger en het blodvåg upp över herr grevens och hovmarskalkens hjässa, bortsköljande det klara förstånd, som väl eljest leder hans handlingar. Ullan och Henrik har han sänt till kvarteret och behöver således icke genera sig. Denna häftiga och passionerade natur, som efter salig grevinnans död och även förut endast med möda tyglats, tar nu ut sin rätt.

Han bestiger scenen. Han säger att han vill ge de båda mamsellerna nödiga instruktioner. Men Malin Roth lämnar han helt åt sitt öde. Han ägnar sig åt Lisa-Brita och åt magistern. Han illustrerar en sultans kärlek på ett förträffligt sätt och sluter la belle Zayr gång efter annan i sina armar. Och för varje gång med allt större fulländning. Men även magistern gör framsteg. I grevens nådiga deltagande finner han mycken uppmuntran och spelar con amore.

Det blir hans olycka.

Albertina Wagnelius, som av alla dessa händelser fått giftblåsan fylld, måste stinga för att ej själv crepera.

Mitt i den ömmaste scen ropar hon:

"Nu går det för långt, Josephine! Den hasen har inte vett att knäppa nattkappan över bröstet. Och där ska Lisa-Brita stå och gnida sig. Nej, böveln, hon är ändå mitt gudbarn --"

Lisa-Brita försvinner i kulissen. De häftigaste snyftningar förråda hennes skam. Magistern står som den pilskjutna S. Sebastian, lutad mot ett träd, stirrande upp i taket med tårfyllda ögon.

Greven stiger fram till rampen och säger:

"Söta frun därnere, som kastade kattan i ansiktet på mig. Det vill jag förlåta om frun bara håller sig tyst."

"Söta greven däruppe," svarar Albertina. "Kattan var en olyckshändelse. Men att en slarver som Ekmarck ska bli präst i Ekersta och måg hos Norstedt, det strider mot Guds bud."

Från vinden hörs nu ett tisslande och fnissande, som bådar nya olyckor. Magistern vänder sig hastigt mot greven och säger:

"Det blir visst bäst att någon annan utför Orosmans parti."

I detsamma upptäcker han mor Kajsa, vars mödosamma klättrande uppför estraden vållat skrattet. Och nu känner magistern tydligt att alla de döda hängt sig fast i sina kläder och oemotståndligt draga honom nedåt.

"Vad vill mor?"

Skur-Kajsa svarar:

"Är det bara skjortsprundet, som omakar, så kan det väl fästas."

I handen håller hon en segelgarnståt. Detta väcker allmänt och stormande löje. Greven själv måste draga på mun.

Magistern går in i klädkammaren, där Lisa-Brita ligger.

"Ja, vad ska jag nu göra?" säger han.

Och hon svarar mellan snyftningarna:

"Hör -- hör bara, hur de skratta. Får jag annat än skam för Anders? Fars och mors kält stod jag ut med -- mer än någon annan hade gjort. Men att hela stan ska sjunga om mig, det bär jag inte."

"Herr greve och hovmarskalk, gör oss den äran," persvaderar rektor. "Tag Orosmans parti."

Greven slår med händerna, han vill inte höra, han håller för öronen. Men det är ingen som fäster sig vid apspelet. Borgmästare och råd förena sina böner med latinskolans, prost och kaplan desslikes. Rådmanskorna bedja med knäppta händer.

Men Albertina Wagnelius går raka vägen in i klädkammaren, tar Lisa-Brita om livet och för henne fram till greven.

"Ack, min alltför söta flicka," ropar Hans Brenner och glömmer allt annat för att betrakta denna av sorgen daggbestänkta fägring. Och med samma eller större bravur än den gången i fastan anno 16 utför herr greven och hovmarskalken älskarens roll i sorgespelet Zayr.

*

Men Ekmarcken drev omkring på gatorna och besökte alla krogar, även de sämsta. Glada kamrater fann han överallt. En stund tillbragte han hos Carléns och stötte där samman med Arvid Siedel, som tog honom i famn och drack med honom. Bernhusen och kornetten Bourmaister voro också tillstädes och unge greve Henrik, som rymt från Ullan. Magistern kände sig hedrad av sällskapet och drack försvarligt.

Och Siedel gjorde detta propos.

"Hör, magistern, som är en bövelns karl och känd i staden -- han kan väl säga oss, var det finns några flickor?"

"Flickor? Flickor?" upprepade magistern slött. Hans tankar voro på annat håll, de flesta väl redan släckta i kruset.

"Just flickor, magistern. Här är en ung novis, som skulle vilja lära något."

Magistern såg från den ene till den andre utan att rätt förstå. Han såg på greve Henrik, som tycktes försagd. Han tänkte:

Den var det, som inte ville låna mig sina knappar.

Och ur rusets milda dunkel vällde åter en pinsam olust.

Emellertid fattade han sig och sade:

"Nog finns här flickor. Om icke annat har vi taskspelarns jäntor. De bo i samma gård som jag."

Det var bekvämt, menade Arvid. Magistern kunde visa dem vägen, som var svår att finna i mörkret.

Magistern sade:

"Det kan jag."

Och då Henrik tvekade, tillade han:

"Är pilten rädder?"

Detta var från magisterns sida en neslig handling, helst han lovat fröken Rosalie att hålla ett öga på gossen. Men Ekmarck tänkte nu litet på sådant och gick blint i fördärvet.

*

Jörgen Siedel återvände från Västerrådarns kvarter. Han hade ingen lykta. Gränderna på Söder voro väl få men trånga och krokiga. Han gick vill. Det betydde icke mycket i och för sig men han var rädd att någon skulle få se honom

vanka omkring i dessa illa beryktade kvarter. Liten anledning var till fyllest för att hög och låg skulle häckla Klockebergarn. Kanske skulle det heta att han supit sig full eller att han, gamle, sökte jungfrur i husenom. Eller kanske någonting ännu värre.

Han ville gå lite raskare men hjärtat begynte genast krångla. Spännhalsduken drogs åt kring strupen.

Ett stojande sällskap drog förbi. Dem ville han följa men urskilde snart sonens röst och Bernhusens och steg därför skyndsamt in i en port. Här väntade han en halv timme eller en hel.

Äntligen syntes en lykta glida genom mörkret. Han steg fram.

"Min gode man, bliv inte förskräckt. Jag är Jörgen Siedel och jag kan inte finna mig till rätta. Följ mig till torget så hittar jag sedan själv. Men räck mig mans armen, för jag är förbålt trött."

De gingo långsamt gatan framåt, tysta och beskedliga. Vid torget stannade Jörgen, klappade sin ledsagare på kinden och sade:

"Tack vackert, kamrat. Hur är namnet?"

Ledsagaren lyfte då sin lykta till ansiktet och igenkände Jörgen häradsdomaren Jan Erse i Ryglinge. De skildes utan ord.

*

Sedan magistern visat de unga herrarna vägen till kåken n:r 27 Söder ville han icke själv stiga in utan vandrade omkring på alla gator från tull till tull. Först då tröttheten alldeles tagit överhanden ställde han kosan mot hemmet, där nu också taskspelarna sent omsider gått till vila.

Magistern sov uppe under takstolarna.

*

FEMTE KAPITLET.

Vad som tilldrog sig på Knutsmässans andra dag.

Följande morgon var magistern åter i färd med att skotta snö från taket. Nattvakten kom med lyckta och sax från sin rond. Det var ännu så mörkt att far och son icke kunde se varandra. Nattvakten satte lyktan på taket och sade:

"Varför gav du dig i leken, Anders? Det kunde du väl veta, vad slutet skulle bli."

Men Anders menade att han icke sett slutet ännu.

"Jag har sett slutet," sade nattvakten, "för jag har blivit körd ur tjänsten av borgmästaren egenhändigt."

"Trösta sig, far! Jag kan be hovmarskalken att han talar med borgmästaren."

"Det kan du," sade nattvakten och steg in i kåken. Han ställde från sig lykta och sax, drog av sig det överflödiga och kröp ned i fållbänken.

"Så här ser ut," sade han och somnade.

Knutsnatten hade givit ymnigt med snö, morgonen gav frost. Månskäran hängde blek och kall under den svarta kyrktuppen. Snön ljusnade långsamt från svart till blått. Ur Oxgropen kom med långa mellantider ett ängsligt utdraget böl, klagande över kölden. Magisterns skoveltag dunsade dovt i marken.

Tornuret klämtade sex slag.

Plötsligt blev det liv i kåken n:r 27. Flickröster skreko med huttrande, klagande läten, en hes karlstämma brummade, stolar smällde kring väggarna, en piska klatschade oavbrutet. När detta pågått en stund blev magistern förargad, slängde skoveln i väggen och ropade:

"Hör upp, Pretorius! Eljest kommer jag och drar dig i peruken."

Porten öppnades, och en efter en kommo taskspelarens jäntor uttumlande, sömndruckna, snubblande i drivorna, som stego dem ända upp till höfterna. De lättaste och kvickaste flydde och försvunno i gränddunklet, andra blevo sittande i snön, svepande paltorna kring sig, huttrande, snyftande över den mödosamma dag, som nu randades.

Det var en lång, obanad väg ut till kåltäpporna och det var säkerligen hiskligt kallt i taskspelarns tält.

"Pretorius!" ropade magistern och hoppade ned från taket. "Varför slår du dem? Ack, små flickstackare, varför slår han er?"

Svärdslukaren stod hög och svart i porten, svept i en oändligen vid kappa, under vilken han själv och tre markattor dolde sig för kölden. Han sade:

"Vad tror du, Ekmarck? Slår jag dem för mitt nöjes skull? Då vore jag en dålig kristen och det vill du icke påstå. Fordom, när jag uppträdde inför högsta och aller högsta kretsar, lät jag den kvinna, som nu är min hustru, dagligen genomprygla min kropp med en läderrem. Hon var atlet och hon var ofta förargad på mig. Döm själv om min sveda! Men kroppen hölls smidig, viljan stålsattes, mitt dödsförakt var utomordentligt och jag lyckades utföra underbara ting. En dag vederfors jag den nåden att uppträda i eld och på lina inför hans kunglig majestät konung Kristian den sjunde, högst salig i åminnelse. Värre apa såg jag aldrig. Han gjorde allt för att jag skulle brinna inne i min eld, som lyckligtvis var rätt ofarlig, och slog mig slutligen med sin lilla käpp. Jag var bara tjugu år, men jag glömmer det aldrig. Det var i sanning en stor ära för en fattig taskspelare och från den dagen kunde jag icke tillåta någon annan att prygla mig. Vad hände? Jag blev fet och trög, min konst förföll, förnäma herrar tålde inte se mig på linan. Jag blev svärdslukare för packet. Och allt detta emedan jag blivit för stolt eller dumdryg att taga stryk. Betrakta min olycka, magistern, och förstå, varför jag slår mina flickor."

Magistern skrattade.

"Det skulle håken vara taskspelare och inte jag. Taga stryk och inte ge igen, det är det värsta för en karl."

Han gick in i stugan. Krimskrams och allehanda boss var i ymnighet utstrött över golvet. Skur-Kajsa, som kände till mojängerna, ordnade dem i högar så att flickorna lätt kunde finna var och en sitt bråte.

"Anders lille," sade hon, "gräla inte på Pretorius. Han är en beskedlig karl. Här har du dina knappar. Jag fann dem på tvättbrädan, och det är väl taskspelarns mening att du ska låna dem."

Hon räckte honom knapparna. Förgyllt såg det ut till, och i varje knapp satt en röd sten.

"Det skulle ha varit i går," mumlade Anders.

Skur-Kajsa sade:

"Är det tacken, Anders, när Försynen kommer till hjälp? En käring som jag har inte förstånd på bättre manskläder. Men nu är det väl som det ska vara?"

Och hon fäste knapparna i nattkappan.

Magistern slog sig ned vid vällingen och gjorde mor sin besked. Nattvakten snarkade ljudligt som alltid, då isrosorna på rutan rodnade och dagen bröt in.

"Ja, hur ska det bli med honom?" sade mor Kajsa, "Om han mister tjänsten för din skull, Anders --"

Magistern upprepade sitt löfte att tala med hovmarskalken. I detsamma knackade någon på fönsterposten, en virvel slogs på dörren. Det var konrektor Valdemar Krok.

"Så här ser ut!"

"Ja, en kan inte hinna med allt," sade Skur-Kajsa. "Och fänaden måste ut innan en kan mocka --"

Hon steg ut på gården med fånget fullt av elände.

Konrektor sade:

"Ack, hjärtebror, din sak står illa. Det talas så mycket på din bak att jag inte hinner besvara hälften. Och kan du veta! Gubben Lilja skyller dig för stöld --"

"Stöld!" skrek magistern och slog båda handflatorna i bordet. "Stöld!"

"Tag det trankilt, Andreas. Om inte stöld så näst bredvid. Han säger, att du stod närmast släden, då drittlarna rasade --"

"För att rädda fru Gunhild!"

"Just det. Du räddade fru Gunhild och lät drittlarna ömkligen omkomma. Det glömmer Lilja aldrig. Men tag det trankilt, min bror, tag det trankilt. För det finns värre --"

"Trankil som en kogubbe," sade magistern och korsade armarna över bröstet, "En hederlig karl fäller de inte med prat. Kom an! Jag ger dem sju för tu. Vad mera?"

"Jo, Anders, hovmarskalken --"

"Hovmarskalken?" upprepade magistern och lät plötsligt armarna sjunka. "Nå, pina mig inte. Hovmarskalken?"

"-- har sovit fördömt illa," fortsatte konrektor och suckade djupt. "Kära mor hade givit honom sina bästa bolstrar, men ingenting var till lags. Han satt uppe till klockan tre och väntade på unge greven, som hemkom i bedrövligt skick. Ullan grät och hovmarskalken var nära slaget. Gud give att han fått ett litet, litet slag. Var hade Henrik varit? Vet du? Nå, det betyder föga, men att hovmarskalken inte fått sova, betyder snäsor åt alla håll. Min beskedliga fru mor har han kallat en intrigant och mig en pedant."

"Och mig?"

Konrektor tinade med läpparna ett hål i fönsterisen och valde under tiden ord, som borde vara något skonsamma.

"Om dig, Anders? Han säger om dig att du är den enda redliga karl i staden. Och han bjuder dig Ekersta gäll, fast med tvenne villkor."

"Det vet jag," mumlade magistern med tjock röst, "att det är villkor vid allt här i världen. Låt höra."

Konrektor smålog sorgset.

"Pro primo, broder, avstår du från sultans roll i dag och alla dagar. Pro secundo utfäster du dig att konservera salig prästens i Ekersta änka."

Magistern rörde om i vällingen.

"Hade han en änka, han?"

"Måtte det, fast greven förut haft andra planer med gumman. Men nu skall hon konserveras."

Magistern log.

"Det kunde just passa mig, som fått de saligas kläder, att jag nu också finge slita deras änka --"

"Vad rollen och sultanatet beträffar," avbröt Krok, dröjande och dragande på orden, "så är det väl med tvekan i betraktande av dess ålder, som herr greven åtager sig densamma. Men han lär vara ombedd och nödd av själva Zayr -- Tag det trankilt, käre bror."

Magistern blåste på vällingen.

"Nå, är det möjligt?" sade han och tillade ganska lugnt: "Eftersom det vållar herr greven och hovmarskalken tvekan och oro så hälsa honom från mig att jag skall befria honom från sultanatet om han befriar mig från änkan. Det tör väl passa bäst till vars och ens ålder och natur."

Han flög plötsligt upp från stolen och begynte vandra av och an. Konrektor tog sleven och åt resten av vällingen.

Han tänkte:

Prästagället varar till döddagar, Lisa-Brita högst tio eller femton år. Som Zayr betraktad. Efter den tiden tör hon icke vara avsevärt olik änkan i Ekersta. Men Anders är stursk han.

I hemlighet närde konrektor den önskan att vara stursk som Anders, rak i ryggen och utan fruktan. Eller ock sova.

Magistern slog honom hårt på skuldran.

"Nej, Valdemar, sådan är jag icke att jag tar stryk för brödkakan och slickar handen, som slår mig. Bita igen i det längsta, det är mitt humör. Och nu skall jag visa tänderna."

Konrektor teg. Uppmuntra gitte han icke, ej heller nedslå. Om slutet blir gott, tänkte han, så vill jag fresta på att likna Anders i mandom.

*

Magistern gick till rådmans, mötte rådman i trappan.

"Vad vill han här?" sporde Norstedt.

"Träffa Lisa-Brita."

"Hon är i kyrkan och hör marknadspredikan. Men drängarna är hemma både nu och framgent om det är något han önskar, munsjör."

Magistern väntade på torget. Där ströko Västerrådapojkarna omkring, gråbleka och vingliga efter gårdagsruset. Och var de drogo fram hördes strax efter stadsfiskalens träben krasa i skaren. Västerrådafar bar ännu sin björnfäll över axeln och ville byta mot magisterns klocka, fast han ingen klocka hade. Han gick tätt intill honom och viskade:

"Har Ekmarek talat med bruksherrn?"

Nej, han hade icke talat med någon bruksherre och hans tankar voro på annat håll. Nu ringde kyrkklockorna och portarna slogos upp. Magistern höll vakt vid kyrkbacken.

Där kom prostinnan, Elias och Malin, där kom rektor och rektorskan knaprande på en pepparnöt. Där kom mutter Carlén och alla hennes vackra flickor. Men Lisa-Brita såg han icke till. Där kom borgmästaren och rådmännen Kulle och Krok. Borgmästaren stannade framför magistern.

"Det var ledsamt, det här," sade han allvarligt men icke utan faderlig godhet i rösten, "det var förbålt ledsamt, käre magistern. Kom upp på mitt ämbetsrum."

Svarade magistern och drog sig otåligt åt sidan:

"Tackar som bjuder. När jag får tid."

Borgmästaren stirrade på sina rådmän, rådmännen stirrade på sin borgmästare. Ingen av dem fann ord att klandra denna fräckhet. Och de gingo bestörta vidare.

Där kom Lilja med de magra barnen, där kom fru Gunhild. Hon log mot Ekmarck, som hon log mot alla, kända och okända, med ett hemlighetsfullt, stigande och vikande mörker i blicken.

Magistern svarade med ett blekt, förstrött leende.

Lisa-Brita kunde han icke upptäcka.

Där kom gubben Bourmaister lätt stödd mot sin sonson kornettens arm. Ännu dröjde i mungipan det glada och försmädliga löje, varmed han hälsat vördig prostens sista amen.

Där kom Ullan Brenner utan far och bror, trumpen och illa besvärad av varje blick, som råkade träffa hennes fula ansikte. Där kom Ullan Bernhusen, född Siedel, blek och tunn och sur efter en natt i ensamhet och vaka.

Där kom Jörgen, med de långa krusflorsbanden.

"Hör nu, lille magistern," sade han och drog så häftigt i frackuppslaget att de snäva skörten reste

sig som en tuppstjärt. "Har han sett Hans Brenner gå in eller ut ur kyrkan? Jag sökte honom förgäves i hans kvarter hos Krokens och här såg jag honom inte heller. Vad böveln tänker människan på, som inte går i kyrkan?"

Drängar och pigor, bönder och bondhustrur, borgare och borgarhustrur, strömmade alltjämt, svartklädda och tysta och lätt bländade av snön. Andakten satt ännu kvar under de halvfällda ögonlocken och i händerna som smekte psalmbok och bibel med små, kärva, förlägna smekningar.

Där kom Jan Erse i Ryglinge, med hustru och dotter.

"Nej, jag har inte sett hovmarskalken i dag," svarade magistern. "Törs jag fråga om brukspatron sett mamsell Norstedt?"

Siedel lät Jan Erse passera. Därpå sade han:

"Ja, ja då, käre vän. Möter han hovmarskalken, så hälsa från mig att han inte skall mankera stämman hos Bourmaister. På inga villkor. Säg det."

Och han tog några steg utför kyrkbacken, men plötsligt vände han sig om.

"Norstedts? Frågade magistern efter Norstedts? Ja, vad är det som pratas? om mamsellen? Nu

tänker jag på en sak -- kanske jag skulle söka honom hos Norstedts? Hovmarskalken?"

Magistern svarade:

"En ska inte döma efter löst snack och käringprat. Det lider en mest av själv."

Han kände sig plötsligt ganska trött och ville inte längre hålla vakt. Nu stängde klockaren porten. Alltså hade rådman ljugit för att bli honom kvitt. Ljugit och hotat med sina drängar.

Välan!

Han gick med beslutsamma steg nedåt torget, han gick på rådhussidan för att först kunna kasta en blick upp till Lisa-Britas fönster. Det blev en lång blick. Av gammal vana spejade han efter ett av de många tecken, som tills nyligt varit mellan honom och mamsellen överenskomna.

Han såg ingenting.

Men bäst det var kände han en liten hand stickas in i sin näve. Han spratt till. Ack, det var bara en liten barnhand, tillhörande Märta Janse. Den kändes dock så varm och mjuk att han måtte krama den rätt hårt. Men blicken tog han icke från fönstret.

"Å, snälla, beskedliga," bad Märta, "kom hjälp mig att köpa. Far ska gå till Bourmaistern och mor ska gå till prostinnan med ägg, så jag är rakt ensam. Kom hjälp mig att köpa --"

"När jag får tid," mumlade magistern, "när jag får tid --"

Vad han är blek och konstig, tänkte Märta, och vad är det han stirrar efter?

Hon sade:

"Vet magistern, vad moran i vårt kvarter har berättat? Hon berättade i morse, att i det där granna huset bor en mamsell, som är vacker som en dag. Och ändå skall hon gifta sig med en ful gammal gubbe. Har magistern hört det?"

"Jo, jag har hört det," svarade magistern. "Men jag tror det inte ännu."

Magistern trädde in hos rådmans och åter mötte han rådman i trappan.

"Vad vill han här?" sporde Norstedt.

"Träffa Lisa-Brita."

"Håken heller," svor rådman. "Det är nog mina drängar han vill råka, hallunker."

Då måste Ekmarck skratta. Han sköt fracken tillbaka över skuldrorna.

"Ja, bevars, rådman. Jag säger som Pretorius. Stryk gör kroppen smidig, härdar viljan och ökar dödsföraktet. Kom an med drängarna, rådman."

Men Norstedt drog sig baklänges uppför trappan och ropade:

"Josephine! Nu är det din tur. Jag har gjort mitt."

Och rådmanskan kom.

"Nej se, är det Anders! Vad ställer Norstedt till för spektakel? Vad pratar du om drängar, din dumbom? Gack du ned på gården och doppa din trindskalle i karet, det har du gott av. Kom, Anders, så får du kaffe."

Magistern jämkade fracken till rätta, förbättrade halsduksknuten så att knapparna kommo till synes och steg in i salen. Bordet var dukat. Kopparnas antal skvallrade om besök och magistern tyckte sig i sängkammardörren fånga skymten av två eldröda band.

"Ja, titta du, Anders," uppmanade fru Norstedt. "Det var rektorskan och ingen annan. Jag slipper inte den käringens kält. Hon är Lisa-Britas gudmor, som du vet, och det skulle väl smaka att bli

gudmor åt en hovmarskalk. Tag bara för dig, Anders lille."

"Har -- har han friat?" frågade magistern och blev plötsligt brännande het i ögonen.

"Ja, kan du tänka dig! Det skedde i går avse hos Carléns. Och jag sa, som jag tänkte, att nu har hovmarskalken för mycket i hättan så vi dröjer tills i morgon. Då skäms han, tänkte jag. Men fan hade inte fått skorna på sig förrän hovmarskalken klappade på porten våran. Och det var äran och glädjen och sällheten och hela tutten. Nå, strunt i äran. Men nog är det sant som Norstedt säger att kan någonting glädja en karl, som har kopparslagare, så blir glädjen beståndande för hela livet. Så nog är han verliebt, käre Anders, men du har Lisa-Britas ord och mitt med. Och så länge Josephine Norstedt lever, står hon vid sitt ord. Tag för dig, käre Anders --"

"Rådmanskan --" började magistern, men fru Norstedt klappade honom hårdhänt på kinden och sade:

"Säg du svärmor, Anders lille, säg svärmor. Så här mellan fyra ögon ska en väl inte skämmas för mågen sin. Albertina Wagnelius kältar om börd

och rikedom. Och visst är det bättre att sitta som grevinna och hovmarskalkinna på Larsvik än som fattig pastorsadjunktska i något kyffe. För Ekersta får du inte, det är klart. Men ett ord är ett ord, Anders. Och doppa nu duktigt för du är väl svulten som vanligt, din stackare --"

Men magistern sköt koppen ifrån sig och var det första gången han försmådde ett gudslån.

"Jag har kommit för att tala med Lisa-Brita och inte för att dricka kaffe. Vill rådmanskan föra hit henne eller skall jag bida ett lägligare tillfälle?"

"Som du vill, Anders," sade rådmanskan och försvann i sängkammardörren. Strax hördes ett viskande och tisslande, som förrådde att fler än rektorskan lyssnat till samtalet. Magistern trampade oroligt av och an, lyssnade vid dörren men urskilde endast lösryckta ord och dessemellan snyftningar. Min gud, suckade magistern, har då hela gumkollegiet samlats för att krossa vår lycka? Min Lisa-Brita! Ack finge jag slåss med rådmans drängar! Det ökar dödsföraktet, som taskspelarn säger. Och vad behöver jag stackare bättre?

Dörren öppnades. Magistern skyndade fram men drog sig lika hastigt tillbaka. Genom dörren skredo

fyra svartklädda fruntimmer av ett obeskrivligt allvarligt utseende. Det var rektors hustru, borgmästarns hustru och prostens hustru i nämnd ordning. Den fjärde och sista var för magistern okänd. Hon hade ett brett, godmodigt ansikte, och en svällande kropp, som antydde välmåga eller många barnsängar.

De fyra damerna hälsade magistern, som skyndsamt och ödmjukt besvarade hälsningen. De satte sig vid bordet, dock rörde de varken skål eller kopp utan förblevo i högtidlig tystnad. Från sängkammaren hördes fortfarande halvkvävda snyftningar.

"Lisa-Brita!" ropade magistern och tog ett steg mot dörren. Men rektorskan höjde sin hand.

"Stanna. Hon kommer."

"Ja, hon kommer," sade borgmästarinnan, "om hon kan samla sina krafter."

"Till kyrkan kunde hon inte komma," sade prostinnan. "Och ändå var min gubbes predikan så skön."

"Varför kunde mamsell inte gå i kyrkan?" frågade den okända.

"Hon skämdes, kära du."

"Ja, hon skämdes," sade borgmästarinnan. "Och hon hade skäl att skämmas. Tänk på drittlarna!"

"Och tänk på det syndiga levernet i Skur-Kajsas kåk," suckade prostinnan. "Det sägs att hovmarskalkens son --"

"Och Bernhusen!"

"Då kan man veta!"

"Vem är Skur-Kajsa?" frågade den okända. Men de tre kända tystade henne med åtbörder och prostinnan slog armen kring hennes hals och viskade --

Magistern sade:

"Det är min mor, min nådiga. En fattig kvinna, som går till hjälp i husen. Men eljest oförvitlig, vill jag tro."

"Ack," suckade den okända. "Min salig mans salig mor var torparhustru. Och ändå blev det ett lyckligt äktenskap."

Så hon betraktar mig! tänkte magistern. Med vilken ömhet! Hon måtte vara en god gammal kvinna. Hur kan hon trivas bland dessa ragator? Och vem är hon?

Dörren öppnades ånyo och Lisa-Brita inträdde, följd av rådmanskan. Hon grät icke längre men

höll blicken envist sänkt och uttryckte på allt sätt sin förlägenhet. Magistern gick hastigt emot henne och fattade hennes händer, som hon varken gav eller vägrade.

"Varför gråter Lisa-Brita? Är det rådmanskan, som kältar på dig? Stackare du, som lider så mycket för min skull. Och vad kan jag göra? Far dins drängar bjuder jag gärna spetsen. Men med rådmanskan blir jag nog bet om du inte står mig bi."

"Vad du misskänner mig," sade rådmanskan. "Är det tacken för att jag försvarar dig mot onda tungor? Albertina, har jag inte försvarat honom? Carolina, Ephrosyne, har jag inte försvarat honom? Lisa-Brita, har jag inte försvarat honom? Är det jag, som vill att du skall stå vid ditt givna ord eller är det inte? Säg högt och rent -- är det jag?"

Lisa-Brita sade:

"Det är mor."

Magistern släppte hennes händer.

"Det är då därför, du gråter?"

Hon svarade icke och magistern svängde om på klacken, grep sin hatt. Men Lisa-Brita tog honom hastigt under armen och drog honom in i fönstersmygen. Hon talade lågmält men hårt och häftigt.

"Du har narrat mig, Anders, det är därför jag gråter. Du har ljugit för mig. Att jag fick skämmas, det stod jag väl ut med, men inte att du narras."

Magistern böjde sig ned för att se in i hennes ögon men blicken sjönk endast djupare.

"På vad sätt har jag ljugit? Vari har jag narrat dig? Hur har jag falskligen förskönat mig i min flickas ögon? Har jag inte sagt att jag är fattig, att jag är en slarver --"

"Och pastoratet?"

Magistern ryckte till. Den rösten hade han hört förr fast icke från Lisa-Britas mun. Det var rådmanskans röst.

Han måtte le. Och han slog sig för pannan.

"Pastoratet, ja. Men lögn var det inte, jag hade ju nådigt löfte --"

Rösten sade:

"Med villkor. Och det förteg du."

Nej, jag gitter icke, tänkte magistern, jag gitter icke tvista med Lisa-Brita. Allt annat men icke detta. Det är rådmanskans ande som flugit in i henne. Och jag gitter inte höra den rösten från de läpparna.

Han sade:

"Lisa-Brita, se mig i ögonen. Vad du talar låter så besynnerligt, och jag känner inte igen din röst. Men se mig in i ögonen så vet jag strax, vad jag behöver veta. Vill du inte?"

Nej, hon ville icke.

Han dröjde en stund i fönstersmygen. Saken tycktes honom avgjord och han tvekade icke men kvarhölls av en olust, en ovilja att lämna den unga kropp, som han hållit i sina armar och som lekt så underbara lekar i hans drömmar.

Han vidrörde lätt hennes barm. Då slog hon plötsligt upp ögonen. Hur besynnerligt! Ett ansikte, som han aldrig förr sett! Brinnande ögon, brinnande av längtan. Och en liten hård obeveklig mun, som bitit sig fast i ett nej. Sådan är du då skapad, lilla barn. Ögonen vackra och milda, brinnande och dåraktiga, munnen så fast, så klok, så obeveklig --

Han trädde ut ur fönstersmygen.

"Ödmjukast om förlåtelse," sade han och gjorde en liten sväng med hatten. "Varför skulle jag längre uppehålla fru rådmanskan och denna församling? Komedien är slut. Herr greven som konnässör skulle säkerligen applåderat. Det är dock ett uppbyggligt skådespel att se en plikttrogen moder, som tvingar dottern att hålla sitt

ord även då det är givet åt en fattiglapp och då en grevekrona vinkar på annat håll. Förträffligt spelat, fru rådmanska, och effekten har blivit den önskade. Mitt ömma hjärta är krossat. Jag kan icke se Lisa-Britas tårar. Jag ger henne åter hennes ord. Ingen skall säga om rådmanskan Norstedt att hon fördrivit en fattig måg för att vinna en rik. Ack nej, den skalken har på skalkars sätt förlupit sin lycka och försuttit sin rätt. Fru rådmanska, min komplimang, mina damer --"

"Sista ordet fick han," sade Albertina Wagnelius. "Men det må vara honom unnat denna gången."

Magistern gick hastigt och dock med värdighet utför trappan. Varken rådman eller drängar syntes till. Men när han skulle öppna porten hörde han bakom sig trippande steg och fraset från stärkta kjolar. Då förlorade han ett ögonblick besinningen.

"Lisa-Brita!" skrek han. "Lisa-Brita!"

Han sträckte ut armarna.

Men det var ingalunda mamsellen som trippade utför trappan och magisterns händer föllo slappt och med en lätt smäll mot de strama nankinsbyxorna. Damen i trappan var fjärde bisittaren i domstolen, den hemlighetsfulla okända.

Magistern höll upp porten. Hon sade:

"Min beskedliga magister, bjud mig armen. Jag är så rädd för halkan."

Han bjöd henne sin arm, som hon tryckte med ömhet. Vilken besynnerlig människa, tänkte Ekmarck, varför trycker hon gång på gång min arm? Jag känner henne icke och hon behandlar mig som en gammal vän.

Han följde henne till rådman Kroks gård.

"Ja, här bor jag," sade hon, "för jag hör ju till hovmarskalkens. Ack, magistern, jag vet vad det vill säga när kära band slitas. Min första man dog efter tio års lyckligt äktenskap och min andra efter endast ett. Nu står jag åter ensam i världen med mina små --"

"Jag beklagar av hjärtat," mumlade magistern och sökte varligen lösgöra sin arm. Men den olyckliga änkan höll honom i en stadig klämma, höjde sig på tå och nöp honom lätt i örat.

"Vilken slarver han är, magister Ekmarck. Han frågar inte ens efter mitt namn. Är det artigt?"

"Kanske inte," mumlade Ekmarck och stirrade tungsint i drivan. "Med vem har jag då den äran --"

Då rodnade hennes behag eller den del därav som var synligt och hon log, på en gång blyg och skälmsk.

"Å, jesses, jag är ju salig prästens änka i Ekersta."

Hon slog händerna för ansiktet och flydde in på brännerigården.

"Min gud," suckade magistern, "det var således icke en bisittare i rätten. Det var själva bödeln. Tyckte jag inte att jag hade en snara om halsen."

Märta Janse hade lyckligen avslutat lergöksköpet, desslikes förvärvat två piskesnurror. Nu stod hon hos gipsmakaren och begärde en katt för åtta skilling och en kanin för sex. Men av de största med svarta ögon och gull på ryggen.

Gipsmakaren värderade ungen med en snabb blick och tog från hyllan en halvalns hög byst med fjäder i hatten

och galloner på axlarna.

"Vad ska häradsdomarns dotter med en katt? Si, här är Karl Johan, han och ingen annan. Si den kongliga näsan, si det knollriga håret! Är det inte som livs levande? Två riksdaler banko för Karl Johan, två riksdaler banko. På kungen prutar en inte. Nej, ska du tveka mellan Karl Johan och katten? Tänk så rart att ha kungen på kommoden!"

"Ja," medgav Märta och rösten begynte bli hes av köld och av sinnesrörelse. "Nog vore det rart med kungen. Men katten är inte så dyr i inköp."

Torghandeln tog fart. Stadens fruar, omklädda efter predikan och väl påpälsade, nalkades par om par eller i skockar, följda av trossen, pigor, korgar och kälkar. Det guldglittrande linet breddes ut, ullknytena knötos upp, smörbyttorna öppnades, ostarna rullade fram, alnmåtten piskade mot lärftet, den milda honungen smalt på smakande tungor. Goda ord voro billiga till en början, men allt efter det tiden led och kölden bet och prutandet tilltog, blev det ock bättre tillgång på skällsord och hårda knuffar. Och det hände att korgar slungades halvvägs över torget och att pigor mot sin vilja satte rovor i snön.

I en klunga av lyssnande bönder stod herr Abraham Lilja och klagade sin sorg.

"Inte vet jag, inte vet jag," gnällde han. "Men nog stod han närmast släden; och de säger att han har dåligt renommé. Men inte vet jag. Det är väl borgmästarns sak att skaffa oss lantmän vår rätt. Tänka sig, tänka sig -- fem drittlar om åtta skålpund vardera -- alltsammans i gatan och min hustru bara skrattar --"

"Ägg eller ungar?" ropade scholares. "Ägg eller ungar? Hör I, bönder, lägger valfisken ägg eller föder den ungar? Titta hit! Tre styver titten! Ett valfiskägg stort som en vanlig trindskalle och blankt som en flintskalle. Upphittades av en matros på korvetten Göta Lejon två mil norr om nordpolen. Valfisken låg just och ruvade, så det tör vara unge i ägget. Tre styver titten! Drängar och pigor! Tre styver titten!"

Från Gamla gatan kom en flock bergsmän på väg till Bourmaisters kontor. De gingo helt sävligt, föraktande fjäsk och brådska, men litet emellan halades rovorna fram. Vid "Bondkanten" stannade de i klunga, betraktade varandra spörjande. Och en av dem sade:

"Vi vänta väl ett tag? På häradsdomaren."

"Ja," svarade de andra, en efter en, med ord eller åtbörd. "Vi vänta på häradsdomaren."

I stråk från norr till söder drogo pigor och drängar för att söka sitt nöje hos taskspelaren på kåltäpporna, bönder och slaktare för att finna sin vinning i Oxgropen. Det hade sin svårighet att tränga över gatan från kyrkan till torget. Gamle Jörgen höll käppen framför sig som en klyvare. Mågen Bernhusen drog han med sig jämsides, sonen Arvid seglade i gubbens breda kölvatten.

"Är jag tung, Roger?" frågade han Bernhusen, som då ooh då gjorde ett litet ryck för att slippa loss. "Ja, jag är nog tung. Men du skall ha tålamod med gubben ännu en stund, Roger? Jo. Et puis -- il ne se plaindra plus.

"He, he, he," avbröt han sig halvt förlägen, halvt illparig. "Var håken fick jag den glosan från? Fransyskan plär inte vara min starka sida. Den måtte jag ha lånat av dig, Roger."

"Kors för tusan," mumlade Bernhusen och gjorde inte längre något försök att komma loss. "Kors för tusan, gubben var vaken --"

Gubben skrattade. Han ökade takten och gick med ovanlig spänstighet. Men när han mötte en bergsman, vilket ofta hände, stannade han och drog honom intill sig.

"Redlige vän," sade han, "kom med. Hör du inte till Björkenäslaget? Nå, kom då med till Bourmaister. Kommerserådet skall nådigast utdela sina befallningar till oss, bergsmän. Vad säger du? Nå, nå -- jag tyckte du sa att det är vi, som bryta malmen och trampa bälgen. Visst har du rätt, granne. Men det är han, som tar förtjänsten, och vem skulle vi lyda om inte den, som tar förtjänsten? Kom med, bergsman och buga, buga dig djupt då du träder över den tröskeln."

Han skrattade och hans skratt flög som en trumvirvel över torget. Några halvvuxna pojkar började stimma kring kolossen, dock rätt beskedligt och helst bak ryggen. Några bergsmän slöto sig verkligen till honom. De hörde till de fattigare och minst ansedda. Det sällskapet misshagade Bernhusen och han sade:

"Besynnerligt, att en gammal örn som svärfar skall samla kring sig en sådan societet av idel kråkor --"

"Ja, käre Bernhusen -- chacun son gout. Det är bekant att du prefererar nattskärror. Och min stackars dotter föredrar att gråta i ensamheten --"

"Fils d'un diable," mumlade Bernhusen. "Han sover då inte ens om nätterna, den attan --"

Och Arvid Siedel viskade till sin svåger:

"För guds skull reta inte gubben. I dag är han kolerisk så det förslår. Det hör jag på skrattet."

Gipsmakaren satte en ny byst, något mindre, framför Märta Janse.

"Har du inte råd med kungen, unge, så tag kronprinsen. En riksdaler banko, när han blir kung så blir han värd det dubbla. En riksdaler banko. Färgen är äkta så en kan pussa honom på knävelborrarna utan att bli svart om truten. En riksdaler banko och en liten katt på köpet. Slå till."

Kras, kras, krasade stadsfiskalens träben i skaren. Han hade upptäckt en oroande folksamling utanför kommerserådets hus och skyndade nu till med lyftad käpp.

"Lille stadsfiskaln," ropade Jörgen, som stod mitt i klungan. "Låt käppen vila. Det var några lymlar, som gjorde hyss bakom min rygg. Men jag är så hjärtans glad och godmodig i dag. Jag ger dem mina fattiga styvrar. Väl mött, kamrater, väl mött. Töm ett glas för gubbens lycka. Lille stadsfiskaln, möter han hovmarskalken så minn honom om stämman hos Bourmaister. Hälsa från Jörgen Siedel och bed att han inte mankerar. En sån liten rapper karl han är, stadsfiskaln! Vakar jämt över allmänna ordningen. Ja, nu går jag in till min gamle vän Bernt Bourmaister, så mig ska han slippa för en stund --"

Han grep efter Bernhusen, som dock i villervallan funnit tillfälle att draga sig undan. Då fattade han en gammal bergsman, en illa känd karl, tjuvskytt och drinkare, under armen och steg upp på gångbanan. Men plötsligt stannade han, lyfte huvudet och stirrade som en blind med rinnande döda ögon mot solen.

"Hallt," mumlade han, "hallt! Här kommer storfolk."

Med fasta, lugna steg, med huvudena något sänkta och med armarnas svängningar sävligt

markerande takten kommo de bergsmän, som samlats på Gamla gatan. Främst gick härdasdomaren Jan Erse i Ryglinge.

"Häradsdomare," sade Jörgen och hans röst fick klang av hammarslag mot kallt järn eller av tranelåt en klar höstmorgon. "Väl mött, häradsdomare, god marken, gott år, väl mött!"

Jan Erse lättade på hatten.

"Detsamma får jag önska --"

Han dröjde och bergsmännen bakom honom dröjde, avvaktande att gubben skulle stiga uppför trappan.

Men Jörgen sade:

"Stig på, Jan Erse. Stig på. Jag är en gammal hund och jag följer som en gammal hund. Äras den, som äras bör. Stig på, Jan Erse."

Häradsdomaren kastade en hastig blick upp mot fönsterna. Han log och sade:

"Jag tror att kommerserådet står och grinar åt oss, brukspatron. Inte ska vi krusa om företrädet. Vi går väl efter heder och värdighet och fyrktal och då kommer jag långt efter Klockebergaherrn."

"Nej, granne," svarade Jörgen, "nej, redlige vän. Vi går efter hedern allena. Det gör vi."

Han lyfte käppen och pekade på dörren.

"Efter heder och samvete, granne."

Ett djupt veck sköt upp från Jan Erses sammanväxta ögonbryn, delande den höga pannan i två vita, lysande bågar. Högra handen öppnades och knöts. Men rösten var lugn och sävlig nu som tillförne.

"Det får väl bli som brukspatron vill då," sade han och steg uppför trappan.

Stämman öppnades av kommerserådet Bourmaister, som framställde sitt på förhand kända förslag att minska malmbrytningen och driften vid ugnarna. Jan Erse och de flesta bergsmän av betydenhet biträdde förslaget. Bernhusen yttrade sig icke, satt vid fönstret och tittade på marknaden. Jörgen Siedel ensam förde motståndarnas talan. Han talade länge och med mycken häftighet, fick dock få mothugg eftersom utgången ansågs avgjord. Gubben hoppades likväl ännu något gott av hovmarskalken och talade mest för att förhala tiden.

"Arvid," viskade han andfådd efter ansträngningen, "vill du för en gångs skull hjälpa din gamle far så skynda åstad och hämta Hans Brenner. Nej,

jag vet inte var han är. Sök för fan, sök, sök, sök! Och dra honom med tång om så fordras --"

Gubbens iver smittade och i fulla tio minuter rände Arvid Siedel kors och tvärs över torget. Han mötte magister Ekmarck, som likaledes tycktes ivrig eller upprörd.

"Käre magistern," sade Arvid, "var skall jag finna hovmarskalken?"

Magistern stirrade på honom med heta ögon.

"Det ger jag djävulen," sade han kort och hest, vände honom ryggen.

Se där, tänkte Arvid Siedel, det får jag därför att jag fogar mig efter gubbens nycker. Nu går jag till Carléns och tar mig ett parti med konrektor. Möter jag Brenner så är det guds vilja, och möter jag honom inte så är det ock guds vilja.

Kommerserådet lekte med sitt fickur och lät det gång efter annan med klar, spröd silverklang repetera timslaget. Äntligen måste Jörgen hämta andan, kommerserådet skyndade att inflika.

"Ja, mina herrar, tiden lider och jag för min del har åtskilligt att bestyra. Klockan sex uppföres ett sorgespel på rådman Norstedts vind, som jag gärna skulle vilja bevista. Min kära mor påstod nämligen med visshet att ett gott skratt förlänger livet. Alltså, mina herrar --"

"Vänta," bad Jörgen, "jag anhåller -- vänta -- jag har ännu några ord -- låt mig först dricka ett glas vatten -- nej,

inte vin -- vatten -- nej, jag hämtar det själv --"

Han tog hårt om käppen och gick bort till fönsterbordet, slog långsamt i och drack långsamt ur.

"Käre Bernhusen," sade han till mågen, "jag förstår inte -- mina ögon -- det rinner -- Kan du se hovmarskalken? Inte? Ja, men se --"

"Käre svärfar," viskade Bernhusen och gav gubben en halvt skrämd, halvt spydig blick. "Det står skrivet -- förliter eder icke på förstar. Och vore det icke en horribel blasfemi skulle jag vilja tillfoga -- och ej heller på deras hovmarskalkar --"

"He, he, he," skrattade Jörgen och svetten rann utför hans hängande rödblå kinder. "Hör vad han säger! Ack, det var en förbålt lustig kvickhet -- hur var det? -- Och du?" viskade han. "Varför säger du ingenting? Varför låter du mig tala ensam? Jag -- jag orkar inte mer --"

Bernhusen klappade honom på handen.

"Käre svärfar, låt mig beskedligt tiga. Jag ser mig eljest nödd att uppträda mot svärfars argument --"

"Du?" mumlade gubben. "Ja visst. Nu minns jag -- il ne se plaindra plus -- ett år heller två -- Men ändå! Ack säg någonting. Vad du vill. För min skull, för vår kära Ullans skull. Det drar alltid ut på tiden. Han kan komma. Jag har skickat Arvid efter honom. Säg någonting."

"Som svärfar befaller," sade Bernhusen, reste sig och anhöll om ordet. Hans ord voro idel gallimatias och bergsmännen betraktade honom med samma hånfulla och förundrade ovilja, varmed de sågo taskspelarns konster. Från den stunden var hans anseende som gäck och konstig persedel stadgat i Bergslagen.

Men gamle Jörgen fick ännu en kvart och någon vila.

*

"Ekmarck," sade Märta Janse och ryckte honom i rocken. "Hör han mig? Jo, nu har jag gjort en gärning, som jag ångrar."

"Ja visst," mumlade magistern förströdd. "Varför inte?"

Fyra gånger hade han vandrat hem till kåken på Söder, fyra gånger hade han återvänt till rådman Norstedts port. Där stod han nu med ryggen mot väggen som en soldat på post.

"Jo," förklarade Märta, "att jag köpte kronprinsen, det kan jag inte ångra för han är så grann. Men nu har jag inte pengar att köpa kattor åt ungarna hemma. Och det ångrar jag för det lovte jag heligt."

Magistern sade:

"Ja, då är du en elak unge. En riktig kaja. Å, fy skäm ut dig, som inte håller dina löften. Jag vånne att skam toge dig med hull och hår."

Detta yttrade han med så mycken förbittring att Märta brast i gråt. Vad han är besynnerlig, tänkte hon. Har jag då gjort en sådan ogärning? Är det rättvist? Kanske han är drucken? De säger ju att han dricker. Som han står där och vaggar och glor som en tjur --

Och vad ska han nu ta sig till?

Magistern hade sprungit upp på första steget i Norstedts trappa. Han tog av sig hatten och blev stående med

blottat huvud.

"Trösta dig, unge," sade han till Märta, "Gråt inte, så varder dig dina synder förlåtna."

Tvärs över torget kom herr greven och hovmarskalken. Pälsar, tröjor och tidningar hade han lämnat i kvarteret och i stället iffört sig en splitterny promenadkappa, vars vida skört och kragar behagligt vajade kring den feta men sirliga gestalten. I handen höll han en bukett, vars blommor plockats i rådmanskan Kroks fönster. De voro dock redan något frostbitna. Herr greven själv huttrade av köld, likväl färgades ansiktet av en livlig, ungdomlig rodnad och de skälvande läpparna formade försöksvis ett angenämt leende. Som hans blick oavvänt riktades upp mot rådmans fönster blev han först i sista stund varse magistern. Han studsade och drog ögonbrynen ända upp till hårfästet.

"Goddag min bäste, goddag. Hm. Vasa?"

"Herr greve," hälsade magistern med en djup bugning. "Kanske att jag inkommoderar --"

"Ja, alldeles förbannat," svarade greven öppenhjärtigt. "Min bäste, det borde han förstå. Vasa? Just här --"

"Just här," upprepade magistern med en viss bitterhet, som dock åter vek för en hövlig ton. "Men

förlåt min ringhet, jag handlar på uppdrag. Brukspatron Siedel har sänt mig att påminna greven om ett heligt löfte --"

"Heligt!" fnös greven. "Jag ger attan -- Vad är det nu för trakasserier? Vad för löfte?"

"Att ovillkorligen infinna sig på stämman hos kommerserådet. Den öppnades klockan tolv och hon slog nyss halv tu --"

Greven jämkade oroligt på sina många kragar.

"Nåväl, då är det ju för sent. Jag har så mycket i mitt huvud. För attan, jag hade glömt, hör magistern --"

Ekmarck bugade.

"Att glömma ett löfte är förlåtligt," sade han allvarligt. "Men att påminna om ett löfte är infamt ogrannlaga -- inte sant?"

"Jo, alldeles förbannat infamt," skrek greven, som kände sitt goda humör försvinna. "Har jag givit honom något löfte så kan han göra mig den tjänsten att glömma det. Diantre! Jag får snuva. Vad vill herrn? Vad är meningen med att uppehålla mig --"

"En supplik, herr greve, endast en supplik," svarade Ekmarck och sträckte ut armarna med

en bedjande åtbörd som på samma gång spärrade trappan. "Vågar jag be herr greven om tjugufyra skilling?"

"Tjugufyra skilling? Tjugufyra skilling?"

"Ja, summan är obetydligt, och det är inte heller för egen räkning jag ber. Ännu har jag trots brutna löften ej tagit till tiggarstaven. Men jag har i min ringhet en liten protegé. Flickan där. Det är ett barn med dålig karaktär --"

"Vasa? Dålig karaktär? Min gud, han är galen. Skall jag ge tjugufyra skilling till en flicka med dålig karaktär?"

"Döm själv och döm milt, herr greve," bad magistern. "Hon hade givit ett heligt löfte -- ett heligt löfte, herr greve -- att skänka sina syskon några gipskattor. Vad händer? Stadens många frestelser blevo henne övermäktiga. Hon offrade slantarna på eget nöje --"

"Herre!" mumlade greven, kippande efter andan. "Vad angår det mig --"

Men Ekmarck sade:

"Ack, hjälp henne! Se hennes tårar, herr greve. Hon är då icke alldeles förstockad, stackars barn. Att bryta ett heligt löfte är för denna oskyldiga

varelse detsamma som för herr greven att förlora sin heder. Rädda hennes heder -- det kostar tjugufyra skilling. Och det är inte alla dagar man rehabiliterar sin ära med tjugufyra skilling --"

Herr grevens ögon kantades i blodrött. Plötsligt skrek han:

"Slyngel -- spetsbov -- kanalje -- jag förstår hans impertinenta allusioner --"

Magistern sade:

"Ack, herr greve, det vågade jag också hoppas --"

Herr greven och hovmarskalken slet upp sin kappa och letade några ögonblick med feberaktig iver efter börsen. Han fann den och slungade den med kraft mot Ekmarcks bröst. Magistern öppnade den hastigt, tog några slantar, som han räckte åt Märta Janse och stack därpå börsen halvt med våld ned i grevens ficka.

"Vägen är fri, herr greve. För den syndare som vidgår sin synd skall paradisets portar öppnas."

Han öppnade Norstedts port och stängde den åter bakom sin lycklige rival. Märta Janse betraktade med förundran den nya rikedomen och neg djupt för magistern.

"Håll till godo," sade magistern och snodde sin lugg mellan fingrarna. Märta frågade:

"Var det Ekmarck, som gav mig dem?"

"Tja," svarade magistern, "var det jag, så var det stora pengar. För nu brände jag mina skepp, Märta Janse. Men det kan behövas en brasa i kylan."

*

"Bergsmän," sade Jörgen Siedel, tog ännu en gång ett fast tag kring käppen ooh reste sig upp. Det märktes nu att han endast med svårighet kunde balansera den väldiga kroppen.

"Bergsmän, har I hört talas om min äldste son -- hart när hade jag sagt min enfödde, min Jörgen?"

"Nu äro vi där," viskade kommerserådet till sin granne länsman i Stenhult. "Ack ja, det visste jag. Det var oundvikligt."

Och högt sade han:

"Käre kusin, varför riva i såret? Vi kände alla, älskade och högaktade din stackars son. Men varför riva i såret? Och dessutom, kusin, mig förefaller det, som om detta icke hörde till ämnet för våra tyvärr alltför vidlyftiga överläggningar --"

Jörgen vände emot honom sina stora, fuktiga, uppsvällda ögon. Lilla kommerserådet betraktade dessa ögon med en viss förskräckelse eller vedervilja. Iris tycktes slocknad, död, överdragen med en hinna. Men vitorna glänste pärlemormatt, som fiskbukar i grumligt vatten.

Jörgen sade:

"Det förefaller dig så, Bernt; mig förefaller det annorlunda. Skillnaden beror därpå, att han var min son och icke din."

Och han vände sig åter till bergsmännen.

"Käre vänner och grannar, I minns väl ännu, vilken fart gruvdriften vid Tanningen tog för tjugu år sedan? Jag hade då förvärvat Jan Erses lotter och hela fältet var under min hand. Minns I? Jag hade fler arbetare i min tjänst än vad som nu finns i hela distriktet. Och det var min sed att giva rikligt av mitt bröd åt den, som gav rikligt av sin svett och möda. Det fanns icke nöd på min ort. Och ännu hade ingen dristat kalla mig rovbrytare än mindre tjuv. -- Jo, en. Jan Erse i Ryglinge."

"Kusin, kusin!" ropade kommerserådet, som dansade likt en sprattelgubbe på stolen. "Jag kallar kusin till ordning."

"Ja, kalla mig till ordning och besinning," svarade Jörgen. "Det tör komma att behövas, men vänta till dess.

Jan Erse kallade mig tjuv och rovbrytare. De orden gingo så snällt genom bygderna. Jag hörde dem till sist av barnungar, som skräpade på vägen, där jag for fram.

Då gick jag till Jan Erse. Jag kom som granne till granne, som vän till vän, beredd att taga gott ord i förlikning. Du kallar mig tjuv, sade jag. Det kan jag förstå och förlåta. Jag tog dina lotter, som under din hand voro värdelösa. Mig skänka de villigt sina rikedomar och därför kallar du mig tjuv. Väl. Men vad har du att klandra vid gruvdriften? Säg mig det ärligt, granne. Du ser att jag ödmjukar mig och begär ditt råd. Vi Siedlar ha suttit på Klockeberga i halvt annat sekel och vi ha brutit malmen efter bästa förstånd, tagande lärdom far av farfar, son av far. Visst har mycket förändrats. Vad som förr skedde mödosamt genom tillmakning, det går nu så lätt med krut. Mycket annat att förtiga. Men varför säger du att jag förstör malmen, förstör gruvorna, ödslar som en dåre med Guds gåvor? Det frågade

jag. Minns du, Jan Erse? Och vad svarade min redlige granne?

Nya tider -- tänk hur jag mins det! -- nya tider har nya metoder och nya verktyg. Men man sätter dem inte i handen på en dåre. Och jag frågade ännu en gång -- varför kallar du mig dåre?

Han svarade:

Därför att du griper efter allt, liksom en dåre griper efter allt. Och därför att du mister allt, liksom en dåre mister allt. Du skall bort och din släkt skall bort. Ödslare, förstörare, tjuv, dåre."

Med båda händerna kring käppkryckan böjde han sig fram mot häradsdomaren och frågade i lugn och saklig ton.

"Sviker mig minnet, Jan Erse, eller var det så dina ord föllo?"

Jan Erse nickade.

"Väl. Väl bergsmän. Jag återvände från min granne utan tröst, det må jag säga, och ganska bedrövad. I många stycken kunde han ha rätt. Vad gör det mig gamle att erkänna det? Gods och guld har runnit genom mina fingrar och föga har jag kunnat bevara. Så var det ock med min far och min farfar. Väl. Men så skulle det icke bliva med min son. Mig måtte Jan Erse och de kloka männen driva bort. Min son icke, släkten icke.

Det vet ingen, hur strängt jag höll honom, och det vet heller ingen, hur det grämde mig. Allra minst han. Men nog om det. Då han kommit i de åren då en yngling börjar ögna sin egen vilja, höll jag honom i denna min hand så hårt att jag nogsamt kände varje sprittning. Han ville bort, han ville inte stanna på Klockeberga, han ville alls inte leva bland människor som hatade hans namn och hans far. Jag tvang honom. Nej, inte bort, min gosse, det är

bara att hålla ut.

Och han skulle lära de nya metoderna och skaffa sig de nya verktygen. Han var ju inte någon ödslande dåre, åt honom kunde de anförtros. Ack, han var en mycket allvarlig yngling. Kära bergsmän, kan I ännu minnas hans ögon? Nå, toker, toker, vem minns dem mer än jag.

Jag skickade honom i lära. Till Falun, till Sachsen, till Österrike. Överallt fick han de bästa vitsord. Jag har dem hemma i ett skrin. Kom hem till mig, bergsmän. Jag skall visa er dem. Magister Ekmarck har översatt de tyska. Vilka lovord! Vilka lovord! Jörgen Siedel, står det, har visat

-- Nåja, nåja, käre Bernt, det tör inte höra till ämnet --

Tretton år var han i lära. Det var svårt för gubben som satt hemma och satt trångt. Mina vänner kom till mig. Bourmaister, bergmästarn, Bernhusen, till sist kom också du, käre Jan Erse. Ack, ack, arbetsbördan var för tung för gubben och alla ville de hjälpa mig. Och jag lät dem plocka, jag kunde icke annat. De plockade av mig Hoby, de plockade av mig Strossa, de plockade av mig Vrånga och Björkenäs. Men Klockeberga behöll jag, Klockeberga och Tanningefälten. Jag låg på min stora mage tvärs över Klockeberga och sparkade ifrån mig med alla fyra, alla fyra he, he, he, he -- Det var en tid!

För något skulle sonen ha när han kom med de nya metoderna, nya verktyg och nytt hopp.

Jo, vänner, han kom."

Han drog fram sin näsduk och fläktade framför ansiktet som om han besvärats av någon envis insekt. Han torkade svetten från den röda, svällande halsen.

"Jo. Och han hade lärt en myckenhet. Jag skickade i smyg bergmästaren att efterhöra hans

kunskaper. Den gossen får du glädje av, Jörgen, han kan sina saker bättre än jag. Tänk, bergsmän, vilken glädje för gubben! Jag var trött och kunde nu vila. Men först måste jag skaffa pengar åt sonen. Åja, det gick ju, det gick ju. Jag gav honom vad jag kunde.

Han gjorde upp en ny plan för brytning, han gjorde upp den i minsta detalj på papperet. Vad han var rädd om de papperna! Ingen fick se dem. Jag försökte en gång komma över dem. Då blev han ond. Käre far, sade han, om en enda detalj kommer bort för mig ramlar alltsammans. Jag måste vaka över mina papper som en skatt. Och du måste ha förtroende till mig. Det är jag som skall rädda Klockeberga.

Två år kunde jag giva honom, två års frist för att den nya brytningen skulle komma i gång. Men han skyndade på med förarbetena. Stackars gosse, stackars gosse, han gav sig ingen rast. Och hur försiktigt han gick fram! I mitt tycke. Med försöksorter och beräkningar som jag inte ens förstod. Gud i himlen tänkte jag, att det finns så mycken beräkning kvar i din släkt, Siedel. Som skylls för dårskap. He, he, he, he -- Ja, nu skrattar jag, vänner, men då tackade jag Gud på mina bara knän. Gjorde jag.

Nå. Efter ett år var han så långt kommen att vi kunde inbjuda våra vänner och gynnare. Och de kommo, de kommo. Du käre kusin och Brenner och Bernhusen och bergmästaren och du också, käre Jan Erse. Nå, det var en glädje att se er alla.

Han bröt med öppna rum och det förnöjde mig, för det var mitt sätt. Men hans anordningar förstod jag inte. Jag frågade bergmästaren om han trodde att där fanns tillräckligt med fästen och band. Han svarade att han inte kände berget så noga. Jag blev orolig. Jag lagade så att jag fick sonen min på tu man hand. Han var ovanligt lugn och vänlig den dagen. Jag frågade om han var säker på bergfästena.

Då såg jag, käre vänner, hur det var fatt. Jag såg att han var överansträngd och behövde vila. Det såg jag.

Ingenting annat. Nej, det fanns icke något annat fel hos gossen. Han var lika klok som du och jag, Bernt. Men han behövde vila. Och jag sade genast: Lugna dig, käre Jörgen, jag är ju gammal och dum. Vad är det för ont i en fråga? Vi skall tala om allt det här en annan gång då du har vilat dig.

Men själv var jag ju inte lugn. Och jag vände mig till Jan Erse."

Häradsdomaren lyfte huvudet med en otålig eller vredgad rörelse. Han grep kring stolens armstöd, höjde de breda skuldrorna. Bergsmännen drogo djupa suckar. Jörgen Siedel viftade ännu en gång bort den besvärliga insekten och torkade ögonen, som runno beständigt.

"Jag gjorde Jan Erse samma fråga. Han svarade att bergfästena voro för få och klena, banden oriktigt ställda. Och vad mer han räknade upp. Slutligen sade han: Om brytningen fortgår på detta sätt blir det ras om en vecka eler två.

Var det dina ord, Jan Erse?"

Häradsdomaren nickade otåligt.

"Då säger jag: Käre Jan, jag fruktar detsamma. Men för guds barmhärtighets skull säg ingenting därom åt min son. Han är alldeles uttröttad och behöver vila. Jag skall själv ställa om att det felaktiga med det snaraste rättas.

Var det mina ord, Jan Erse?"

Häradsdomaren nickade.

"Som jag har sagt detta kommer min son hastigt fram till oss och frågar i en besynnerlig och upprörd ton, varom vi tala. Jag säger att vi talat om gamla tvister men nu för hans skull blivit eniga. Då vänder han sig direkt till Jan med sin fråga. Då upprepar Jan sina ord. Då säger min son: Käre Jan, om det är sant, vad ni nu påstår, ja, då är jag ingenting annat än en dåre.

Då säger Jan Erse -- nej, sitt, häradsdomare, sitt lugnt, sitt lugnt -- då säger Jan Erse: Om ingenjören är en dåre, det vet jag inte, men nog vittnar brytningen om den största dårskap.

Var det dina ord, Jan Erse?"

Häradsdomaren steg upp.

"Det var mina ord."

Jörgen gick emot honom, dock utan att visa tecken till vrede eller hot. Han sade:

Och varför, granne, ville du icke skona min son? Jag bad för min ende son och du ville inte höra mig. Varför? Jag lovade att med det snaraste ställa allt till rätta, om du var skonsam. Kan du förneka att jag lovade?"

Häradsdomaren sade:

"Du har lovat för ofta, Jörgen, och du har hållit dina löften alltför sällan. Du frågar, varför jag inte skonade din son. Därför att jag visste att han stackare -- dåre eller ej -- hade vad du saknar. Samvete, Jörgen. Att lägga om driften hade kostat dig dina sista slantar. Och jag känner dig, Jörgen, och jag kände dig. Hellre hade du offrat dina arbetare och din son på köpet och satt din lit till något nytt narrspel."

Siedel lade sin hand på hans axel.

"Du dömer mig hårt, granne."

"Dina gärningar dömer dig. Och din son dömde dig då han tog sitt liv. Han var en redlig man och till vem skulle han vända sig i sin nöd? Till dig? Du vet själv att han föredrog döden."

"Väl, väl, väl," mumlade Jörgen. Alltjämt höll han handen på Jan Erses skuldra och makade sig nu närmre så att han stod sida vid sida med bergsmannen. Båda voro av samma resliga växt, Jörgen dock något böjd, tyngd av sin oerhörda fetma.

"Väl, väl, Jan. Du tör ha rätt. Och är det väl därför jag gamle inte kan få frid.

Men nu frågar jag er bergsmän: Ni vet att min son några dagar därefter sköt sig i gruvan -- nu frågar jag er: Har jag rätt, då jag påstår att Jan Erse mördat min son?"

"Kusin!" ropade Bourmaister och sprang upp. "Vilken beskyllning! För guds skull --"

Jan Erse grep handen som vilade på hans skuldra och stötte den ifrån sig med en kraft, som kom gubben att vackla.

Jörgen sade:

"Varför så häftig, granne? Är du oskyldig, så kan du väl le åt frågan. Är du skyldig -- ja, vad har du att frukta av en fattig gubbe?"

Han betraktade honom från hjässan till hälen med en lång, lugn, mätande blick.

"Nå," sade han med ett plötsligt leende. "Hur menar I, bergsmän? Är han skyldig?"

"Nej, nej, nej," mumlade bergsmännen skamsna och ovissa om de borde besvara frågan. Länsman i Stenshult, Jan Erses vän, sade:

"Det kan vara att Jan mot sin vilje och sig ovetandes vållat ingenjörens olycka --"

"Väl, väl," sade Jörgen. "Jag har blivit överröstad i denna frågan som i den andra. Du har vållat hans död, Jan, och jag har vållat er alla onödigt besvär och tidsutdräkt. Låt oss avsluta stämman, käre Bourmaister. Även jag begynner känna tröttheten --"

Kommerserådet, som efter stämman plötsligt erinrat sig vänskap och släktskap, höll Jörgen kvar över middagen. Den dukades på det präktigaste och gubben åt och drack med förträfflig aptit. Han tycktes också rörd av kommerserådets vänskap och torkade titt och tätt sina rinnande ögon. Det var ovant nu till dags att röna så mycken välvilja.

"Ja, beslutet gick dig emot, käre kusin," sade kommerserådet. "Men en vis man tar sådant en bagatelle. Vad mer om du skulle nödgas lämna Klockeberga? Har du inte fått nog av det dystra stället? Och du skall alltid kunna finna en fristad på någon av mina gårdar. Du behöver bara utpeka den dig behagar."

Siedel tackade ödmjukt, men plötsligt höjde han blicken från tallriken och kisade under lugg och med en ganska skälmsk min mot kommerserådet.

"Kusin tror då att jag är alldeles kaputt? Till ingenting duger, ingenting förmår, platt ingenting?"

Bourmaister höjde sitt glas och smågrinade försmädligt bakom rödvinet.

"Slå bort de besvärliga tankarna, kusin. Låt oss skingra våra sorger med någon lustighet. Följ med på spektaklet i afton och låt oss skratta åt den galne Brenner. Så kräver bror en värdig hämnd därför att han mankerade stämman. Ja, det slår aldrig fel att inte folk av den släkten begär narraktigheter. Ullan gifter han bort med kusins

herr son och själv lär han vara intagen av en liten mamsell. Välbekomme. Blir facila priser på hornkammar till nästa Knutsmässa --"

Jörgen såg på sitt ur.

"Käre kusin minner mig om något. Jag har ju själv, så gammal jag är, planerat ett litet spektakel för assembléen i afton. Ack, bara några tablåer i det gamla maneret med raska svenska drängar som ingen oförrätt tål och hederliga bergsman --"

Kommerserådet grinade.

"Ja, det puerila har sitt publikum så länge det finns barn och gubbar i världen. För min del prefererar jag satiren."

"Bror gör det," sade Siedel och lyfte sig upp från bordet. "Tackom och lovom Gud för maten. Nu går jag att instruera mina gossar."

För sista gången lämnade han det bourmaisterska huset. Sade i dörren:

"Vi träffas väl på assembléen? Eller har mina jeremiader tagit för hårt på krafterna?"

"Å, gubevars, jag är lätt som en vante," bedyrade Bourmaister skrattande. Böjde sig ned och följde genom nyckelhålet Jörgen Siedels tunga steg.

*

Framför gipsmakarens disk stod Anders Ekmarck och Märta Janse. Magistern var henne behjälplig att erhålla största valuta för skillingarna. Dessemellan smög han en förstulen blick upp till Norstedtens fönsterrad.

I salsfönstret, där magistern visat scholares sin hemliga lycka och mottagit deras vivatrop, stod nu mamsell Lisa-Brita i bredd med herr greven och hovmarskalken.

"Det är gott när en har sitt överstökat," sade Märta. "Nu har jag kattorna och slipper höra ungarna kälta. Skall magistern följa mig hem till kvarteret?"

Magistern dröjde med svaret. Han stod och smålog för sig själv. Varför sväljer han så? undrade Märta. Är han sjuk?

Hon ryckte honom i rockärmen.

"Jo, jo," mumlade Ekmarck och slöt ögonen.

Men med ens fick Märta Janse en faslig brådska. Hon ryckte till sig kattorna och stoppade dem under schalen. Folk trängdes omkring dem, det var icke lätt att komma undan. Men undan måste hon.

Det var Klockebergaherrn, som nalkades steg för steg, med blicken tydligen fäst vid magistern. Eller kanske vid Märta själv --

Hon hukade sig ned och kröp in under gipsmakarens bänk. Hennes hjärta dunkade förskräckligt. Klockebergaherrn var Ryglingebarnens buse, Klockebergaherrn var fan själv.

Som far en gång sagt.

Hon var mycket rädd men måtte likväl sticka fram näsan så pass att hon kunde skönja hur det gick för den stackars magistern.

Ack, vad såg hon!

Hon såg att Klockebergaherrn tog Ekmarcken och släpade honom med sig in i de mörknande gränderna.

SJÄTTE KAPITLET.

som handlar om revolution och stadsfiskal, Liljas skjorta och sultans hämnd.

Den dagen föll skymningen tidigt. Vinden kastade om från nord till ost och släpade fram stora våta molntappar, som en efter en fogades samman till ett tungt mörkt täcke. Blidväder inträdde, snön begynte smälta, rasade i långa rader från taken. Till Bondkanten strömmade vattnet från övre delen av torget och tvingade bönderna att skyndsamt packa in sina varor. Här och där tändes redan en lykta men lågan blev liten och svag i blåsten. Tältväven ville lyfta, träluckor knakade och gnällde.

I taskspelarens tält måste ljusen för eldfarans skull släckas. Föreställningen avbröts. Bönderna knotade och fordrade tillbaka sina pengar men gumman med kassaskrinet hade i tid makat sig undan. Då vägrade bönderna att lämna tältet. Pretorius släppte med flit eller av våda sina apor och det uppstod ett bedrövligt tumult. Markattornas elaka egenskaper voro bönderna väl bekanta, de drogo därför ned sina mössor över ögonen och sökte i blindo efter utgången. Här möttes de av scholares, som tagit taskspelarens parti. Snöbollar, isbitar, småstenar, stycken av Liljas drittlar och andra hårda föremål haglade oavbrutet över de olyckliga bönderna, som i mörkret trodde sig anfallas av hundrade apor eller djävlar. De flyktade i oordning bort mot torget och förföljdes. Några kullkastades, kringklappades och tvättades i den smutsiga snön, andra fingo sina kläder illa tilltygade. Näsor sprungo i blod, läppar klövos, tänder slogos ut. Stadsfiskalen skyndade till valplatsen; men då han såg hela latinskolan emot sig, erkände han sin vanmakt. Magister Andreas, som vid dylika tillfällen brukade återställa ordningen, stod icke att finna. Rektor och konrektor spelade komedi på rådmans vind. Avskedade stadsvakten Ekmarck sov i sin fållbänk och lät sig icke väckas till nya bekymmer. Ty rätt skall vara rätt, och den ingenting har att mista, har ingenting att försvara.

Tumultet, som sträckte sig ända upp till Bondkanten, gav en första anledning till oro. Det påstods att en person av hederlig familj oförskyllt råkat mitt upp i slagsmålet och tagit allvarlig skada. En timme senare visste ryktet berätta att man i en av portgångarna vid Gamla gatan funnit liket av en illa tilltygad mansperson. Ryktet vederlades av överheten men vann därigenom ökad tilltro. Och stadsfiskalen sade:

"Det är inte för sent ännu, herr borgmästare. Vad som inte har skett kan ske. Och när det allmänt talas om mord så blir det mord. Det tar jag på mitt ansvar, herr borgmästare."

Lyktorna, som någon stund kretsat helt fredligt kring salustånden, försvunno nu en efter en i gator och gränder. Man sökte sig tidigt hem till nattkvarteret, till källaren eller krogen. Överallt talades om mordet som om ett givet faktum. Hovmarskalken förbjöd sina barn att färdas till fots på gatorna. Den grevliga släden reserverades för Ullan och Henrik under det att hovmarskalken själv lät bära sig till föreställningen i Bourmaisters portschäs. Spektaklet blev så fåtaligt besökt att endast herr grevens okuvliga ambition kunde förhindra ett snöpligt inställande. Trots tomma bänkar, trots Lisa-Britas försagdhet, Fatimas ständiga felsägningar, rektors löjliga spelsätt, konrektors svaga knän och trots upprepade skrattsalvor från några illasinnade individer vann föreställningen det största bifall. Detta tack vare sultanenhovmarskalkens ypperliga apparition, ståtliga gester och den obeskrivliga tendresse, varmed han uttryckte sina känslor för la belle et malheureuse Zayr.

*

I prostgårdens gästkammare sutto fru Gunhild och herr Abraham Lilja mol allena, fru Gunhild tyst, herr Abraham gnatande om sina drittlar. När nu pigan kom för att tända ljus, berättade hon utförligt om de hemska rykten, som

gingo i staden. Och genast sade herr Abraham:

"Sanna mina ord att magister Ekmarck har smuts i den byken. Han är den värsta kältring i staden."

"Hur kan Lilja kalla honom kältring?" frågade fru Gunhild. "Vad drillarna beträffar så föllo de av våda och därför att Lilja falskligen påstod att det satt en karl bakpå min släde."

"Han är likväl en kältring," vidhöll herr Abraham. "Hur skulle eljest en fattig karl kunna kläda sig som en sprätt? Det mesta av hans dräkt känner jag igen som tillhörande olika personer. Och även om han tiggt sig till det övriga, så vet jag med säkerhet att han stulit skjortan. För det är min brudgumsskjorta."

Fru Gunhild log.

"Se där kröp det fram," sade hon. "Men har Lilja inte tänkt sig den möjligheten att jag skänkt honom skjortan?"

"Jo, gud nåde mig så visst," suckade herr Abraham. "Det har jag nog kunnat tänka. Och därför har jag inte anmält den saken för överheten. Men kan jag inte få honom fast för skjortan så skall han åtminstone böta för drittlarna."

Fru Gunhild betänkte sig en stund sade därpå:

"Noga besett, tör det vara jag, som gjort mig saker till brott. När jag skänkte bort skjortan stal jag på samma gång drittlarna och mördade en okänd på Gamla gatan. Men om jag skaffar skjortan till rätta vill då Lilja taga tillbaka sin beskyllning mot Ekmarck?"

Härtill jakade herr Abraham och sade:

"Då skulle kära Gunhild handla som en ängel både mot mig och mot Ekmarck. För det vet Gunhild att får jag bara mitt så är jag ingen hård människa utan tvärtom. Men skall någonting uträttas så måste det ske snart --"

Så milda och högsinta ord kunde icke annat än glädja fru Gunhild. Hon skyndade ned i köket, lånade ljus och lykta, svepte en schal kring skuldrorna och begav sig ut i mörkret, obekymrad om dess faror.

Vid samma tid lämnade kommerserådet Bourmaister rådman Norstedts vind. Visserligen stod hovmarskalken Orosman på scenen, på tå häv, knäna lätt böjda, skanderande med hela sin frodiga men nätta lekamen de betydelsefulla och sköna orden:

> -- "det är Zayrs behag mitt hjärta lagar giver.
> Mig kungar föga bryr. Zayr allena är,
> för vilken i min själ jag lydig aktning bär.
> Jag ryggat mina ord och andra nog bedrövat --"

Men kommerserådet viskade à part och dock rätt tydligt till sin sonson kornetten:

"Nog med narraktighet! Du är själv en stor narr, min gosse. Och tag nu den lärdomen att sjukan bör botas i tid. Konsekvensen blir eljest för bedrövlig. Till Carléns! Jag behöver en förfriskning."

Vid porten väntade tvenne tjänare och bärstolen.

"Drumlar!" fräste kommerserådet, i lika mått retad av herr de Voltaires skapelse och sin egen podager. "Till Carléns. Men raskt. Vänd sedan tillbaka ooh hämta hovmarskalken. Och bär honom försiktigt. Han har ansträngt sig över hövan och saknar dessutom min starka fysik. Framåt!"

Han tog plats, bärarna lyfte stolen högt över snöslasket och satte sig försiktigt i rörelse. Kornetten höll en präktigt skinande lykta över sitt huvud. Vägen, ehuru kort, saknade icke besvär. Bjälkar, lådor, tältrep bildade

otaliga snaror för bärarnas fötter. Ljuset från Norstedtens fönster trängde knappt några alnar ut på torget, därefter vidtog fullständigt mörker. Ostan huserade vilt och nyckfullt med tältdukar, luckor och löst bråte. Underliga ljud förnams, än visslingar, än djurläten, än viskningar. Mörka skepnader döko plötsligt upp helt nära bärstolen, veko för kornettens lykta och skymtade åter fram.

Kommerserådet gormade som hans sed var, när han talade till tjänarna.

"Hallunkrar! Kanaljer! Vad är meningen? Hur länge skall jag sitta som en kråkskrämma på detta fördömda torg. Framåt! För attan, för attan, nu stötte jag mitt knä! Ack, det skall du betala din drummel. Tror du att portschäsen är en kaffebränna, eller varför rister du mig som en illa rostad böna?"

"Husbonde," svarade fördrängen, "det är någon, som håller mig i benet. Jag kommer ingen vart."

"Ack, din inpiskade kanalje," började kommerserådet; men kornetten som svängde sin lykta till höger och vänster avbröt:

"Käre farfar, jag ser oss omringade på alla håll. Det är säkert något fanstyg."

"Fanstyg!" skrek gubben och reste sig upp i stolen. "Fanstyg eller ej, så skall jag fram. Var är då stadsvakten? Hitåt! Aj, mitt knä, mitt knä! Vad vill ni, spetsbovar? Vilket kanaljeri, vilken feghet att icke ens våga svara --"

Äntligen hördes en röst, som tycktes förställd:

"Nu är din timme, gubbe. Stig ur portschäsen. Tag nu betalt för käppslängar och skällsord och den sura sillen och den magra vällingen --"

"Vem talar?" sporde Bourmaister.

En dov röst svarade:

"Vi äro här samlade några osaliga andar efter flitiga drängar, som svultit ihjäl i kommerserådets tjänst. Stig ur stolen, gubbe. Eljest bär det åt helvete."

"Farfar," viskade kornetten, "det var den spefågeln Anders Ekmarcks röst. Men belägenheten är dangereux. Jag tror att det är hundraden --"

"Min gud, det är då en revolt," mumlade Bourmaister. Högt sade han:

"Drag din värja, gosse. Jag ser att man unnar mig lika lott med salig excellensen, grev Fersen. Drag värjan! Ärligt stål plär intimidera packet."

Kornetten drog värjan, förde spetsen i vid cirkel och gjorde åtskilliga utfall i mörkret. Härvid råkade han tappa lyktan, som genast slocknade. De mörka gestalterna drogo sig väl tillbaka för värjan, men när nu fördrängen åter satte sig i rörelse gavs honom ett sådant slag över bröstet att han tumlade om i snön och med honom både bärstol och kommerseråd. Detta försiggick under tystnad, varken skratt eller hånsord hördes under det att gubben sprattlade i snön. Han kom raskt på fötterna.

"Skynda hem," befallde han kornetten, "och hämta mina drängar. Vill man äntligen dansa skall jag bestå fiolerna."

Men kornetten sade:

"Käre farfar, drängarna ha ju orlov. Och såg jag inte fel befinna sig åtskilliga av de skälmarna här."

Och fördrängen sade:

"Eftersom husbond redan är våt och lortig tör det vara bäst att gå sista biten till fots. Det är nog portschäsen, som förargar dem, att inte husbond kan gå som andra människor."

"Tror han det?" sade Bourmaister. "Nå, det är för mig ett tvingande skäl att bli buren. Gör i ordning stolen."

"Som husbond befaller. Men det låter sig inte göras, för nu springa de bort med stolen och nu springer jag med.

"Hugg in!" befallde gubben. "Hugg in, min gosse, gå lös på packet. Vi skola bereda oss väg."

"Det skulle vi, farfar," pustade kornetten. "Men man har gripit mig bakifrån och jag kan inte röra en lem."

"Herr kommerseråd," återtog rösten, som oförställd vittnade om magister Ekmarcks delaktighet i dådet. "Herr kommerserådet, låt oss nu på stående fot anställa en betraktelse över femte Moses tjugufjärde kapitel, fjortonde vers där vi läsa: Du skall icke förhålla din arbetare hans lön --"

"Lön, herre, jag ska ge honom för lön! Är inte hans far skyldig mig femtio riksdaler banko --"

"Jämfört med Exodus tjugutvå och tjugufem där vi läsa: Du skall icke hava dig så med honom som en ockrare och intet ocker på honom bedriva --"

"Herre, min podager! Min podager! Attan, attan, det sticker i min fot. Regerar honom djävulen, herre?"

"Häda icke, herr kommerserådet. Utan låtom oss slå upp Leviticus tjugusjätte kapitel, femtonde och sextonde vers: Utan förakten I mina stadgar så skall jag ock hemsöka eder med förskräckelse, svullnad och skälva."

"Svullnad!" jämrade kommerserådet. "Å, min gud, jag känner redan hur stortån sväller. Herre, släpp mig fram!"

"Så snart kommerserådet lovat --"

"Jag lovar, jag lovar -- Attan, attan, det sticks."

"Att icke förhålla tjänaren hans lön och att icke löna honom med skällsord och käppslängar --"

"Mitt knä! Nu sitter det i knät. Fördöme honom, jag lovar, jag lovar --"

"Gott. Och herr kornetten sätter ord och ära i pant för käre farfars löfte?"

"Ja, Anders, ja, Anders, men för böveln släpp honom --"

"Välan, herr kommerserådet, gör då en gloriös reträtt. Vägen är fri."

Kommerserådet hoppade, snavande och halkande fram mellan marknadsbråtet och nådde lyckligen rådhusets trappa. Podager och ilska förvred den lilla gubbgestalten, som därigenom fick en remarkabel likhet med taskspelarens markattor. Väl i säkerhet fyllde han sitt flämtande bröst med luft och ropade:

"Kanaljer! Hallunkrar! Fega stackare!"

"Och glöm inte sillen, herr kommerseråd," svarades från torget. "Och låt gumman lägga en fläsksvål i soppan --"

"För böveln! En avant! Till borgmästaren!" frustade gubben. Men när han hunnit några steg uppför rådhustrappan brast han i skratt, tog kornettens arm och sade:

"Käre gosse, det var då endast en dålig maskerad. Och jag som var nog fjär att göra en liknelse med salig excellensen!"

Hans skratt fick sitt eko från torget, där fru Gunhild Lilja utförde några lyckade pas graves i modden. Hon måtte väl skratta en sådan afton då den blida ostan raljerade med kjolarna och gjorde alltför lustiga propåer, då onkel Bourmaister själv tålde skämt av sina fattiga drängar, då hela staden bar mask, beredd till skämtsamma upptåg.

Nyss mötte fru Gunhild i hörnet av Gamla gatan tvenne förträffliga masker, den ene så lik Västerrådafar som ett lingon liknar ett lingon. Den andre höljd i en kappa från hattbrättet till fotknölarna. Men gestalten förrådde honom. Fru Gunhild hade hälsat honom som onkel Jörgen Siedel. Och fått en knuff till tack. Ty ingenting kan så förarga en lyckad mask, som att bliva igenkänd före demaskeringen.

*

Beväpnade med stavar, saxar och lyktor gjorde stadsfiskalen och hans vakter aftonrond. Lugnet tycktes återställt. På torg och gator hördes endast vinden. Intet stoj, intet skratt, intet larm. Här och var lyste ett fönster i nedre fönsterraden och stadsfiskalen försummade icke att sträckt på tå kasta en sträng, granskande blick in i de upplysta rummen. Han såg flickor i djup negligé pryda sig till aftonens assemblé. De hade tusende omsorger och vredo sig i otaliga ställningar framför spegeln. De repeterade sina pas, de räckte med utsökt behag sina händer åt inbillade kavaljerer. Å ämbetets vägnar knackade han på rutan och ropade:

"Raska på, mamsell! Det får inte bli sent i afton."

Och han gick till nästa fönster, där en vördnadsvärd borgare läste sin tidning vid sidan av ett fotshögt krus. Långpipan stod fastlåst mellan knäna och utsände präktiga skyar. Fracken var den bästa, hatten på huvudet angav att dess ägare endast väntade på hustru och döttrar för att begiva sig till festen.

Och stadsfiskalen knackade och ropade:

"Raska på, ålderman! Det får inte bli nattsöl i kväll."

Ty det skenbara lugnet kunde icke bedraga en så erfaren man. Han såg mörka gestalter smyga utmed husraderna, gömma sig mellan träbodarna, samlas till hotfulla hopar i gathörnen för att plötsligt och utan hans bistånd upplösas och försvinna i gränderna. Han hörde förstulna viskningar, underliga läten, som säkerligen voro signaler. Det var sannerligen en lek för skälmar och en styggelse för en god stadsfiskal.

Och eftersom han icke kunde nå dessa förfarna skälmar med sin ämbetsstav, begynte han attackera andra, mindre förfarna. En svärm av sävliga, beskedliga lyktgubbar strömmade ut genom Norstedts port, trogna åskådare, som in i det sista applåderat Lisa-Britas behag, hovmarskalkens figur och tendresse, rektors stentorsstämma, konrektors fria spel och yngste kollegas underbara hästminne.

Stadsfiskalen förföljde dem oblidkeligt, stötte dem med staven i rygg och sidor och ropade:

"Gå hem med sig bara! Raska på! Gå hem med sig bara!"

"Vi går ju, vi går ju," svarade de stackars människorna. "Men här är så förbålt mörkt, herr stadsfiskal. Vi snubblar, vi slår oss."

"Ja, det är bara skälmar, som spankulera i mörkret. Raska på! Hem med sig bara!"

"Vi går ju. Aj, för satan. Det gjorde ont. Vi går ju, vi går ju," jämrades i korus. Men ett besynnerligt djärvt fruntimmer dök plötsligt upp tätt vid överhetens sida, klappade med lätt hand dess skuldra och sade:

"Nej, vilken superbe masque, han bär, min lille stadsfiskal. Se, träben har han också skaffat sig. En alltför comique idé!"

"Är det en komik idé?" skrek stadsfiskaln i så grov ton att fruntimret såg sig nödd till en reproche.

"Ja, ja, i kväll är ju allt tillåtet," sade hon milt men allvarligt. "Fast lytta och elända bör man icke härma. Det är elakt mot den stackars stadsfiskalen."

Hon försvann i mörkret och herr stadsfiskalens lyftade käpp återhölls av vakten, som sade:

"Tag inte illa vid sig, det var ju bara fru Gunhild Lilja."

"Ja, då dårar och skälmar gå ihop," suckade stadsfiskalen, "då stannar det redbara förståndet i stöpet. Låt oss se, vad som här förehaves."

Fem eller sex karlar, som mellan sig förde en portschäs, gingo i rask lunk fram till rådmans trappa, där de blevo stående. Stadsfiskalen stötte dem kraftigt med käppen men de vägrade resolut att gå hem.

"Nej, det aktar vi oss för. Vi har befallning att hämta hovmarskalken. Och husbond ska man väl lyda framför andra."

"Gott," sade stadsfiskalen. "Ni är några gemena skälmar, det tar jag på mitt ansvar. Men vi får väl se, vi får väl se."

Han ställde sig vid porten i givakt, ty dels hade han träben, dels var han från begynnelsen knekt. Och när han stod, stod han helst i stramt giv akt. Efter en halvtimme eller så omkring öppnades porten och greven i kappa och pälsar skred steg för steg utför trappan. Men baklänges och kastande slängkyssar genom porten.

Stadsfiskalen lyste honom i ansiktet.

"Förträffligt," mumlade han för sig själv. "Det är Brenner, det syns på hullet och fasonerna."

Han gjorde honnör och sade:

"Överheten vakar, herr hovmarskalk. Stig på, stig på! Det är oroliga tider men jag skall själv ha den äran att sätta honom i stolen. Stig bara på!"

Hovmarskalken intog sin plats, drängarna stängde portschäsens dörr. Stadsfiskalen sade:

"Vad är det där? Varför slår ni ett rep kring stolen?"

"Å," svarade drängen, "låset glappar och med det här väglaget kunde han lätt falla ut."

Stadsfiskalen klappade honom på axeln.

"Förträffligt, din skälm, du är en klok karl och jag skall ha dig i minnet. Min komplimang, herr hovmarskalk. Raska på, karlar! Ja, det är oroliga tider men överheten bär icke svärdet förgäves, herr hovmarskalk. Som skrivet står."

Och vänd till sin vakt sade han:

"Nu är det dyrbara livet såverat. Friskt mod, karlar. Påken på axeln och hakan i vädret. Låt oss gå vidare. Framåt marsch. Takt tu."

*

Fru Gunhild strövade vidare i modden och mörkret. Sitt ärende hade hon förgätit, vilket kan hända den klokaste en afton som denna, då gammal och ung lämnar sig åt nöjen och löjen. Hon hade redan bevittnat de tokigaste

upptåg och flera väntade. Onkel Bourmaisters gamla portschäs bars förbi henne i fullt trav. Bärarna hojtade och väsnades och inifrån bärstolen trängde ett gurglande, fräsande ljud, som då en retad människa söker ord för sin vrede.

Åter en komik idé!

Angelägen att se dess upplösning följde hon springande bärstolen, sprang utför Gamla gatan och in i Söder gränd. Här tappade hon spåret. Hon gick in på en gård. Den var på alla sidor omgiven av byggningar, däribland ett stort brygghus, vars skorsten utsände en praktfull kvast av hastigt slocknande gnistor. Äntligen har jag kommit till festen,

tänkte fru Gunhild. Vilken illumination, vilket glättigt sorl! Det tör vara en fest för det lägre folket.

Hon trädde in i brygghusets pannrum, som upplystes av åtskilliga lampor och ljus. Ett femtiotal män i olika åldrar men alla med fattigt och ovårdat yttre fyllde rummet, stödde sig halvrusiga mot väggarna, krälade om varandra på pannmuren. Några höllo spakar i händerna, andra brynte sina knivar mot stövelsulorna. Fru Gunhild kunde svårligen fatta, vad denna vilda tavla skulle föreställa om icke en rövarkula eller en scen ur Schiller. Männen gåvo sig outsägligen dorska och vresiga miner. Pojkar och vuxna slynglar med svarta ögon och mörkt, blåskiftande hår trängdes i en klunga mitt på golvet, grälade, fäktade, slingrade och snodde sig om varandra som ormar i ett stenröse. Av kvinnor syntes endast en led gammal käring, som flitigt kredensade brännvin ur ett mäkta stort fat. Luften skämdes av spritångorna.

Längst bort i rummet och dold av pannmuren hördes någon orera livligt och utdela befallningar. Fru Gunhild igenkände magister Ekmarcks röst. Och plötsligt vaknade hennes klara förstånd så pass ur dess slummer att hon erinrade sig sitt ärende. Hade inte Lilja sänt vakten i hälarna på magistern och hade hon inte själv gått ut för att rädda honom? Hon banade sig väg fram mot pannmuren.

Nu först väckte hon männens uppmärksamhet. De betraktade henne med förundran och illvilja. Gumman vid fatet slängde en skvätt finkel efter silkesschalen. En svartögd yngling raglade emot henne med öppen famn. Hon ryggade tillbaka och lade armen över ögonen.

"Hu," sade hon, "det var likt Västerrådaföljet."

Magister Ekmarck hade flugit upp på pannmuren, höll i högra handen ett bläckmått brännvin, i den vänstra sin granna silkesduk varmed svetten avtorkades. Ansiktet var blekt, hårlocken hängde mörk och spikrak ned mellan ögonbrynen.

När magistern nu varsnade fru Gunhild gled han hastigt ned från munen och parerade den drucknes anfall. Fru Gunhild sade:

"Käre Ekmarck, vilket besynnerligt nöje. Skall det vara en maskerad?"

"Varför inte?" svarade magistern och kinderna fingo en svag rodnad. "Då förnämt folk spela komedi på vind göra vi arma tablåer i brygghuset."

"Och vad skall tavlan föreställa?"

Magistern skrattade förläget.

"Vad vet jag? En fördriven sultan söker sin hämnd hos ärliga rövare? Behagar den tydningen? Eller den försmådde älskaren tröstas av goda stallbröder. Är den bättre?"

"Å nej, nej," mumlade fru Gunhild. Hennes blick hade fastnat vid skjortbröstet, som redan något fläckats. Minne

och förstånd klarnade alltmer och därmed växte oron.

"Tydningen?" upprepade Ekmarck. Han kastade huvudet fram och tillbaka så att hårlocken klatschade kring tinningarna.

Och han ropade:

"Tydningen är att vi fattiglappar äntligt tröttnat på hundsnus och rappakalja. I dag är vår dag, vår hämnd och vår rätt. Den snikne husbonden har redan måst hoppa kråka i snön och lova bot och bättring. Rike mannen, som stal den fattiges enda lamm, har dömts till samma straff som vandrande juden. Osalig skall han irra kring staden, buren visserligen eftersom hans rang sådant kräver --"

Ett allmänt rungande skratt avbröt honom.

Men han fortsatte:

"Vad mer, kamrater? En ärlig gubbe har lovat oss traktering. Borgmästare och råd skälva i knävecken, stadsfiskalen darrar på sitt träben. Men vi fattiga behöver inte ens stjäla vår glädje. I dag är vår dag. Låt oss äta och dricka --"

"Och slåss," skrek den druckne tattarpojken, gjorde ett krumsprång med utslagna armar och knutna nävar. "Jan! Jan i Ryglinge! Häradsdomaren!"

Men magistern stötte honom ifrån sig.

"Tig, pojke. Landsfolk faller under landsrätt, de angå oss inte. Staden är vår. I afton vänder vi den upp och ned så att de främsta varda de yttersta, de yttersta de främsta. I dag är jag de fattigas sultan, min nådiga, eländets triumfator."

Nu begynte församlingen hojta, stampa, slamra med påkar och stenar. Begagnande sig av bullret, böjde magistern sig ned över fru Gunhild och frågade med oförställd oro, vad som fört henne dit.

Hon svarade brådskande och med förläget nedslagna ögon.

"Käre Ekmarck, giv mig tillbaka Liljas skjorta. Den var ju inte avsedd för magistern och passar honom icke."

Magistern snodde ivrigt sin lock. Det ryckte i hans läppar och han var lika förlägen och brydd som fru Gunhild.

Men han sade:

"För vem var den då avsedd, min nådiga?"

"Ack," svarade hon ännu mera förlägen, "för vem som helst. Blott det var en hederlig ung karl, som kunde bereda sin flickas lycka."

Magistern vände henne plötsligt ryggen, han lyfte handen och ropade:

"Silentium! Kamrater! Nu handle var och en efter sitt huvud och var och en tage sin glädje, var han finner den. Som rätta fribytare. Jag för min del följer fru Gunhild till Carléns."

Han bjöd henne armen och förde henne skyndsamt ut ur den kvävande luften i brygghuset.

"Min nådiga har alltför rätt," sade han allvarligt och bittert. "Jag känner nu först, hur illa denna dräkten passar mig. Men alltsammans är ju blott en Knutsmaskerad. Giv därför anstånd till efter demaskeringen."

Han följde henne till prostgården. Då de passerade Stora gatan hördes klampandet av springande storstövlar och en besynnerlig mörk tingest susade förbi dem. Ur dess inre trängde ett gurglande, fräsande ljud, som då en retad människa förgäves söker ord för sin vrede.

"Fru Gunhild, fru Gunhild," ropade magistern och stödde skrattande sin heta panna mot prostens grindstolpe. "Såg fru Gunhild Bourmaisters portschäs? Ack, det är också en lyckad tablå och dess devis är denna:

Gubben stadd på giljarstråt
råkar lätt i våda.
Hur han bockar, bär sig åt
skall han dock få skåda
att med dåren följs han åt,
sättes i hans låda.

Devisen är taskspelarns verk, min nådiga, men tablån är min. Och nu, Fatum, skänk sultan ännu en timme."

SJUNDE KAPITLET.

Knutsmässans assemblé.

"Herr borgmästare," sade stadsfiskalen och gjorde som avdankad knekt ställningssteg och honnör. "Nu betackar jag mig för ansvaret. Patron Siedel har spenderat öl och brännvin i gesällhärbärget till det lägre folkets förvillande. Och när sådant sker utan mitt hörande --"

"Herr borgmästare," sade kommerserådet Bourmaister, "man har stulit min portschäs, man har vältrat mig i smutsen, man har krossat rutorna i mina fönster och strukit orenlighet på min port. Detta är revolt, herre. Gott ooh väl, jag säger ingenting. Men får jag min podager så skriver jag den på herr borgmästarns konto."

"Herr borgmästare," sade stadsfiskalen, "blir inte kvällens assemblé inställd så betackar jag mig för ansvaret."

"Herr borgmästare," sjöng klockare Carlén, "blir assembléen inställd så skulle jag hälsa från mutter att hon betackar sig för ansvaret. Vem skall äta vår mat? Vem skall dricka vårt dricka? Vem skall betala entré? Vem skall umgälla våra kostnader? Det blir allt magistraten det, för vi betacka oss för sådana förluster."

"Förluster," gnällde Lilja. "Och mina drittlar, herr borgmästare? Vad har gjorts åt den saken? Hur länge skall Ekmarck gå lös? Man dansar och förnöjer sig men rättvisan förtrampas --"

"Herr borgmästare," sade rådman Norstedt, "jag struntar i rättvisan men assemblé ska vi ha. Herr greven och hovmarskalken vill dansa med våran dotter och det kan inte lagligen hindras."

"Herr borgmästare," sade stadsfiskalen, "magister Ekmarck sätter jag gärna i kurran. Men vad ska vi göra med fadern? Han är vår bäste nattvakt och nu sover han för det fördömda avskedets skull."

"Borgmästare," sade rektor, "sätter du Anders i kurran så svarar jag inte för skolans lärjungar. En studerad karl får icke behandlas som en man ex infima plebe även om han råkat snatta ett eller annat."

"Herr borgmästare, herr borgmästare," skrek baron Bernhusen, som svept i fladdrande ryttarkappa rusade in i rådssalen. "Det är då sant att man mördar hederligt folk i den här förträffliga staden? Västerråda-tattaren har varit sedd publikt med blodig kniv och vilt rullande ögon, bedyrande att han skulle förgöra envar, som dristade skälla honom tattare. Fan så synd att jag inte fick se gubben! Men vad är borgmästarns intention? Förfoga fritt över min värja och mina militära insikter."

"Herr borgmästare," sade stadsfiskalen, "skall Bernhusen vara med så betackar jag mig. Här begås inga mord utan min vetskap och vilja, det tar jag på mitt ansvar."

Nu öppnades samtidigt tvenne dörrar. Genom den ena inträdde hovmarskalkens son, greve Henrik, genom den andra fru borgmästarinnan. Unge greven sade:

"Herr borgmästare, pappa har skickat mig för att anmäla stölden av trenne platinaknappar med infattade rubiner. Det är faster Rosalies knappar, som jag hade till låns. Men jag vet inte hur jag blev av med dem, och Bernhusen, som var med mig, vet inte heller hur jag blev av med dem. Pappa nödgas därför på det bestämdaste reklamera tjuvens omedelbara gripande och knapparnas återskaffande, eljest blir faster Rosalie fasligt ledsen."

"Herr borgmästare," skrek stadsfiskalen och slamrade med träbenet, "säg pilten att jag skall leta genast och med ljus och lykta. Men skulle det inte på Larsvik finnas en tämligen stor höstack, där pilten samtidigt kunde efterforska min salig farmors öronslev, som gumman tappade för hundra år sen i en backe någonstans mellan Västerås och Sala? Käringen blev så fasligt, fasligt ledsen --"

"Min käre Henrik," sade baron Bernhusen, "det är således tacken för att vi deltaga i stadens nöjen. Man kascherar inte längre sina avsikter, man förolämpar oss i själva rådhuset. Herr borgmästare, detta skall sent förgätas --"

"Herr borgmästare," sjöng klockaren, "se på mig, för nu börjar jag dansa. Hur blir det med assemblén? Ja eller nej! Men blir det nej så skall det sent förgätas --"

"Rudolf," avbröt Röösens hustru, "nu låter du dem regera bäst de gitta. Kvällsmaten kallnar. Jag har skickat bud efter häradsdomaren Jan Erse. De får vända sig till honom. Han är slugare än du och han har redan spisat kväll i kvarteret."

Äntligen fick herr borgmästaren andrum, talade och sade:

"Du tiger, hustru. Jag är både din man och din överhet. Och jag känner lagen."

Utan att blinka, utan att stappla på en bokstav uppläste han ur minnet strafflagens 10 kap., i vars 7 § varje upprorsmakare finner sin dom. Varefter herr borgmästaren med vänstra handen stödd mot Sveriges rikes lag och med den högra omfattande sitt svärdfäste beslöt och resolverade

att allmänna ordningen skulle på det obrottsligaste upprätthållas genom stadsfiskalens och stadsvaktens försorg;

item att varje tjuv, som inom stadens hank och stör veterligen begått en stöld vare sig av portschäs, drittlar eller knappar skulle efterspanas jämte tjuvgodset, omedelbart eller så snart lämpligt tillfälle gavs;

item att magister Ekmarck såsom skäligen misstänkt dels att hava stulit eller förskingrat merbemälta drittlar, dels att hava uppmanat till brott mot kommerserådets frihet och ohörsamhet mot lag skulle efterspanas och fasttagas;

item att stadsvakten Ekmarck skulle återinsättas i sin tjänst, dock med villkor att han ofördröjligen efterspanade och fasttog merbemälte magister Ekmarck;

item att han, borgmästaren, med indignation tillbakavisade varje påminnelse från eho det vara månde, som kunde laedera hans ämbetes anseende och den honom av Kongl. Majestät i nåder anförtrodda makten.

Allt detta uttalade herr borgmästaren med sådan myndighet att varje invändning blev omöjlig. Endast klockaren vidhöll att ropa:

"Och hur blir det med assembléen? Ja eller nej?"

"Dra för hin i våld," svarade herr borgmästaren. "Är det jag, som är krögare? Det blir mutters sak och inte min."

"Ja, då får vi tacka och vara så glada, så glada," sjöng klockaren, dansade med lätta steg utför rådhustrappan.

*

Klockebergakusken hjälpte husbond upp i släden.

"Så ja," sade han, "ett tag till. Upp med skånken. Så ja. Och vi ska gå på bal? Det är inte med oss som med andra, husbond, vi bli inte klokare med åren, vi. Varför stannade vi inte på Klockeberga? Hade vi inte öl och brännvin och tilltugg? Nej, tycker någon att det dög. Husbond skulle på bal. Och jag super mig plakat i Bondstugan. Och utskämda bli vi båda. I Herrans namn då, husbond, upp med skånken. Ett tag till. Så ja."

Sätet, som utgjordes av en skinnfodrad bräda löst lagd över slädkanterna, gnällde under tyngden, hela släden bågnade. Det var en vanlig stor korgsläde och den luktade starkt och illa av de kohudar, som forslats till staden.

"Blir det krakel, husbond, så tar vi döden på oss. Det är lätt för en vante som kommerserådet att sticka sig undan. Men inte för oss. Så ja, nu sitter vi som herrskap. Hovmarskalken har de skälmarna satt i en låda och bär honom runt, runt genom gatorna. Svär gör han som en prost, men fan kan inte hjälpa honom så länge gesäller och drängar regera. Så ja, då kör vi då. Skratta lagom, husbond, eljest spricker maggördeln. I guds namn då och måtte vi inte stjälpa."

Torget passerades lyckligt, likaså Stora gatan. I början av Kyrkgränd måste Klockebergasläden köra upp på gångbanan då körvägen stängdes av vältrade fordon.

"Svärfar," ropade Bernhusen. "Svärfar har då en talisman, som betvingar packet? Alla hederliga människor malträteras på det skamligaste. Men svärfar undgår att dela deras lott. Min komplimang, min komplimang!"

Jörgen drog fram sin börs ur livbältet, vände den ut och in och höll tingesten framför Bernhusens näsa.

"Se där min talisman, käre måg. Vem vill skada en fattig gubbe? Men bjud mig nu armen, Ullan, och du också, Bernhusen. Bjud gamle far armen och låt oss stiga in i glädjehuset. Tack, tack. Det är mera reputerligt för gubben att uppträda så här en famille."

"Låt oss nu se," sade han när de kommit in i förstugan. "Ullan, öppna dörren till källarsalen. Kan du se om jag har några goda vänner och trogna grannar i gården? Ögonen imma sig. Kan du se? Nå? Ser du bergsmännen från Damsjön och Björkenäs?"

"Nog ser jag många fars grannar," svarade Ullan Bernhusen. "Men inte ser jag några fars vänner."

"Och du ser inte Jan i Ryglinge? Nej? Låt oss då gå vidare."

De stego uppför trappan och Jörgen öppnade dörren till Bondstugan.

"Nå, Ullan? Och här? Ser du Jan?"

"Käre svärfar," inföll Bernhusen otåligt. "Vad böveln har vi i Bondstugan att göra? Här är packfullt med bönder och bondkvinnor och bondungar. Fy tusan, en sådan odör! De äter, dricker och rapar. Jag kan förbanne mig inte skilja på svärfars sockenbor och andra. Jo, där ser jag länsman i Stenshult och Ryglingemor."

"Ryglingemor?" upprepade Jörgen ivrigt. "Och lilla flickan? Lilla Märta? Gott, gott. Då är fader Jan inte långt borta. Ja, ja, käre Bernhusen. Du är så förbålt fin av dig. Trivs inte med bönder. Ja, ja, låt oss gå in till dina ståndsbröder i Blå salen. Så länge."

I ajusteringsrummet, där Skur-Kajsa hjälpte damerna av med ytterplaggen, möttes Ullan

Bernhusen och Ullan Brenner, hovmarskalkens obegripligt fula dotter. Hon höll pälsmuddarna för ansiktet och grät bitterligen. Karin Lilja, herr Abrahams dotter och näst Ullan den fulaste flickan i Bergslagen, sökte förgäves trösta.

"Hur är det fatt," sporde Ullan Bernhusen. "Varför gråter Ullan?"

"Ack," svarade Karin Lilja, "hennes far har icke infunnit sig, som avtalat var. Och nu vågar hon inte stiga ensam in i salen."

"Och hennes bror?" frågade Ullan Bernhusen.

"Greve Henrik sprang ifrån henne. Han var så angelägen att hinna kurtisera mamsellerna innan hovmarskalken kommer."

"Och hennes trolovade, min käre bror Arvid?"

"Han sitter i källarsalen och dricker med kornetten."

"Tag då min arm, Ullan," sade Ullan Bernhusen. "Jag känner en plats bakom stora spegeln, som passar oss panelhönor förträffligt."

Honoratiores samlas i Blå salen. Klockaren har redan slagit sig ned vid taffeln, händerna kila på långa magra fingrar som stora spindlar kors och tvärs över tangenterna, dock endast för övnings skull och utan att slå an. Han prövar polka, vals, galopp, varsovienne och den nya dansen schottis. Svetten lackar över den kantiga pannan och de magra ryckande kinderna. Gång efter annan kastar han sig runt på stolen och kisar mot dörren. När Jörgen Siedels breda gestalt fyller dörröppningen lyfter klockaren sina händer, trevar i luften efter lämplig ingångsmarsch men råkar av gammal begravningsvana mitt upp i Beethovens Funebre.

Siedel för sin dotter till vänster, Ullan Brenner till höger. Han småler sömnigt och mäktar inte dölja en gäspning. Mutters gnistrande kristallkronor skära honom i ögonen, han böjer huvudet.

"Det var en bra marsch*," säger han, "lagom att gå efter. För mina gamla ben."

Lantbor följa par om par. Bernhusen har sökt sin moatjé bland de yngsta, konrektor Krok, redan något drucken, har förbarmat sig över Karin Lilja, herr Abraham följer dem tätt i spåren.

Fru Gunhild går ensam. Den allvarliga musiken ger henne en allvarlig, sorgsen, tankspridd min.

Men nu sticker mutter in sitt upphettade huvud och ropar:

"Carlén, Carlén! Varför attan spelar du en psalm?"

Då hoppar klockaren resolut mitt in i galoppen.

Och fru Gunhild ler och tar några lustiga steg under den gnistrande kronan.

"Lilja," säger hon, "får jag dansa?"

Borgmästaren skyndar fram och bjuder henne armen. I sådana stunder äro hans självbehärskning och rådighet utomordentliga. Ingen kan i hans ansikte läsa den oro, som gnager överhetens hjärta. Men i skägget hänger ännu något av borgmästarinnans slätvälling.

Fru Gunhild säger:

"Nej, besvära sig inte, käre borgmästare. De största gåsungarna vandra helst för sig själva."

Lisa-Brita Norstedt, som är balens skönhet, sitter mellan sin mor rådmanskan och prostinnan. Albertina Wagnelius står framför henne och sticker halvt med våld en gammal pepparnöt mellan hennes läppar. Borgmästarinnan sluter sig till sällskapet. Hon säger:

"Hovmarskalken syns icke till. Jag hoppas, att Lisa-Brita inte dansar förrän han kommit?"

"Det är klart," säger prostinnan.

"Det är klart som korvspad," komparerar rådmanskan med en orolig blick på dottern.

"Stilla med fötterna," befaller Albertina Wagnelius.

Ty Lisa-Britas fötter visa många tecken till en olämplig livlighet. Kavaljererna kasta långa snopna blickar in mellan de kraftiga svarta gumgestalterna. Lisa-Brita är för stunden att förlikna vid en vit pärla, gömd mellan snikna musselskal. Baron Bernhusen gör ett försök att öppna skalet med sin värja. Förgäves.

Klockaren spelar, dansen går förträffligt med sedesam livlighet. Endast då någon hop av upproriska gesäller och drängar stojande drager genom Kyrkgränd bli de lätta stegen mera dröjande och flickorna stirra hjälplöst förskräckta på sina tappra kavaljerer. Klockaren spelar falskt. Borgmästaren springer upp, färdig till aktion. Wagnelii hustru svänger hotfullt sin lur.

Kommerserådet lägger sitt huvud på sned och grinar.

"Ingen oro, mina damer, ingen oro! Revolutionen gäller min ringa person. Men varen fullständigt

trankila. Kommer det därhän, skall det vara gubbens sällhet låta sitt liv för så mycken fägring."

"Abah! Vad är det för prat?" ropar Bernhusen. "Pöbelns dans heter tumult och vår lansiär. Spel upp igen, lille gubben därborta."

Och klockaren hoppar och bugar och faller med all makt över tangenterna.

Jörgen Siedel har fört sina damer till den undangömda platsen bakom spegeln. Nu vandrar han långsamt utmed fönsterraden, dröjer en stund vid varje ruta och stirrar tankspridd ut i mörkret. Slutligen kommer han till hörnet där de gamla herrarna samlats kring prosten för att snusa och prata i fred. Samtalen tystna, huvudena lutas samman. Man viskar och drar sig tillbaka. Det märker han icke. Han räcker fram sin slitna tuladosa, och då ingen besvarar hans artighet tar han sig själv en pris.

"Gud hjälp," ropar mutter från skänkrummet. "Vem är det, som nyser så okristligt? Det betyder en bråd död."

Jörgen vänder och går åter utmed fönsterraden, han vänder och går tillbaka. De dansande paren stöta mot kolossen och ragla förvirrade bort från det mötet. Men gubben, som har stöd av väggen,

märker just ingenting. Nysningen har fyllt hans ögon med vatten och vad som för stunden rör sig omkring honom ser han knappast.

Han ser i dess ställe med besynnerlig tydlighet en stor flat sten, som ligger vid Klockeberga vägskäl. Den kallas herr Jostes sten och än i dag utpekas den mossfria, blankslitna plats, där Siedlarnas stamfar suttit. Med sin raffellåda. Han ville äntligen raffla, gubben, men ingen ville raffla med Joste Siedel. Hans tärningar voro illa kända, han själv värre. Där satt han alltså, spejande förgäves efter goda vänner och trogna grannar --

"Brukspatron," ropar mutter Carlén," kom mig inte för nära. Han river ned mina glas med rockskörtet."

Jörgen vaknar och finner sig i skänkrummet, omgiven av mutters hela attiralj. Han drar åt sig rocken, skjuter

samman skuldrorna, skrattar förläget och blinkar.

"Ja, här går jag som ett spektakel," säger han. "Det är åldern, mutter, och sorgerna. Var har vi Jan Erse i kväll?"

"Han hjälper stadsfiskaln att hålla ordning vid bakporten. Västerrådaföljet vill tränga sig in i Bondstugan."

"Å, vill de det," säger Jörgen, vänder och går ut i Blå salen. Han gör ett försök att gå tvärs över golvet men ringas in av de dansande och blir stående under kronan.

"Ja, nu kommer jag inte längre," säger han och småler skamset. Ljuset och de snurrande paren villa synen, han sluter ögonen.

Och åter ser han den stora, flata stenen.

Han tänker:

När jag var gosse, tog far mig vid handen och förde mig dit. Där satt fader Joste, sade han, ensam och allena. Måtte allt ha varit en tjuvgubbe eftersom ingen kändes vid honom.

Och jag minns en kvällstund då jag gick förbi stenen och hade Lill-Jörgen med mig. Där satt fader Joste, sade jag, din farfars farfars far. Måtte ha varit en tjuvgubbe eftersom ingen kändes vid honom.

Tro om vi sagt så, släktled efter släktled? Talat illa om gubben. Nå, nu blir det slut med gnatet, fader Joste --

"Far, far," viskar Ullan Bernhusen. "Du hindrar ju dansen."

Gubben bugar till höger och vänster, småler skamset. Han tar Ullan under armen och följer henne in i spegelvrån.

"Flickor, flickor!" ropar mutter i trappan. "Giv inte mer åt Kroken. Han fick sitt kvantum i går afse och det sitter kvar i knäna, det ser jag."

Konrektor Krok klättrar flitigt och med möda på himmelstegen, som leder från Backus i källaren till Venus i Blå salen. Han skrider fram mellan de dansande, tagande stöd där det bjudes och även där det icke bjudes. Han slår sin arm kring unge greve Henriks skuldror.

"Gosse," säger han, "varför bjuder du inte upp din styvmor, mamsell Lisa-Brita?"

"Nej, det törs jag inte," svarar greve Henrik. "Pappa bleve topp tunnor rasande --"

"Gosse," säger konrektorn, "herr hovmarskalken är redan topp tunnor rasande. Något mer eller mindre betyder föga. Begagna ögonblicket och befria den vackra mamsellen --"

Han skjuter den spenslige gossen framför sig, siktar under rynkade ögonbryn och skuffar honom plötsligt in i den smala öppningen mellan rektors

hustru och fru borgmästarinnan. Unge greven framför sitt ärende.

"Ja, honom kan vi inte neka," säger prostinnan.

"Nej, det är ju sonen," säger fru Röös.

"Och så är han ju inte torr bakom öronen," tillfogar Albertina Wagnelius. "Nig och tacka, Lisa-Brita, smakar ändå fågel, kan tänka."

Lisa-Brita går i dansen med unge greven. Hon möter fru Gunhild, som ler mot henne och säger:

"Jag hör att mamsell Norstedt är trolovad. Då är väl detta brudgummen? En vacker gosse, mamsell, en riktigt vacker gosse."

Lisa-Brita niger till golvet för att dölja sin förvirring. Fru Gunhild rör lätt vid hennes kind och säger:

"Vad det är lyckligt att hålla en ungersven kär. Lilla mamsell skall tacka Gud mycket."

Greve Henrik för sin dam till motsatta väggen. Där står konrektor och bugar.

"Mamsell," säger han allvarligt, "när jag ser hennes alltför täcka figur förstår jag fuller väl den gamle narren och den unge dåren. Ilion skulle offras på Helenas altare och vår arma stad på mamsell Lisa-Britas. Hör!"

Det okynniga stojet från torget och Stora gatan har kommit närmre och tränger genom Kyrkgränd fram till mutter Carléns strålande fönsterrad. Ännu stör det väl icke dansen, men borgmästare och råd har lämnat Blå salen för att vidtaga nödiga åtgärder.

Konrektor höjer sin hand, pekfingret beskriver en cirkel framför Lisa-Britas blossande ansikte och hamnar plötsligt mitt på hennes ravissanta lilla näsa.

"Gläd sig, mamsell! Tappra män bryta en lans till hennes ära. Och Ekmarck, ja, Ekmarck bryter nacken."

"Kors för attan," morrar unge greven. "Konrektor är ju drucken. Lämna käre pappas fiancé i fred, det råder jag honom. Gå sin väg."

"Får väl försöka," säger konrektor rätt beskedligt, trasslar sig över golvet, stöter mot spegelkanten och gör en ofrivillig bugning för friherrinnan Bernhusen. Men Ullan Bernhusen vill icke dansa.

"Det vill inte jag heller," mumlar konrektor. I detsamma möter honom Karin Liljas bedjande blick. Då bugar han på nytt och bjuder upp. Hon svarar:

"Konrektor behöver nog bättre sitta."

"Det behöver jag," medger konrektor och tar plats bredvid Karin Lilja. "Ack, vad fröken är klok i sin ungdom. Och vad jag är stollig."

Han sitter en stund tyst, skjuter axlarna upp till öronen och stirrar sorgmodigt framför sig. Så vänder han den tunga, svarta, druckna blicken mot fröken Karin. Och tänker:

Vad den flickan är ful! För hennes skull skall intet Ilion falla. Nej, vem skulle begära henne, om inte möjligen jag? Och vem skulle begära mig, om inte möjligen hon?

Och han säger:

"Vill fröken Karin Lilja gifta sig med mig?"

"Ja," svarar fröken Karin. "Om far vill."

Konrektor rycker till och stirrar på henne.

"Nå, det hade jag inte väntat mig," mumlar han.

En obestämd ängslan plågar honom. Men resa sig förmår han icke mer. Och så småningom fattar han fröken Karins hand.

"Flickor, flickor!" ropade mutter. "Nu sägs det att Anders Ekmarck är gripen på bar gärning. Han uppviglar

drängarna. Stackars Kajsa, stackars

Kajsa. Men kommer galna ändan upp på korken så ska en klubba dubbelt. Herre je, där sprang en ruta! Borgmästarn, borgmästarn! Nu sprang en ruta!"

"Lugn," förmanar Röösen. "Om så bliver nödigt skall jag läsa lagen."

Dansen avstannar. Lille kommerserådet står mitt på golvet, håller hand bak örat, lyssnar och grinar.

"Döm om min förtvivlan," säger han, "då jag lär vara rätta upphovet till så många skönheters oro. Ack, jag följer ju den horribla gammaldags principen att hålla mitt folk i Herrans tuktan. Och sådant barbari tåls icke i våra dagar --"

Och han piruetterar lekfullt bland damerna, dels för att skringra de skönas oro, dels för att hålla podagern borta från sina frusna gamla ben.

En ruta krossas, en huvudstor sten faller ned framför fru Gunhild.

"Så besynnerligt," säger hon, tar upp stenen och betraktar den från alla sidor. "Lilja, det är en sten."

Även i Bondstugan yppar sig oro. Någon har smugglat in Västerrådapojkarna och nu gå de från bord till bord för att byta klockor. Men ingen vill byta med dem, ingen vill dricka med dem, ingen vill tala med dem. Då börja de svärja och lamentera.

Borgmästaren förmår icke längre dölja sin oro. Han talar ivrigt med Bernhusen, fäktar med armarna. Men Bernhusen, som nyss tagit mamsell Lisa-Brita från unge greven, skjuter överheten, bryskt åt sidan.

"Jag ger attan i pöbeln, det är inte min sak. Spela, lille gubben, spela!"

Och klockaren spelar.

"Ullan," säger Jörgen, "kan du minnas mor?"

Han slår upp ögonen och betraktar henne från sidan.

"Nåja, Ullan, nu menade jag inte din mor utan min. Men det är sant, henne kan du inte minnas. Det var präktiga kvinnor, båda två. Fast min mor var kanske ändå den bästa. Hon var så rundhänt och givmild. Minns du gamla stenbordet under almarna? Där brukade hon bulla upp. För skördefolket och tiggare och för oss barn. Ja, det var en god kvinna. Hon svassa så nätt och behagligt med kjolarna så jag hör det än. Kommer du till Klockeberga i sommar så lägg något på gravarna."

"Det gör väl far själv?"

"Förstår sig, förstår sig. Jag med. Och glöm inte Lill-Jörgen. Min Jörgen."

Han sluter åter ögonen och börjar snusa som en sovande.

Ännu en ruta krossas. Då tryter tålamodet Wagnelii hustru. Med hörluren lyftad skyndar hon mot trappan.

"Nej, jag skall lära dem, var David köpte ölet!"

Rektor tar henne i famn, de brottas. Damerna trängas vid utgången.

"Inte hit! Inte hit!" skriker mutter Carlén. "Nu är hin lös i Bondstugan. Själva tattarn har listat sig in. Finns det ingen överhet? Var är häradsdomaren?"

"Och jag då?" säger Röösen. "Har jag inte läst lagen --"

Han tystnar. Dörren bakom mutters rygg har öppnats och in träder magister Ekmarck, följd av sin far nattvakten. En obeskrivlig harm och förvåning lamslår herr borgmästaren. Magistern säger:

"Stadsvakten Ekmarck har fullgjort fastställt villkor och sin plikt likmätigt fört mig hit. Till herr borgmästarns tjänst --"

"Du ville det själv, Anders," säger nattvakten.

"Som oförvitlig medborgare träder jag gärna inför min överhet --"

"Oförvitlig!" ropar borgmästaren. "Herre, herre, hundsvott! Är han oförvitlig? Såg jag inte nyss med egna ögon hur han talade till hopen från kyrkvallen."

"Än sen, herr borgmästare? Jag har talat på torget, som kommerserådet kan intyga. Jag har talat från kyrkvallen. Än sen? Jag är prästvigd och har rätt att predika inom stiftet. Nyss uppmanade jag drängarna att vara beskedliga, ty sedan kommerserådet i vittnens närvaro lovat bot och bättring --"

Kommerserådet piruetterar framför honom.

"Bot och bättring, kanalje? Var är min portschäs, stråtrövare?"

"Tålamod, herr kommerserådet, den kommer. Giv bara akt hur tyst och stilla man uppför sig i gränden. Jag har predikat fridens evangelium --"

"Ja, du är en ärkeängel, Anders," säger mutter och faller honom om halsen. "Och borgmästaren skulle tacka dig när han inte själv kan hålla styr på packet --"

Magistern skrattar.

"Ack, mutter, beröm står jag inte efter. Min enda traktan är att få valsa ett varv eller två med mamsell Norstedt. Men hon tör vara nödbedd."

Då lämnar Lisa-Brita sin kavaljer, hon slingrar sig undan rådmanskans grepp, hon skjuter borgmästarinna och prostinna åt sidan, hon skyndar fram till magistern och räcker honom sina händer.

Anders Ekmarck kastar huvudet tillbaka och ler mot den glittrande ljuskronan.

Han viskar:

"Lisa-Brita lilla, vi unga äro rätta muselmaner. Om grevinnor eller trashankar -- vad gäller det för oss? Vi dyrka blott vårt mäktiga Fatum."

"Spela nu, klockare," befaller han. Men klockaren förmår icke mer. Och magistern frågar:

"Finns det då ingen, som vill spela för oss?"

Larmet i gränden har tystnat. Från Bondstugan hörs växande sorl. I Blå salen är det fullständigt tyst.

Jörgen Siedel lutar sig fram. Han håller alltjämt ögonen slutna men lyssnar uppmärksamt till sorlet i Bondstugan.

Magistern upprepar sin fråga. Fru Gunhild gör sig lös från gubben Lilja.

"Jo, jo," säger hon ivrigt. "Skulle jag inte spela för dem, som hålla av varann."

Händerna skälva över tangenterna. Hon slår ett falskt ackord men finner sig snart till rätta.

Magister Ekmarck dansar med mamsell Lisa-Brita, sedesamt och sirligt, som det anstår ett trolovat par på Knutsmässans assemblé. Ingen hindrar dem. Med hakan indragen, blicken beslöjad grubblar herr borgmästaren över diverse lagparagrafer. Ty om han också har ett horn i sidan till magistern vill han dock att allt skall tillgå efter lagens bud. Gubben Bourmaister har smugit sig bort till dörren och lyssnar med förskräckt min till stojet från Bondstugan. Någon ropar på Jan Erse. Jörgen Siedel rycker till och öppnar ögonen --

Magistern säger till sin dam:

"Ack, kära, vilken maskerad! Hur de betrakta oss! Ja, det var min dröm att vackert och anständigt klädd få dansa med Lisa-Brita på en Knuts-assemblé. Rände därför vägarna runt och lånade plagg efter plagg ur de saligas kistor. Men lånta fjädrar falla av. Det förtröt väl de rättfärdiga i himlen att deras hedervärda plagg skulle bäras av en slarver vars enda kvalitet är ett lustigt humör. Och en stor böjelse för stadens skönaste mamsell.

Tror inte Lisa-Brita?"

Hon svarar icke. Det tredje varvet är fullbordat. Ännu har man icke gjort något försök att skilja dem åt. Magistern kastar en blick ut genom fönstret. Han synes tveksam, hans fingrar leka ett ögonblick med Lisa-Britas lockar. Därpå bugar han sig för sin dam och säger högt:

"Min oändliga tacksamhet, mamsell Norstedt. Jag har nu fått mitt och skall ej längre besvära."

Men Lisa-Brita vill icke lämna honom. Hon sticker sitt huvud in under rocken som för att gömma sig. Och bland åskådarna yppa sig tecken till medlidande. Mutter Carlén gråter oförställt. Prostinnan suckar ömt. Wagnelii hustru stoppar munnen full med pepparnötter och vänder de älskande ryggen. Rådmanskan trycker händerna mot sitt ömmande modershjärta.

Då kastas dörren upp och herr greven och hovmarskalken träder in i salen. Han är blodröd över hjässan, de ilskna små ögonen gnistra i rött som de klaraste karbunklar, vreden rycker i armar och ben och ger honom en sprattelgubbes knyckiga fasoner.

Han går fram till magistern och säger någonting men tungans snubblande gör orden obegripliga.

"Greven kommer sent," säger magistern ganska lugnt. "Vägen har varit lång. Men jag vill hoppas att man inte skakat ers nåd alltför illa? Jag gav drängarna strängaste instruktioner --"

Greven svänger om på klacken.

"Borgmästare," säger han. "Häkta honom! Arrestera honom!"

"Gärna, gärna, herr greve. Men jag måste veta skälet. Varför?"

"Därför," säger greven, "att titulus i går afton berusade min omyndige son --"

"Falskt!" ropar magistern. "Falskt!"

Men greven fortsätter:

"-- förde honom till ett jungfruhus och begagnade sig av piltens redlösa tillstånd frånstal

honom tre knappar av platina med infattade rubiner."

Magistern står orörlig och svarslös en lång minut. Så plockar han knapparna ur skjortan, betraktar dem.

"De här?" frågar han greve Henrik.

"Ja," svarar Henrik förläget. "Nog är det faster Rosalies knappar."

"Nåväl," säger magistern, "tag dem, min gosse, och glöm dem icke på tvättstället då du härnäst besöker jungfruhus."

Han lämnar utan hinder Blå salen. Mutter Carlén snyftar bakom honom.

"Anders lille, Anders lille, så skulle den galna ändan komma överst."

"Den skulle väl det," säger magistern och går uti förstugan. "Men far fick tillbaka tjänsten. Och jag fick dansa."

I Bondstugan växer tumultet. Ryglingemor kommer springande uppför trappan. Hon frågar efter Märta. När det blev väsen i Bondstugan kilade ungen i väg som en råtta.

"Nå," säger magistern, "varför kilade inte moran efter?"

Då griper hon honom i skuldran och skakar. Ögonen gnistra kring stora svarta pupiller som ögonen på en lokatt.

"Han, spelevinker! Kunde jag lämna Jan! När de ville sticka honom med knivar. Tattarepacket! Klockebergarns följe."

"Å, håken," säger magistern. "Var det gamle Jörgens mening? Den förteg han. Men var nu inte ledsen för ungen. Henne skall jag finna."

Han stiger ut på yttertrappan och möter sina vänner från brygghuset.

"Har I sett Märta Janse?" frågar han.

De svara:

"Ryglingeungen hålla vi fast på kyrkvallen. Den ska vi ha som gisslan."

"I ska så tusan heller," säger magistern. Han ropar upp i trappan. "Far, far, hitåt! Hjälp mig att fria Märta Janse! För böveln, rör på benen, far! Kom ihåg, att han är i tjänsten."

"Sätter du vakten på oss, din Judas?" knota gesällerna. Men magistern skjuter ut armbågarna och kastar sig in i hopen. Stadsvakten följer honom tätt i spåren, för käppen med vana och skicklighet. Men när de äntligen nå fram till kyrkvallen är magistern

illa kramad och slagen. Av Knutsmässostassen finns knappt mer än Liljas skjorta kvar. Och även den i trasor.

*

"Nu hör jag," säger Jörgen Siedel. "Nu hör jag att min redlige granne är i farten. Nu hör jag dig, Jan."

Han skjuter dottern åt sidan och stiger ut på golvet.

"Håhå, håhå," skrattar han sitt bullrande skratt. "Du säger något, dotter. Jag är gammal. Men har jag lekt så länge kan jag väl leka en stund till. Giv nu akt, giv nu akt! Jag går som en yngling. Jag går som Lill-Jörgen skulle ha gått --"

Och verkligen har icke de släpande osäkra gubbstegen med ens blivit lätta ooh fasta. Jörgen känner sig underbart föryngrad. Visserligen skälver hakan och de väldiga rödblå kinderna, men snarare av iver än av ålder. Av

jaktiver. Och ögonen lysa, obeslöjade.

"Bernt Bourmaister," ropar han, "Bernt Bourmaister!"

Kommerserådet trippar emot honom, huvudet nedraget mellan skuldror, handflatorna, avvärjande framsträckta.

"Jörgen, låt oss vara vänner! Vartill allt detta? Minns du vår ungdom, Jörgen? Minns du vår vänskap? Allt kan ställas till rätta."

"Ja, allt kan ställas till rätta," upprepar Jörgen med ett underligt, vemodigt, klart, lugnt leende. "Giv mig min son, och jag begär ingenting annat."

Lille Bourmaister hukar sig hastigt ned. Men kolossen går förbi utan hot.

*

Mitt i Bondstugan står Jörgen Siedel. Fuller är han utsövd och kry. Fastän stimmet där är starkare och vildare än i gränden hörs varje hans ord.

"Bergsmän och grannar, nu skola vi hjälpas åt. Det skriver ingen lag för oss om vi icke själva vilja. Det sitter ingen krämare på sitt kontor och befaller över våra gruvor. Ont har vi rönt, gott givit igen. Nu må det vara slut. Slå dem, bergsmän, slå dem!"

Tattarföljet leder alltjämt leken, väsa sitt jaktrop med spräckta stämmor. Få vill följa, men i trängseln är svårt att skilja mellan vän och ovän. Jan Erse har ryggskydd av väggen. Närmast intill står länsman i Stenshult och ännu några vänner. Västerrådapojkarna slingra som ålar och taga sig allt längre fram mot Jan.

Tattarfar har sprungit upp på en ikullfallen stol. Han står osäkert, de långa armarna i hängande alltför vida ärmar flaxa upp och ned likt vingarna på en fågel, som nyss slagit ned i gungande gren. Han vrider huvudet till höger, långsamt, och till vänster, långsamt. Han beräknar, mäter avstånd, söker sin väg. Ögonen glittra, dock ännu med en kylig, svart glans utan blod.

"Bergsmän, vi ska spara på malmen. Tills de taga gruvorna från oss! Vi ska spara och svälta tills tiden blir för Bourmaistern och honom där, räven i Ryglinge. Hjälp mig, bergsmän! Finns bland er gammal eller ung, som icke hört talas om min far, min farfar, min farfars far? Tro om de sparade malmen? Res genom Bergslagen från Björkenäs till Hobyhammar och titta på varphögarna! Och fanns det i tiden sådant välstånd som då

Jörgen Siedel var herre? Räkna vinflaskorna, som krossades mellan Tanningen och Vassjön! I ska se de högarna tävla med varpen. Spara? Fördöme mig! Bergsmän, gitter I spara åt Bourmaisters arvingar? Gitter I spara åt ynglet i Ryglinge lya?

Nej, slå dem, bergsmän, slå dem!"

Han gapar stort och bälgar in luften.

"Si, jag är gammal. Vem tror att jag tigger för min sjuka mor? Jag är gammal och skall snart dö. Jag är den siste i släkten, för det kräket Arvid räknar jag icke. Och min dotter har Gud icke välsignat. Jag är den siste Jörgen Siedel. Väl."

Han sliter upp halsduken, gapar, kippar efter luft. Hjärtat dunkar obarmhärtigt. Vänstra handen, som han håller lyftad till kinden, öppnas och knytes, öppnas och knytes.

"Väl, bergsmän. Jag hade en son. Den dräpte han, räven i Ryglinge. Han var rädd för min son. Han lockade honom ned i gruvorna. En gång då gossen var trött, en gång då han var vill i förståndet. Han dräpte honom. Han

där, räven i Ryglinge."

Jan lyfter sitt huvud, pannan är förunderligt hög och vit.

"Det ljuger du, Jörgen, som var man vet. Men du skövlade, var du gick fram, du stal, du skändade. Dina missgärningar dräpte din son och den straffande guden behövde icke min hjälp. Tjuv, skövlare, skändare! Du är märkt och dömd som ett moget träd. Kom!"

Nu vältra bjässarna mot varandra, vräkande undan vänner och fiender som vore det strå och halm. Likväl nå de icke varandra. Bergsmän och bönder snubbla över kullstjälpta bänkar, falla och bilda ett levande värn mellan Jörgen och Jan. Västerrådafar, med knivskaftet mellan tänderna, river och bänder för att skaffa sig väg. Under fingrarna känner han kött, som skälver av rädsla och av smärta. Fingrarna krökas ofrivilligt, krampaktigt, som klorna hos en jagande hök. Naglarna tränga in i fuktig, het hud. Hårtussar rullas kittlande under handflatorna.

Då mister han besinningen. Knivskaftet gnisslar mellan käkarna och träflisor flyta i blodigt dregel utför hakan. Som en skrämd råtta ilar struphuvudet upp och ned under halsens spända, gråsvarta hud. Ur bröstet pressas ett stålvasst läte.

Och han kastar sig handlöst fram över kämparna. Vän och fiende äro honom lika, byte som byte, blod som blod.

Jans näve träffar honom under vänstra skuldran och han faller i en sned båge ned framför Jörgens fötter.

"Där har du din esping, Jörgen," säger Jan. "Lek varligt, tjuv, när du leker med ormar."

Men Siedel griper förblindad i högen av vältrande kroppar, han tjuter som en ulv:

"Släpp mig! Hjälp mig! Jag vill fram! Jag vill slå honom! Dräpte, dräpte, dräpte. Slå honom! Räven i Ryglinge."

Plötsligt stillnar han och ser sig häpen och sökande omkring.

"För fan -- var är min falk? Var är tattaren?"

Och han ropar med förändrad, svagare men gäll röst.

"Tattare! Tattare!"

Som en skadskjuten fågel, med raglande, flaxande vingslag lyfter Västerrådagubben ur högen av hopsnodda människokroppar. De långa, magra armarna fäkta i luften, knivbladet blänker då det med fruktansvärd snabbhet beskriver sin båge.

"Skäller du mig tattare, gubbe?"

Han stöter kniven mot Jörgens blottade strupe.

Jörgen Siedel kastar huvudet bakåt. Ögonlocken klippa först hastigt, sedan långsamt och sömnigt. Den väldiga kroppen glider baklänges, sjunker, försvinner mellan bergsmännen, mellan vänner och fiender.

*

Kommerserådet Bourmaister träder in i Blå salen, stänger hastigt dörren bakom sig.

"Nej, stilla -- stilla, mina damer. Tills -- tills det passerat."

Bergsmännens broddade stövlar dåna i trappan.

Kommerserådet söker förgäves gnida värme i sina benrangelsfingrar. Han grinar spasmodiskt och visar ett gulnat, tandlöst kött.

"Ja, mina damer, det var en horribel syn. Vännen Siedel -- ja -- vännen Siedel är icke mer."

*

Knutsmässans tredje dag blev det året utan betydelse för köpenskapen och utan livliga nöjen.

Långt före dagbräckningen drog taskspelaren med hela sitt bråte av kronor, mantlar, spiror, svärd, falska furstinnor och äkta markattor, ut genom väster tull. Gumman ruvade sina frysande flickor under kappans vingar, Pretorius på förhästen lyfte sin blick till vintermorgonens stjärnor, som kyligt beskåda en taskspelares färd från höghet till låghet, från marknad till marknad.

Nattvakten Per Ekmarck med lykta och sax följde honom till lergropen, tog artigt avsked och bjöd honom välkommen åter till nästa mässa.

Snart följde enstaka landsslädar och i dagningen ringde bjällror på alla vägar, ringde sin längtan hem till tysta insnöade gårdar.

På torget plockades trästånden sönder. Tältdukar krängde sig envist fast vid skeletten men drogos obarmhärtigt ned och viftade med smutsiga flikar ett sorgmodigt farväl för år och dag.

Bleka ynglingar nalkades med dröjande steg latinskolans port.

Men glasmästaren och hans gesäller gingo redan med friskt mod under vardagsoket. Och mäster måste bekänna, att Knutsmässan varit lyckad det året. Ur hans och skråets synpunkt betraktad.

Även snickarna hade brådska. Och stadsvakten, som fått befallning att skyndsamt avlägsna alla märken efter gårdagens uppror. Ty Röösen var i grund och botten en beskedlig och fridsam karl. Och där han lagligen kunde undanröja spåren efter begångna illgärningar, där undanröjde han dem.

Beträffande kollegan i latinskolan, magister Andreas Ekmarck, beslöt och resolverade herr borgmästaren

att då, alldenstund och efterkom bemälte Ekmarck

dels mot herr grevens och hovmarskalken Hans Brenner, herr rektor Wagnelii samt häradsdomaren Jan Erikssons i Ryglinge varma förord och borgen ej kunde anses beträdd med brottslig handling,

dels befunne sig i ett tillstånd, som enligt stadsfysikus utlåtande icke utan fara medgåve dess inmanande i häkte

skulle för den skull och ity mot bemälte Ekmarck inga laga åtgärder vidtagas.

Sedan beslutet lagts till handlingarna infördes Västerrådafar. Av hänsyn till den upprörda stämningen inom samhället och av hänsyn till den mördades släkt och vänner resolverade rätten att

rannsakningen skulle hållas inom lyckta dörrar. Det stod dock klart att den anklagades öde var beseglat. Någon möjlighet att här igensopa spår eller att taga hänsyn till varma förböner fanns icke. Allra helst några förböner av ansedda personer icke fälldes.

Lugnet i staden var emellertid återställt.

Herr greven och hovmarskalken upptog nådigt magistratens och åtskilliga ståndspersoners lyckönskningar i anseende till såväl dess underbara räddning ur våldsverkarnas händer som ock till dess förestående äkta förbund

med stadens skönaste mamsell.

Endast konrektor dröp av våda eller illvilja en bitter droppe i bägaren, sägande:

"Snarare prisar jag Anders Ekmarck lycklig. Ty att i sin ungdom risas av Ödet, det stärker viljan och ökar dödsföraktet. Men att se herr greven vid sina år gå ovissa öden till mötes, det må väl väcka farhågor och medlidande."

Sedan han sålunda uttryckt sin oförgripliga mening knöt han en våt handduk kring sin panna och sökte i sömnen glömska av begångna felsteg och krafter till kommande. Ty även han gick okända öden till mötes.

Dock, lugnet var för den gången återställt.

Bourmaisters drängar höllo sig vackert stilla, tålmodigt avvaktande husbonds tillfrisknande, nya skällsord och slängar.

Bourmaister själv höll sig i sängen, bunden av en elak podager. Spillrorna av dess portschäs fördes i all tysthet till snickaren.

Herr Abraham sålde skyndsamt resten av sitt smör och lämnade i all hemlighet staden, rädd att yttermera skinnas. Fru Gunhild avstod från att köpa marknadsgåvor åt barn och tjänare och ersatte härigenom i någon mån hans förlust.

Mutter Carlén stod i sitt kök och tog med Skur-Kajsas hjälp vara på resterna.

Klockaren var för trött att dansa.

Magister Ekmarck, som efter slagsmålet på kyrkvallen förts till rektorsgården, vaknade vid middagstid och fann sig ensam med Albertina Wagnelius.

"Det var galant," sade Anders. "Här har jag det bra."

"Skam dig om du tyckte annat när du ligger på dunbolster i min säng. Och det skall jag säga dig att det har tills dato inte hänt annan karlsperson än rektor och mig själv. Men någon belöning skulle du ha för att du hjälpte lilla Märta Janse. Vill du tugga på en pepparnöt, Anders?"

Det ville han icke.

Gumman knäppte honom på näsan.

"Nej, äta pepparnötter med en gammal käring, det roar inte. Men äta körsbär med de stora i världen, det roar. Anders, Anders, håll dig på jordenom så går det dig på jordenom väl. Nog får du ett pastorat med tiden, men först ska du slita. Slita ska du, slita ska du."

"Det är troligt," smålog magistern. Han vände sig mot väggen för att sova. Men efter en liten stund frågade han:

"Har hon varit här."

"Vem? Änkan i Ekersta? Det kan du lita på. Hon har suttit här i två timmar och hållit din hand i sina. Tag henne, Anders. Kan du inte konservera henne så kan hon konservera dig, det ger jag mig attan --"

Magistern avbröt:

"Det var inte henne, jag menade."

"Anamma dig, Anders," fräste gumman. "Är du nu i körsbärsträdet igen din stolle --"

Men Ekmarck sade:

"Jag menar lilla Märta Janse. Är hon kurant?"

"Som en nötkärna. Den gången slogs du för Kristus, din hedning."

"Nå, då är ju allting bra," sade Anders Ekmarck, vände sig mot väggen och somnade.

Lugnet var återställt.

Då Klockebergasläden på hemfärd körde mellan de manshöga, aftonröda drivorna i Lillhammar begynte kyrkans klockor ringa. Det var dock endast vesperringning, gällde icke salig bruksherrns stoft. Men Ullan Bernhusen i Rogershussläden brast plötsligt i gråt och Arvid Siedel tog förläget till hatten, lyfte den ett par tum över hjässan.

Det var hatten med de alnslånga krusflorsbanden, Jörgens hatt, som han burit till vårdtecken över sin sorg.

"Kära Ullan, käre Arvid, varför gråta? Låt oss bära det med jämnmod. Allt sker till det bästa. Stackars svärfar hade sorger -- nu behöver han inte längre klaga. Och vi -- vad kunna vi mer uträtta?

Låt oss se till, att Jörgen Siedel får en värdig jordafärd. Det är allt."

Vid Klockeberga vägskäl skildes Rogershussläden från släden med svarta kistan.

"Adjö, far," sade Ullan Bernhusen kort och torrt. Arvid Siedel blev ännu mer förlägen, lyfte på hatten. Och för att någonting säga och för att dölja sin förlägenhet, pekade han med det vajande krusfloret ut mot snöslätten.

"Se där, Ullan, den stora drivan. Därunder ligger fader Jostes sten. Ack, den gamle kanaljen, där satt han med sin raffellåda och spejade. Måtte ha varit en tjuvgubbe."

Jörgen Siedel återvände hem, ensam som seden blivit i den släkten. Kvällen var tyst. Korgslädens jämna knarrande under den tunga kistan, hästarnas flåsande, kuskens morrningar i rimfrostskägget, ingenting annat.

Färden går trögt. Vägen har icke plogats efter sista snöfallet, släden sjunker djupt i de mjuka drivorna.

Kusken säger över axeln:

"Oroa sig inte, husbond. Fram ska vi."

Och han uppmuntrar hästarna.

"Snart är vi hemma. Ett tag till! Så ja. Ser I inte, att det lyser? Det är Klockeberga. Ett tag till! Snart är vi framme. Och ett tag till! Så ja."

Jörgen Siedels släde håller framför Klockeberga port. Kusken stiger ned, drar av sig vantarna och står en stund eftersinnande med blicken riktad mot den tunga, mörka ekporten, som långsamt öppnas.

Han lägger händerna på kistlocket.

"Så ja," säger han. "Nu, husbond, är vi framme."

==========